0022262

KOSSUTH

ÉS

A MAGYAR EMIGRATIÓ

TÖRÖK FÖLDÖN.

IRTA

SZÖLLŐSY FERENCZ,

A MAGYAR EMIGRATIÓ TAGJA.

(FÜGGELÉK: UTIRAJZOK.)

LIPCSE, 1870.

GENEALOGICAL SOCIETY
OF THE CHURCH OF JESUS CHRIST
OF LATTER-DAY SAINTS
DATE MICROFILMED
31 August 1987
ITEM # 5
PROJECT and ROLL #
XLIB 4-102
535
G S CALL #
1181913
Europe
943.9
Sz2k

237/90

ELÖSZÓ.

Több éve már, hogy e könyv sajtó alá volt szánva. S hogy mégis csak ma lép közönség elé, annak egyik oka nemcsak a sajtó, de egyuttal a politikai viszonyokkal is szorosan összefügg.

Mig a magyar nemzet az absolutismus nyomása alatt nyögött, igazságtalanság leendett oly adatokat közrebocsátani, melyek ellenében, minden egyebet mellőzve, teljes lehetetlen lett volna az önvédelem.

Ma nem ugy áll többé a dolog. A helyzet javult, s támadás visszaverésére egyenlő fegyverekkel rendelkezik a hazában mindenki.

A történeti igazság nagyérdeke követeli tehát, hogy a jelen munka gazdag adatai ne lappangjanak tovább is elrejtve, hanem nyilvánosságra juttatván lehetségessé váljék igy a hozzászólás azoknak, kiket a nagyrészben uj és ismeretlen tények egyikmásika közvetlenül érint. Valószinü, hogy a cáfolatok vagy fölvilágositások nem is fognak elmaradni, s ha ezáltal a magyar szabadságharc gyászos befejezését követő események tisztába hozatni s történeti bizonyossággal megállapittatni fognak, teljesen elérte, mit elérni remélt és óhajtott

a névtelen kiadó.

SZÖLLŐSY FERENCZ.

(Életrajz.)

Negyedfél évtizeddel ezelött volt a kolozsvári reformatum collegiumban egy fiu, osztályában mindig legelsö, tanulótársainak kedvencze, a tanitóknak csintalanságban kifogyhatatlan ostora.

.....Évek elteltével az ifju gondolata túlszárnyalá a köznapi életet — s távoznia kellett.

Lángész, heves vér, kalandvágy: mi volna még, mi kitárja elötte a nagy világot?!..

Katonának állott.

De a tettvágyó ifjunak nem igen tetszett a tétlenség sótalan kenyere, s elsö alkalommal odahagyta uj pályáját.

A szökött katonát csak bizonyos, Bécsben lakó befolyásos rokona közbejárása szabaditotta meg nagyobb bajoktól; azonban néhány hetet kellett Bécs egyik kórházában, magát őrültnek tettetve töltenie, mert — csupán ily módon lehetett hibáját kimenteni.

A vágy mind tovább üzte — túl a hegyen, a határon, idegen földre .... Törökországba.

Ez történt Szöllősy Ferenczczel 1829-ben.

Talentuma, nagy ügyessége és ritka nyelvtanulási képessége csakhamar útat szereztek számára a legmagasb török katonai hivatalok felé.

Szöllősy mint táborkari tiszt vett részt az 1829-ki orosz-török hadjáratban; harczolt Ibrahim ellen; elkisérte Fevzi Ahmed rendkivüli követet Szent-Pétervárra, mely alkalommal Oroszhon legnevezetesb helyeit volt alkalma szemügyre venni s Miklós czárral a segédtisztek közöl egyedül ő tudott franciáúl beszélni; kezet csókolt a czárnénak s Pétervártól Konstantinápolyig mindenütt oraculuma volt a törököknek.

Hazaérkeztével, zultáni rendelet következtében, a kis-ázsiai bányák megvizsgálásával s azok jobb kezelése felöli tervkészitéssel bizatott meg; hol sokszoros életveszélylyel eljárván teendőiben, e tárgybani felvilágositó véleményezésével sokat tett az ottani bányák czélszerübb karba állitására.

Ezután (1835.) Albániába küldetett rendszerezett csendőrség szervezése végett, — s alig jútott el a vad gogalikok között Scodra (Skutari) fővárosba, midőn a rég forrongó fölkelés kitörvén, a lázadók dühe elől a pasával s kevés rendeskatonasággal a városba szorúlt, hol május 19-től september 11-kéig, folytonos megszállás alatt, naponkint egyen-egyen nyolcz lat föttmáléval kellett megérniök.

Hét évet töltött Szöllősy napkelet fényes ege alatt; de vágyai iránytűje ismét hazája felé mutatott.

Az 1836-ki év februárjában érkezett vissza Erdélybe. Láttam azt a köpönyeget, melyet keresztüljártak a határszélen átiramló Szélim után fütyölő török golyók.

Mint engedély nélkül kivándorlott, criminalis kereset alá vétetett.

Pere három esztendeig folyt.

Ezalatt irta a „Napkeleti képek“-et, melyben érdekes törökországi tapasztalatai egy részét terjesztette a közönség elébe, és pedig csupán nagy emlékezőtehetsége után, mert, mint előbeszédében is megjegyzi, irományai az albániai lázadáskor mind elvesztek. Itt bámulni lehet Európa majd minden mivelt irodalmábani ritka jártasságát.

Első diák-éveiben elhagyva az oskolákat, távol a hazától, még pedig Törökországban töltve közbeeső idejét — a ki gyermekkorában is, mint gazdatiszt fia, bár elég gondos, de a középosztályuaknál akkor szokásban lévő szük terjü nevelésben részesült — mikor hazajő, ismeri az olasz, frank, német, angol, latin és arab irodalmat, lord Byrontól Ariostóig, Sullytól Perseus-, Gibbon- és Schillerig *). —

Végre csakugyan lefolyt a per, s Szöllösy nemcsak fölmentetett, hanem a kormány keleti nyelvek tolmácsává is kinevezte Zimonyban.

---

*) A „Napkeleti képek“-et az akkori kritika igen kedvezőleg fogadta. L. a „Figyelmező“ 1838. 2. és 30. számát. E könyv Kolozsvártt Steinnál leszállitott olcsó áron most is kapható, s a török viszonyok érdekes találó festéseért, és a benne foglalt adtokért megérdemli a megvételt.

Itt még jobban nekifeküdt a nyelvtanulásnak, ugy hogy rövid idön az új-görögben is szép elömenetelt tett, s pár év alatt 14 nyelvet mondhatott sajátjának.

Sokszor hozzáfogott önéletirásához, s mindannyiszor azért hagyta félbe, nehogy a benne előforduló rendkivüli episoddokért sorait költeménynek tartsák.

A forradalom után, melyben jelentékeny szerepe volt — külföldre menekült.

Törökföldön átutaztában igen sok hasznát vette régibb ismeretségeinek. Nagyúri biztosúl a menekültek mellé testőrségi ezredes Szülejmán bej adatott, kitöl ö azon idöben, midön tábornagy Fevzi-Ahmed pasának, Mahmud szultán kegyenczének kedvelt, segéde volt, s ki akkor körülöttök mint hadnagy gyakori szolgálatokat tett — némi köszönetre tarthatott számot. Szülejmán ráismert, barátságának minden kitelhető jelét igyekezett egykori jóltevője iránt tanusitani, a miben, minthogy mindvégig ö maradt az emigránsok főfelügyelője, elegendö alkalma volt.

— Viddinböl Sumlára költöztek.

— Onnan a többiekkel együtt Kis-Ázsiába belebbeztetett.

— Várnán, Gemleken, Brusszán, — a hajdani Bythinia fővárosán, — áthaladva, Kutajába érkeztek.

Itt egy esztendőnél tovább tartózkodott. Ekkor távozási engedélyt nyervén, örök istenhozzádot mondott az agg vár sötét mandolafáinak, a Borzuk ezüst habjainak, Persia kopasz bérczeinek.

Máltában kiszállott tengeri fürdők élvezése végett. Hat héti ittmulatás után Frankhonba ment, Marseillet, Toulouset megtekintvén, a legnevezetesebb pyrenei fürdők egyikében — Baregesben ismét hét hetet töltött gyengült egészsége helyreállítása kedvéért, mely alkalommal Aragoniába, a kedves Spanyolország legszebb részébe is berándult.

1851. Szeptemberében Párizsba érkezett. Két és félévi itt-tartózkodását a császári nagy könyvtárban való búvárkodásra fordította, — s egyebek közt befejezé a mesmerismus körül még Kutajában megkezdett tanulmányait, — minek segélyével 1850. elején magát oly betegségből mentette meg, melynek meggyógyithatása felöl orvosai már minden reményüket elvesztették volt.

E tannal történt megismerkedése kedélyvilágában is fordulatot idézett elö, s nem ritkán alkalmat nyújtott nekie, a rejtélyes tudomány által a Szent-könyv büvös csudatételeit egész valóságukban ujra föléleszteni. A szülöföld emlékei nem hagytak nyugtot a bujdosónak.

Hazatérhetésért folyamodott, s legfelsöbb kegyelemböl 1853. aprilisében ujra megpillantá az imádott hon sötét határait.

1854. márczius 3-án meghalt Nagy-Szöllösy Szöllösy Ferencz, Oraviczán, negyvennyolcz éves korában.

Élete csak a futócsillag hirtelen ragyogása volt : elenyészett, mielött világithatott volna.

A hegyvölgyes vidéken rohanó folyót mindig a rónára vonja valami. A meredeken gyüjtött kincset csak itt öntheti ki, — hol, tudja hogy egyedül várja pihenés hosszu futása után, a mezö tárt karjain. De ha sohasem juthat a folyam a mosolygó vidékre? Ha elnyeli egy mélység s nem leszen látható többé? Ha az utolsó szirtről leesve, milliom szemre porlik, széttörik, megsemmisül s elvesz a benne rejlett drágaságokkal együtt? De ez nem a folyam sorsa, — inkább sorsa az embernek! Annyi talentum és a legszentebb akarat — oda lesznek egy percz alatt, ha a kebel megszünt dobogni, nyom nélkül, ismeretlenül!... *).

---

*) A „Napkelet“ 1856. I. félévi folyamából.

KOSSUTH

ÉS

A MAGYAR EMIGRATIÓ

TÖRÖK FÖLDÖN.

Oravicza, julius 3. 1853.

Kedves bátyám!

Elvégre honomba visszavergödhetvén, múlt ápril 23-ka óta nömmel együtt, ki távollétem alatt Temesvárt két ízben volt becsukva, napámnál tartózkodom; igen, tartózkodom; mert 20,000 p. forintot meghaladó vagyonunk a forradalom alatt elpusztulván, nyomasztó szükség martalékává levénk.

A negyvennyolcz- és kilenczi évek engemet nömmel együtt négy-öt ezer pforintnyi évi jövedelemtöl talán örökre megfosztottak. Bányainktól a Dunáig vivö elkezdett vasutunk félbeszakadván, a gözhajótársaság kénytelenségböl másfelé folyamodott, — köszénbányanyitásra, s vasutépitésre milliókat elölegezett (4 milliót pengöben) s a tölünki vásárlással felhagyott.

Kedves Károly bátyám! Negyvenkilencz óta én szép és nagy utakat tettem. — Utam egy részén az igaz utaztattam, de más részit proprio motu tettem.

Orsovától Kutájáig, egy évi itteni kipihenés után innen Máltáig vitettem. Ottan hét hetet mulattam, s a franczia consulátus utján, Párisból a belügyministertől a Francziaországba beléphetésre nagy ügygyel-bajjal szabadalmat nyervén, Marseillen, Toulouson keresztül a Pyrének közé Barégesbe mentem fürdőbe; — itt hét hétig mulattam, a gyönyörü vidéket bejárván, Spanyolhonban Arragoniában is megfordultam. — Baréges-ből Tarbes-Peaun IV. Henrik születése helyén, Bordeaux-, Nantes-, Tours-, Orleanson keresztül Párisba mentem.

Itten huzamosan mulatván, számüzetésemet fájdalmasan érzettem. A nagy és szép város népe tömkelegében hontalanságom tudata keblemet majd összeszaggatta. A cosmopoliticai érzeteknek bizonyos határai vannak, melyeket büntetetlen nekünk áthágni nem lehet.

Bujdosásimnak tapasztalásimon kivül az

a haszna is leve hogy a frankhoni átkozott rosz dohány és szivar miatt a dohányzással örökre felhagytam. — Italt is, vizen kivül, semmit nem iszom. Mindnyájokra az egek áldását esedezve, s isten oltalmába ajánlva maradok.

Önnek kedves bátyám

holtig tisztelő atyafi-öcscse
Ferencz.

Ön tőlem Odysseát kiván; ám legyen — megérthetés kedvéért vigyük vissza a fonalat az 1849-ik év nagyhetére, s jelesen szerdára. — Miután Gyöngyösön az Orczy-házban egy pár napot kényelmesen töltenénk, Kossuth szerdán reggeli kilencz órakor nékem ekkép szól : „Kedves lelkem barátom! Menjünk Jászberénybe egy kicsit akasztatni!“ Melyre én : „A felmagasztalást, a természet törvénye szerint igazolni nem lehet s minden esetre, a rerum ezen ultima ratioját felette kényes palliativ szernek tartom.“ —

Jászberénybe érvén, az ottani főnökök közül hárman előhivattak, én velök a Kossuth belső szobájába megyek (nekem minden idegennel ab ovo, ad malum usque — benn kellett lennem) hol a *G*-dúron elkezdett quartett különféle kitérések után elvégre *A*-mollba ment át — szóval az ijesztés- és mentségből alakult párbeszédnek vége lön, s nagy bel örömemre a bakó szolgálatja nem vétetett igénybe.

Vér tehát nem omlott, de folyt ám annál több vino santo — és lachryma christi — A commentar gondolom felesleges nem leend: Egy gazdag Jákob-ivadék 49-nek az elején több száz akó ménesi és ruszti aszubort kereskedés végett Lengyelországba akart átszállittatni; — szekerei, azon ürügy alatt, hogy a bort Schlick tábornoknak viszi, feltartóztatnak s Debreczenbe hajtatnak, hol brevi manu elkoboztatnak; mely bor később valahányszor Kossuth tábort járva korteskedett, elválhatatlan útitársunk lévén, az érintett nevek alatt nem csekély szerepet játszott.

A városház nagy termében egy patkóforma hosszu asztalt teritettek, melyet a Pest felé nyomuló magyar sereg főbb tisztjei körülülték, s midőn már a túroshaluskának is végére jutottak volna, egyszerre betoppan Leiningen, és huszár-őrnagy Kray. — Ez utóbbi éh gyomorra az úgy nevezett vino santóból (ménesi) két boros poharat felhajt, s egész tüzzel legényei elhanyagoltatásán s rosz kosztján panaszkodik. — Damjanics csititja — Kray felpattan, kardját leoldja, s az asztalra dobja, mondván: „készebb vagyok szolgálatommal felhagyni, mint legényeimet éhezni látni!“ Kossuth e zajra színét vesztvén felkél s szobájába vonul — Krayt pedig Görgey a porkolábhoz küldi. — Damjanics és Kossuth kénytelenek valának később Görgeyt kiengesztelni — s a különben ügyes hibás, szabaddá lön.

A félben lévő palaczkok, — poharak és tálak s tányérok tömege alatt vajudozó patkóalaku tölgyasztal körüli székeken több törzstiszt hosszan nyúlva kényelmesen hortyogott. — A kályha mellett pedig jó meleg bundámon nagyot aludott Görgey. — Én Kossuth szobaajtajánál hat széket egybetévén, s kabátommal takarózván, didergettem is, nem is.

Midőn a terem nagy falórája, mely a patres conscripti részéről annyi csűrésnek-csavarásnak vala addig élő tanuja, $11\frac{1}{2}$-et konditott, a mellettem levő ajtó megnyilik, Kossuth kijön s velem együtt az alvókon szemlét tart, s midőn Görgeihez jutnánk, tőlem ezt kérdi: „Hát G... miért fekszik itt, nincs neki szállása?“ — „De van, hanem nekem azt mondá, miszerint a jász atyafiakban nem igen bízik, s ennélfogva kéznél akar lenni!“ A tömjénezés Kossuthnak nagyon tetszett — s miután szobájában nekem valami takarót kutattunk volna, egymásnak jó éjszakát mondottunk. Keresztyéni kivánságunk, fájdalom! nem sikerüle, mert éjfél után egy órakor Kossuth kijön s nekem azt mondja: „tüz van!“ Görgeyt felköltöm, ki az ablakhoz megy — kinéz, segédjének azt mondja: „veszély semmi, mindazáltal menjen ön, a tüzet oltassa el!“ és azzal jó meleg bundámra viszont lefeküdt. — Mi pedig Kossuthtal egy ablakot kinyitánk, s három óráig, tüz multáig beszélgetve szivarozánk.

Más nap Szent-Márton-Kátára mentünk, a hol magunkat annak daczára, hogy a szobákban ugy valánk, mint a görögök a trójai falóban, jól kinyugodtuk, s nagy-péntekre, az isaszegi csatának napjára szerencsésen felviradánk.

Kossuth délelötti 10 órakor egy pár kocsin Kókára hajtatott, ottan a dombon lévő kápolnához felérvén, füre heveredtünk, s szivarozás közben a távol haladó magyar serget szemléltük. Görgei nem sokára hozzánk ér, s hasonlólag füre dől. — Egy idő vártatva Kossuth reá függesztett szemekkel tőle azt kérdi : „Hát a koronával mit csinálunk, ha a németet az országból kikergetjük?“ Görgei reám néz, s szokott hidegvérüségével az mondja : „Adjuk Szöllösy barátunknak.“ Én erre : „Köszönöm szépen, engemet a dicskórság nem ostromol, tudok én annak egy jó helyet — küldjük Kubinyi Gusztinak (a nemzeti muzeum igazgatójának).“ — Kevés idő mulva Görgei lóra ül, s Isaszegre vágtat; mi pedig Szt.-Márton-Kátára visszatérünk ebédre. Mielött ebédhez ülnénk Kossuth engemet félrehí, s azt mondja : „Kedves lelkem barátom én Önt a nöm után küldeném, hogy a pest-budai bemenetben Terézem is részesülhessen. — Ebéd után, midőn a nejének, szóló levelet átadja, s megölel, így szól : Én Önre azt bízom, mi nekem a világon legdrágább,“ melyre én : „Szerintem első a haza, s az után jön a domina.“ — „Jól van jól, kedves lelkem barátom csak menjen!“ Ez volt 5 $^1/_2$ órakor délután. Estvéli 6 órakor el is indultam, s orosz feldjágerhez illő sebességgel utazván, más nap délben Debreczenben termettem. — Husvét első napján estvére Egerbe jutottam, hol Terézt sógorasszonyával Rutkainéval az érseki lakba beszállitom. Vacsora után a kályhához támaszkodva szivarozok, s az asszonyokkal beszélgetek, és nekik a jászberényi éjet episodjaival együtt elősorolom. A Kray tettére Teréz azt mondja : „Hát Kossuth nem lövette-e azt a hitvány őrnagyot főbe? Lettem volna csak ott, megtanittattam volna én őtet az elnök iránti tiszteletre!“ Melyre én „a mai időben a derék katonára szükség lévén, minden csekélységért nem igen lehet őket főbe lövetni.“ — S kevés variatio után igy szól : „Hát a koronával, ha a németet kiüzik, mit mivelnek — mert elébb-hátrább ugy is a Kossuth fejére fog az kerülni?!"…. Melyre én huzamos várakozás után, attilám szárnyát félrevonván négycsövü két pisztolyomat, s törömet mutatom s igy szólok: „Honomat s a elnök urat sokkal inkább szeretem és becsülöm, hogy sem azt türjem, miszerint az elnök jó hírét és nevét a korona utáni kapkodással befertöztesse. Készebb volnék, ezen törrel, melyet oltalmára hordozok, életének véget vetni." A Teréz szemei hoszukásságukat elvesztvén, mint a fókáé, kerekekké s kidomborultakká lönek. — A két asszony ásitozni kezde s én nekik jó éjet kivántam.

Más nap délben a Gödöllöböl visszatérö elnököt Hatvanban találtuk, s minthogy az ünnepélyes pesti díszmenetböl ez uttal semmi sem leve, demisimus auriculas, s a paprikás szalonna hazájába visszatértünk.

Később az aprilis tizennegyedikét megelözö nyugtalan gyülések beállottak, Kossuth a képviselökkel minden áron el akarta hitetni, hogy a seregek, különösen a felsö fösereg a függetlenség kihirdetését sürgeti. — Ez a Kossuth és Görgey közti egyetértést örökre összezúzta s a beállott hidegséget és bizalmatlanságot a Kossuth családjához tartozó asszonyok gondolatlan pletykasága és sértö dölyfe napról napra öregbitette.

A túlbizottság idétlen szülöttje a függetlenségi okirat, melyen Kossuth 24 órát szakadatlanul dolgozott, végre meglett; s én, — megesheto, az egri párbeszéd következtében, — mint tanácsos a külügyministeriumba mentem. Nem sokára másodízben Oláhországba küldöttek, de Verestoronynál tovább nem mehetvén, n.-szebenbeni huzamos mulatás után, az orosz Brassónál s Beszterczénél beütvén, visszasiettem — Pestet, Szegedet, Aradot, s Lugost rövid mulatás után, tudván hogy számomra nem sirászi rózsa-ágy van vetve, odahagytam s Orsovára vonultam. Az oláh határszélen, Ocserovánál egy török tábor létezett, s mi, kik catabázisainkat szerencsésen végrehajtottuk, a török tábor szomszédjában lévö füzesben, még Magyarhon határán tanyáztunk.

Ittmulatásunk harmadik estéjén meghallom hogy Kossuth alattomban Ó-Orsován tartózkodik — kétcsövü puskámat s vadásztarisznyámat a vállamra vetem, Orsovára beballagok, s éjjeli 11 órakor Kossuthhoz érek. — Látásán szívem csaknem megrepedt — se paróka, se szakál se bajusz; a kétségbe esetre alig tudék reá ismerni. — Egekre kér, menteném meg! Másnap szemszúrásból Mehádiára küldöm, s én Új-Orsován — de csak a vár elött a Duna bal partján, mert a várban, a jobb parton lévö szerb örök miatt senki be nem mehetett, a közlekedés fennakadván csak nagy bajjal tudtam a várparancsnok titkárát átédesgetni. Mindent elkövetek. A várparancsnoknak száz, titkárának száz, s minket a Vaskapun ladikon levivö három töröknek két száz aranyot ajánlok, — s esteli 10 óráig megfontolási idöt engedek — de sikertelenül, mert a Duna bal partján török, jobb partján pedig szerb örök lévén, kutatatlanul senkit le nem bocsátottak, s török atyánkfiai auri sacra fames-ök daczára ringy-rongy életöket koczkáztatni nem merék.

S más nap nem volt egyebet mit tennünk, mint a török sereg parancsnokávali többszöri parlamentirozás után, kedves honunknak szívszakadva istenhozzádot mondani, s az oláh földön lévő vesztegetlő-intézetbe Turnu Szeverinbe számos török lovaskatona kiséretében bevonulni.

Kossuth, én, és segédtisztje benn az épületben valánk, a többek pedig a szabadban sátrak alatt vesztegeltek.

Minden szaladó között legelsö volt a két Perczel, azután jött Dembinszkivel Mészáros — Szemere és Kossuth, sat. A Magyarországból menekültek között volt az utolsó Batthyány Kazimér — végre Erdélyből az öreg Bem 25 sebével — ennek az embernek teste olyan volt mint a foldozó czigány kezére jutott, igen-igen elavult rosta.

De térjünk csak a veszteglö-intézetre vissza. Hármunkat anyaszült meztelenre levetkeztettek. — Kossuthnak s nekem az orvos, ki oláh szolgálatban álló n.-szebeni szász volt, változót adott, ruháinkat chlor-mészfüstbe zárták s pénzünket sós vizzel jól megmosták. Kossuthnak volt ezer darab aranya, háromezerötszáz p. frtja ezüst húzasokban, s két száz nyolczvan frt ezüstben és osztrák bankjegyekben. Az érczpénzt Kossuthtal — mosás után — megszáritottuk, számláltuk, s mind az én éjjeli-zsákomba zártuk. A kiadásokat én vittem.

A törökök ugy ránk estek mint hollók a dögre, de az oláh sem maradt ám hátra. Szokásaikat, nyelveiket jól ismervén, nekik fügét mutattam, mindazonáltal szép fegyvereinkből, s mint egy kilenczven aranyból Viddinig jóformán kivetkeztettek.

A veszteglő-intézetből kiszabadulván, ötven ozmán zsidás fedezete alatt kervánunk megindult. — Az első oláh állomáson, hol az egész nagy helységben fedeles avagy a nélküli ház csak egy volt, a miénk, vándortársaink, az erdélyi útóbbrendü hegyi pinczékhez hasonló, lak nevet csak bitorló, sárba ásott, sárral boritott egészségtelen lyukak körül tanyáztak.

Magunkat jó móddal ki se pihenők, midőn Kossuth segédtisztje, Asbóth egy régi ismerősét, egy temesvári szatócsnak egykori hajadonát, jelenleg pedig mérnökszázados Dembinszkihez férjhez ment Dulcineáját Kossuthnak bemutatja. — Asbóth azelött a Béga kanálissának mérnöke lévén, az utolsó időben Kossuth mellé jutott. Egykor mint kamarális mérnök Hogl Emiliára vetette volt a szemét, de kosarat kapott, s most se érte el czélját, mert Kossuthunk kiemelte a nyeregből. A derék nő, fekvő beteg férjéről megfeledkezve, a napot nálunk tölté.

Az állomásra érve, szekerünkről alig szállottunk le, s íme Éva anyánk sarjadéka elválhatatlan társunkká lőn. — Egész Viddinig így útaztunk.

Kalafátra érvén, midőn ladikra ülnénk, hogy Viddinre átmenjünk, tőlünk jobbra, mintegy 150 lépésre egy osztrák gőzös horgonyozott, a gőzösön egy vidékörségi tiszt fenszóval ezt kiáltja németül : „Adjatok egy puskát, hogy azt a kutyát, ki a hazát ily nyomorba döntötte, meglőjem“! Szerencsénkre egy tőlünk balra horgonyt vetett török dunai őrhajó Aegise alatt a kész veszélytől nagy bajjal menekvénk — Kossuth olyan leve mint a fal, segédje lovait s szekerét követelte. A kalafáti török eröd parancsnoka pedig engemet kért, hogy minden veszedelmet kikerülendők, sietnénk; a hátramaradottakat ő átküldendi, tehát Kossuthtal s éjjeli-zsákommal ladikra szálltunk, s midőn az istenverte segéd bélépne, a ladik egyik vége felbillen s éjjeli-zsákom a Dunába esik, — de szerecsénkre mély nem lévén, egy révész kiragadta s minden kitelhető sebességgel a török őrhajóhoz értünk, hol az üteg árnyékában társaimnak színök s szavok visszatért.

Viddinben a pasához vezettek, ki is miután bennünket pipával — serbettel jól tartott, mint féltő portékát a rendőrség igazgatójához (záptilárün agászihoz) beszállittatott. Kossuth megkért, miszerint százados Dembinszkinek — a kit őrnagynak s segédjének nevezett ki — szomszédunkba rendeltessek szállást; ki is egy becsületes zsidó Hipocratesnél egész illedelemmel lerakodtatott. —

Másfél év lefolyta alatt katonatiszti ki nevezésekhez szokott Kossuthunk (Mészárosnak csak neve volt hadügyminister) nemcsak Viddinben, hol Steint tábornoknak, Kofflert s másokat ezredeseknek, s alezredeseknek, nevezte ki, de még Kutajában is katonatiszteket nevezett ki. De miért is ne? Hát XII. Károly — kihez untalan hasonlitgatta magát, számüzetése ideje alatt, (elöbb I. Napoleonhoz; — különös : a legfélénkebb egyén két ismeretes hőshöz — itt igazán el lehetne mondani „omnis similitudo claudicat“) Benderben szakácsát nem nevezte-e ki kapitánynak?

Házigazdánk török étkekkel bennünket felesen ellátott, s az ujolag kinevezett segédtiszt nejével együtt vacsorán mindig nálunk volt. — Ebédet nekiek Don Quichott főzött, de látván azt, hogy a Hipocratesné minden edényt, melyet használtak, mint a jarganáti dalai-lámánál szokás, mint befertöztetettet földhez dobált, Kossuthot megkéri, hogy szegény segédnéjét, a bajból kiemelendő, látná el konyhaedénynyel. Felsőbb meghagyás következtében a szükölködőt négy aranyból mind réz bográcsokkal, mind pedig czínzett réz tállal és tányérral illőleg elláttam.

Kossuthnak nem férvén a török koszt fogára, megkért, miszerint Gyurmánnénál, az egykori hiv. „Közlöny“ boldog emlékezetü szerkesztőjének nejénél, — az ő és az én számomra két személyre 40 pengő kron levesből, sóbaföttből, és zöldségből álló ebédet rendelnénk.

Szűken szabott ebédünkben a tobozói szép e mathematicai paradoxont: ubi duo, ibi tres — megfejtendő, nemsokára részt vett, természetesen férje nélkül, s a délutánt a hon sorsán kétségbe esett Kossuthtal enyelegte el. A pasa és mások tőlem a botrányos viszonyt tudakolandók, különbféle kérdésekkel ostromoltak. — Kossuth eleinte az aszszonyt atyafiának vallotta, de ezen állitás hitelt bajosan nyert, annyival is inkább nem, mivel a házigazda naponkint velünk vacsorálván, pirúlva volt tanuja, miként csipegették ketten, mint két nyögdécselő gerlicze, a Kossuth kezében lévő szöllőgerezd szemjeit.

Én Kossuthot, kivel 1836 óta barátságos viszonyban állottam — figyelmeztettem, közölvén vele, hogy a törökök azt mondják: „Hogy' képes egy oly ember ki egy nemzetnek feje volt, s ki hazáját vérbe boritotta — mindenekről megfeledkezni!“ S kértem miszerint hagyna fel vele, mert különben kénytelenittetném, a kontyosok csípős megjegyzéseit kikerülendő, tőle megválni. —

Ebet kötött karóhoz, könybe borult szemekkel felkiáltva: „Kedves lelkem barátom! Hát Ön is el akar hagyni?!“

S én maradtam.

A kiadástól tartván, egy török hajótulajdonossal, kivel zimonyi lakásom ideje alatt jót tenni többször szerencsés valék, s ki nekem köszönet fejében mindenben készségét ajánlotta, megegyezek, hogy engemet Kossuthtal Ruscsukig vagy Szilisztriáig három emberével egy csolnakon elvitessen. Kossuthot török asszonyruhába beburkolván, — Várnából Stambulba, onnan Londonba akartunk menni, hol időnket a könyvtárakbani dolgozással töltvén, élelmünket irományink által akartuk megszerezni. A belsejében megrázkodott, czélt hibázott Kos suthnak dicskórsága akkoron szunnyadozni látszott.

Azonban ki nem adatásunk felöl hivatalosan értesittettünk, Canning pedig Kossuthnak azt írja, hogy magának kitüntetést s kormányzói nevet, melyről úgy is le mondott, ne igényeljen, mert az afféle által az emigransok sorsát csak terhesebbitendi, hanem privatizáljon, s magát csendesen viselvén, állásán kétségen kivül könnyebbiteni fog.

A jó tanács s okos szavak a léget egy kevéssé megrázkodtatták — s a pusztában elhangzottak. — A török mindnyájunknak katonai rangot s ahoz mért rátiót adott. — Kossuthnak osztályos-tábornoki rangot s napjára 60 közlegényi portiot, és ez által a dicskórság lelánczolt ördögét bilincseiből feloldozta, — s isten hozzád szerénység! mely ugy is Kossuthunk hibái közé soha sem tartozott.

Gondjaink megmentéséni örömünknek tanusitására egész délutánokon át késö estvéig kártyázgattunk. — S azalatt, míg Verestoronynál kimenekült honvédjeink a Duna partján szabadég alatt táborozván — sátor nem mindeniknek jutott, — meztelenségek miatt az éjeket marhaganéjból rakott dombban kénytelenittetének átdideregni, — mi egynéhányan meleg szobákban bövséges élelemmel ellátva, aranyainkat ferblin, faraon, makaon és halberzwelvén pazaroltuk. Én ki soha kártyás nem valék, Kossuth által felszólittatva, kénytelenittettem játszani. A szerencse avagy tudatlanságom annyira kedveztek, hogy Viddint 170 darab arany nyereséggel hagytam el. Szabó ezredes vesztett 60 drb. aranyot — (lovai s szekere árát) Dembinszky 60 drbot. Wagner őrnagy 100-nál többet. G. Batthyány István 80 at. Asbóth 30 drbot. Kossuth, kivévén hogy a Dembinszky veszteségét a mellette ülő asszonynak visszapótolta: mindig nyereségben volt s mintegy 120 drbot nyerhetett.

Azután többé, az egy whistet kivéve, még kártyát se vettem kezembe. Kártyázás alkalmával a Hogel kisasszony (igy hívták a temesvári szatócsot) mindig Kossuth mellett ült, Kossuth vele folytonoson moitie volt.

Gyakran megtörtént, hogy épen akkor mikor Kossuth gustirozásában mélyen elmerült, ez vagy amaz menekült táblabiró inségét rajzoló kebelrázó panaszával, a hiperboldogot, — többszöri felszólitásom sikertelen maradván — figyelemre kényszeritette, s tőle e feleletet: „Szöllősy barátunk majd eligazitja a pasánál — azaz más szóval: Szöllősy Önöknek majd rátiot adat“ (minthogy eleintén csak a katonák s elökelöbbek kaptak rátiot — némelyek álszeméremböl nem akarván a töröknek lekötelezettjei lenni, az ajánlott segédet el nem fogadták) préselte ki.

A félelem fonnyasztó aggodalmait jó Kossuthunk nyakáról lerázván, amúgy derekasan nekivirúlt, a délelötti idönek is nagy részét szomszédasszonyánál töltötte. — Avval hogy török menyecskévé légyen, egyszerre felhagyott, s a londoni könyvtárbani irdogálás eszméje is, elrendezett útunkkal együtt dugába esett.....

Azalatt míg engemet a boszuság majd megemészte, megérkezik Londonból egy Thomson (való neve Stenningsen) nevü kalandor, (ki mint késöbb tudám meg, már több helyen tetemes csalásokat vitt véghez) a Pulszky ajánlólevele úti-csizmájának magas sarkában volt beszegelve, melyet miután nagy bajjal kivettünk s elolvastunk, Kossuth egyszerre légvárakat kezdett épiteni, s tenyérnyi papirosra Thomsont, (mint Magyarország törvényes kormányzója) a komáromi vár föparancsnokának kinevezi, s neki mindenekben teljhatalmat ád, — felköttetni, lövetni tetszése szerint!

Alapos ellenvetésim, s jelesen az, hogy Klapka Thomsont azonnal felmagasztaltatja, vagy míg elébe kerülne, e fáradságtól az osztrákok megmentik, sikertelenek voltak, s a várparancsnok utnak indult, — de Belgrádon a Komárom feladását meghallván, ottan Kossuth számára egy néhány font szalonnát (ez neki legkedvesebb eledele) s a dámának egy nehány keztyüt vásárol, Viddinbe visszatér, s onnan nem sokára Konstantinápolyba utazik.

Azonban az aradi kivégeztetéseket a lapokban olvassuk — szivem csaknem megreped — s könyüm özönnel omlik. Kossuth érzéketlen mint a sírásó által kidobott koponya, ismétleni borzadok: — „Igen jól esett“ így szól s örvend. Rettenetes valami az oly teremtés, ki minden nemes érzelmet, — még a legszentebbet is, — dicskórsága mirigyének s bálványozott önzésének képes feláldozni.

Késö kiócsudásom haj be fájt! — Ez idöben Kossuth a hazába sokat írt; én kértem, ne tenné, úgy is elég áldozat hullott;

de ő nekem azt mondta : „mentől több hulland, annál utálatosabb leend az osztrák.“ Az ily busenbaumi szavak, egy olyannak szájában, ki a veszélynek még árnyékától is ment, keblemben undorodást szültek, — s gondolkodni kezdettem, miként hagyhatnám oda. Az alkalomra nemsoká kelletett várni, mert segédje fondorkodásai Kossuthot Bémmel, Perczellel, szóval mindenkivel öszszevesztették, s midőn egy ily ármánynak végére járandó a magyar táborba mennék, borzalommal látom, mint szedik fel honvédjeink a török katonák — s mások által pipájukból kidobott sanczos dohányt, mert még csak egy fillérök sem lévén, dohányt nem vásárolhattak.

Szállásomra érvén Kossuthot ráveszem, hogy ha egyebet tenni csakugyan nem akar, legalább a közvitézek számára három mázsa dohányt vágasson — a legolcsóbból; — a dohányt hevenyében megrendeltem, — s foglalót egy aranyot adtam.

Másod napon a dohány készen volt, de Kossuth már ekkor tettét megbánván, a dohányt kiváltani nem akarta. Szóból szó kerekedett, s én minden pénzét egy fillérig átadván, oda hagytam. Ha séta közben vagy egy koldusnak egy pár parát adni akartam, ellenzette, mondván: „még mi is az ő sorsára juthatunk!“ S az, ki a hazában kürtölgette Lucanus caesarja szerint: Civili toga modicum me compone civem, itt elvét igy teljesitette. Elválásunkkor neki ezt mondtam: „Az ittlétel nekem nem kegyelem, én Önöknek úgy is utjokban állok, az isten Önt érdeme szerint áldja meg!“ Mintegy 400 aranynyal és ezredesi relutummal bírván, az ismert tájokon független voltam.

Másnap a dohányárusnak azt mondtam, hogy dohányát zsákba rakván, vinné Kossuthhoz s hagyná ott, mert a megvágáskor megnedvesitett dohányt kár nélkül magának meg nem tarthatta. Végre csakugyan a honvédek kezére került a panaszos dohány.

A házigazda rimánkodott, a pasa kért, hogy mennék vissza, de én azt nem tehettem, s nekik feleletül ezt adtam: „Semmi hatalom nem képes engemet arra kényszeriteni, hogy tovább is azzal lakjam, kit többé becsülni képes nem vagyok.“ — Szép a délibáb, szép, de csak távolról. Egy kis lakba bevonultam, s keservesen folyt könyüm megcsalódásomon, késő felébredésemen, s búsan zokogtam azon elpazarlott időt, melyet az Autosepha hitvallásával töltöttem. — Ime e földöni utolsó együttlétünk idejének szigoru igazsággal előadott végső szaka!

Ezután még másfél évig egy helyt léteztünk ugyan, de én többé vele soha sem beszéltem s neki még nem is köszöntem! Ő ugyan mindent elkövetett, hogy viszont hálójába kerithessen, de sípja előttem ismeretes lévén, czélt többé nem ére.

Hogy a coulissák akademiájából extemporizált árva emlékezetü egykori ephemér szegedi kormánybíztos Egressi a Kossuth és köztem lévő viszonyt nem tudhatván, azt, hogy neki Viddinben őrnagyi rátiot adattam, avval köszönte meg, miszerint reám kigyót békát kiáltson, azon épen nem csodálkozom, mert kiki fazakához szít.

Önnek édes bátyám igaza volt, a naplóiró meg volt afelől győződve, hogy én honom szent földjét többé nem tapodandom. Egyébiránt mit irt, mit nem irt, azt csak fülhegygyel hallottam, s ime szavamat adom, miszerint a szinpadhős elmefuttatásival időm soha vesztegetni nem fogom. Most is borsódzik a hátam, ha hatfelvonásos levelei a szegedi kormánybiztosnak eszembe jutnak, s mindinkább-inkább meggyőződöm Chateaubriandnak ezen szavai felől : „Ha a kormányok megrázkodnak, a szájhősök kezdének szerepelni, s a népek fő hibája nem az, hogy a nap hőséhez ragaszkodnak, hanem az, hogy elegendő criteriummal nem bírván, *jurant in verba magistri,* nem lévén képesek a csábitó mézes szavaknak, önzés undok mirigyével saturált pokoli indokait átlátni vagy felfogni.“

Elválásom utáni nap Kossuthnak mint Magyarország kormányzójának sallangosnál sallangosabb proclamatioja volt a viddini kapufalakra ragasztva, melyben még az otahiti királynénak Pomarénak is had üzentetett.

A világbéke azonban fel nem bomlott, s minket szépen felraktak és Sumlára hajtottak. Már Viddinben beteges lévén, Sumlára érve, ágyba estem, melyet ottlétünk ideje alatt ritka nap hagytam oda.

A török hatóság a Bém (Murád pasa) unszolásából az emigratiora való szinleges felügyeletet Kossuthtól mint érdemetlentől elvette, s Perczelnek adta — ebből ugyan leve korteskedés, levelezés, szónoklás, mig az utóbbi győzött. A Sumlán lévő magyar emigratió számára rendelt pénz a Kossuth kezébe került, ki magát a tömeggel megkedveltetendő, a jobban fizetettek havipénzéből levont, s a nélkül hogy a magáéból bár egy fillért áldozott volna, a gyöngébben fizetettek havipénzét pótolta.

A sumlai utnak két episodjára vissza kell térnem. Viddint elhagyván, első megállapodásunk Av'sar nevü faluban volt. Estve Kossuth nehány veletartóval (kik között Visocky lengyel dandárnok, kinek illo tempore nőül Kossuth Zsuzsi, Meszlényiné volt szánva, főhelyen szerepelt), — conferált, s brevi manu elhatározták, hogy a török iránti köszönetüket tanusitandók, a keresztyéneket a porta ellen fellázitsák. A háladús terv azonban nem sikerült. A Kossuth és Bém számára a Porta két hintót küldött volt, Bém segédjével utazott, — Kossuth pedig

Dulcineájával tanu nélkül, — s olykor-olykor lovagolt.

Lovcsa nevü városkába érvén, pihenés ideje alatt Kossuth kedvesével egy ottani meglehetős síremlék meglátogatására ment; a mauzoleum egy egykori vezérnek s nejének hamvait fedezte. A vezér hajdan Temesváron kormányzott, s neje magyar grófi család tagja volt, kit a törökök magyar herczegnőnek neveztek. Látogatáskor Kossuth a sírőrnek ötven piasztert = 4 frt 30 kr. pp. ajándékozott mondván : hogy az ott nyugvó herczegnö, a mellette levőnek eldődje volt. Mi, kik Kossuthot jól ismertük, mindamellett, hogy a szigoru igazságszeretetet sarkalatos hibái közé soha sem számitottuk, genealogico-heraldikai képességét is hallván, kénytelenek valánk egyet jót nevetni.

Voltak neki a jámbornak eleitől fogva oly gyengéi is, melyek nem nevetséget, hanem szánakodást arattak; p. o. a kápolnai csata estvéjén, midön tiszafüredi szállásunk kertjében ketten szivarozva beszélgetnénk, elöttem egyszerre csak megáll s így szól:

„A holnapi csatát (a csata kimeneteléről akkor még nem tudtunk semmit, s hetven ezerből álló seregünktől sokat reméllettünk) én fogom commandirozni.“ Én erre : „Hát ugyan azt gondolja Ön, hogy a corpusjurissal csatákat lehet rendezni? Hiszen még azt se tudná Ön, hol kellene állást vennie, hogy az ágyugolyó el ne érje!?“ Ő : „Hát Napoleon?“ „Napoleon egészen más volt, mert ő a tojásból kikelvén már katona, s később derék tüzértiszt levén, midőn az ágyufüst fehér karikáját látta, már a golyó jártát tudta. Az istenért ne beszéljen a félét, mert félek hogy valaki meghallja, s nevetség tárgya lesz!“

Az is különös gyengéje volt, hogy magát minden alkalommal Napoleonhoz szerette hasonlitgatni, soha se tudtam rá bírni, miszerint Washingtont venné mintául; e nagy ember nevét, szereplése ideje alatt, ajkán egyszer se ejtette ki.

Egy lutheránus pap a Sz.-János mennyei jelenései VIII. 18-ik versét (a LUDWIG szóból 666. hozván ki) Kossuthra alkalmazván, ez nem átallotta a táborbani poharazás között — s egyébütt — magát a megírott báránynak, mely a földi zsarnokok hatalmát egybezúzza — kürtölgetni. Az efféle alkalmazások még a nápolyi halász Massaniellora is megtörténtek. Anaxandre, egykor Nagy Sándor közelében lévén s nagy dörgést hallván, kéri Sándort — vallaná meg igazán, nem ö volt-e mint Jupiter fia, ki az egeket igy megdördité? Az ifjabb Plinius a Traján panegyrisében azt kivánja Rómának, hogy az istenek bár követnék Caesárt, s választanák mintáúl.

Eusebius szerint egy keresztyén pap elég szemtelen volt Constantinnak azt mondani, hogy ö megérdemli, miszerint a népeknek ne csak ezen életben, de a jövöben is parancsoljon, a Jézussal egyetemben.

A híres törvénytudós Tribonius, Justinianusnak gyakran mondogatta, hogy ö attól tart, miszerint az angyalok a császárt akkor mikor az ember nem is gondolná, az égbe emelik. S helyesen mondja Juvenalis IV. Sat: Nihil est quod credere de se — non possit, cum laudatur diis aequa potestas. A Solonok, s Calistenesek ritkák. — — —

Kitérésemért bocsánat, s engedelméből Sumlán maradunk!

Mindnyájukat isten óltalmába ajánlva maradok

Önnek kedves bátyám

tisztelő atyafi öcscse.

Közelebbi levelemben jóllehet Sumlán állapodtunk meg, mindazáltal egy két tárgyat érintendő, visszatérek Viddinbe.

Viszonyaink rendezésére Omer pasa Bukarestből egy Izmail nevü ezredest küldött Viddinbe, evvel csaknem ugyanazon egy időben érkezett az osmán székvárosból egy Szüleimán nevü ezredes is, szeraszkér Mehmed Ali pasától, de valósággal a nagy-úr meghagyásából. Ezen testőrségi ezredes azon időben, midőn én tábornagy Févzi Ahmed pasának, Mahmud császár teljes hatalmu segédjének s kegyenczének, segédje s kedveltje valék, körünkben mint hadnagy gyakori szolgálatot tett, s csekélységem iránt némi köszönettel tartozott. Most reám ismert, s barátságát, minthogy kiszabadulásunkig a fő felügyelő reánk mindenütt ő volt, tőlem nemcsak el nem vonta, de még Párisba is irt nekem; ezredesi relatumot rendelt számomra, minden kitelhető megkülönböztetéssel.

De én mindebből, az Ézop sajtos hollójára igen jól emlékezvén, s különben is működésünk terét igen jól ismervén, — természetes hogy lármát nem ütöttem. S ennek tulajdonitható, miszerint Szüleimán béj bennünket Viddinben hagyván, — mindaddig mig Sumlára vitettünk, — s oda érvén, tőlünk Kutájába indittatásunk idejéig viszont megválván — a magyar emigransok havi pénzének egyetemét Kossuth kezére kerítvén, méltatlankodását velem éreztetendő, ezredesi relatum helyett őrnagyit adott, s ezt annál inkább is tehette, minthogy halálos betegséggel küzdvén, s relatumomra reá szorulva nem levén, nem sokat gondoltam, ugyannyira miszerint Sumlán havi pénzemet többnyire Cseh Imre vette ki, s szerencsésen el is költötte. A kárpótlás felől azonban, mely az Ahmed Effendi és Szüléjmán béj megérkeztével meg is történt, bizonyos voltam. A pénzkezelés pedig a Kossuth kezéből elvétetett, s a más erszényéveli korteskedhetés temetőtalpában megringattatott.

Kossuthtól Viddinben megválván, elöbb ugyan egy hánban szobát vettem, s két nap mulva magamnak szállást rendeltettem. Az elindulás elött pedig Batthyány megkért, miszerint Sumláig egy társaságban útaznánk. Két kocsija lévén, s neje a lovaglást kedvelvén, a szekerek egyikét sem használta, s ennélfogva a kényelmesebb útazhatás kedvéért ajánlatát el is fogadtam. Az utban szállásaink a hol csak lehetett egymás mellett valának. Útunkban, Tirnovát kivéve, nevezetest mitsem láttunk, Tirnovának fekvése a maga nemében egy hegytető.

A Tirnova köszirtjei alkató részeit teszik, az átmenet korszakbeli (ez alatt, a chaos és földünk lakhatósága közötti időszak értetik, geognostice) szürke mészkövek, melyek képesek nagy magasságokat képzeni. Még a Pyrineusok hat, hét, nyolcz és kilencz ezer lábnyi magassága, vizzel böven ellátott, smaragd szinü bájdus kaszállókkal gazdag hegyeit is nagyobbára ős és átmenetkori mészkő szirtek alkotják.

De erről máskor, jelenleg maradjunk csak Tirnován. Az emigratio téjfelét — itt a Viddinből menő magyarokat értem — Kossuthot, Batthyányt és Perczeléket a pasa vacsorára hivta. Midőn nagyban pipáldogálnánk, correcte dohányoznánk (korántsem mint az amerikai vad, földbe ásott két egymás melletti nyomoru lyukból, hason feküve, hanem széken ülve, hat vagy hét araszos pipaszárakból egész kényelemmel) ezredes Szüleimán béj az oldalszobába szólit, az itt rám váró pasa mintegy 15 félig europaison öltözött görögtől körülvéve, a fal melletti asztalkák tömerdek üvegtányér és tál halmazati közepette rimánkodik, mondanám meg mikint kellene egy asztalt à la francais — vulgo europaiason — összealkatni. Ámbár se Archimed, se Vauban nem vagyok, de azért a Heurékára nem sokáig várattam. Tervem alig érhete nyilvánosságot, s imé a sok kéz a kész anyagból valóban csinoson kiállitott asztalt varázsolt elő. — A hosszu asztal közepén jobbfelől ült Kossuth, Batthyány és

Perczel Mór között — a bal oldalon Kossuthtal szemben a pasa, közöttem és Szüleimán között.

Földi létünk zsarnokának, a kis pokolnak illőleg tömjénezvén, Kossuth egy sallangos, hosszu beszédet kezdett, s oh jémine! megmagyarázására, recte törökösitésére, szerencsétlen fejemet felszólit : s fájdalom! Platonak a Synposionban (ha elmém nem csal) mondott szavai : „A megterhelt gyomor oly felhő, melyből csak zivatart és kárt okozó rosz gondolatok esője hull; holott a nem terhes gyomorból, okos, szelid, és hasznot okozó jó gondolatok esője hull“ — szóról szóra beteljesedtek. — Kossuth beszédében az orosz és osztrák ellen minden kigondolható gyalulatlan invectivát felhasználván, s a két birodalmat, kontyos barátaink segédével, mint a sors hajdan az avarokat, még az élők sorából is kitörölvén, nem a legnagyobb higgadtsággal, csaknem egy óráig szónokolt. Biblisnek nem gördültek nagyobb verejtékcseppek bús arczáról, mint mellettem ülő, pipa után sovárgó, telehold képü szomszédomnak —- a tirnovai pasának — kétségbeeséssel küzdö homlokáról. Ki is lelki és testi szorongattatásain segéllendö, más expedienst nem ismert, mint azt, hogy a tányérán lévő szölögerezd gyönyörüen rozsdás szemeit lefejtegetvén, egy négyágu ezüst villával egyenkint felszúrogatta s szájába vitte.

S ha történetesen Hobbes-nek ezen állítása : „nevetésünk indoka, többnyire mások gyöngesége“ eszembe nem jut, a szölöevés ezen új modorán nagyot kellenék nevetnem. A sok beszéd rövid értelmét egy pár szóban elöadtam; Kossuth unszolt, hogy mindent megmondjak, de én arra azt feleltem hogy azt épen nem teszem, mert ennyi görög elött azt tenni badarságnak tartanám; s miért igyekeznénk házi gazdánknak fejére szivességéért parazsat önteni?! Az asztalnak végre vége lön, kávé, pipa rendre járt — s azzal szállásunkra ballagtunk.

Az egész idö alatt Batthyányné a pasa háremében múlatott és dohányzott, ez utóbbit most is üzi, de nem pipából, hanem csak amugy spanyoloson papirból, cigaretteket.

Tirnovát 3 napi ott múlatás után elhagytuk, és sumlai útunkat minden nevezetes épisoda nélkül folytattuk.

Midön épen e sorokat irnám, akada Egressi Törökországi Naplója kezembe, s ellenzésem daczára, felszólittatva kénytelen valék elolvasni. Csak ugy van az, mikor valaki nyelv- és szokásismeret nélkül — idegen ország tölünk mindenben különböző népei felett elbizottan pálczát tör. A felületes tárgyalás alapnélküli badar handabandánál egyéb nem lehet. Cicero a Tuscul. quest. ezt mondja: „Dicendum est ita, ut nihil affirmem, querens omnia dubitans, plerumque et mihi diffidens. — Ut potero, explicabo, nec tamen, ut Pythius Apollo, certa ut sint et fixa quae dixero; sed ut homunculus“ etc. etc. etc.

De nem így ám Egressi. Egyébiránt: Ambubajarum gens pasta chimaeris. S jóllehet Megváltónknak Péterhez intézett ezen szavaira: „Ellenednek nemcsak hétszer, hanem hetvenhétszer is bocsáss meg“ élénken emlékszem, mindamellett nem tehettem hogy a sivar rágalmazót, ki vakmeröen merészkedett, jellemem szögletkövét, becsületemet megringatni, az ide mellékelt, szóról szóra lemásolt eredeti levéllel rendre neútasitanám.

S tettem azt magán levélben, mert non ego ventosae plebis suffragia venor. De hagyjuk el a neve fanyarságával dosztig ellátott egyént, s nézzük körül magunkat Sumlán.

Sumla, a „Napkeleti képekben“ *) tett leirásom óta, egy pár katonalakot, s a védő bástyáknak faragott köböli felépitését kivéve, keveset változott, — ha csakugyan némely tehetős bolgár avagy örmény rajának háza emeletessé létét változásnak nem nevezzük.

Batthyánynak neje iránti gyöngédségből a sumlai leggazdagabb bolgár házában adatott becsületes jó szállás. Kossuth abbeli félelmében, hogy a keresztyén lakban orosz béfolyás által megmérgeztetik, elég nevetséges volt török házba szállásoltatását kérni. Egy nemzetőrségi tüzérőrnagy házába el is helyeztetett. A mellette lévők novemberben, mint május elején, a szélrózsa 64 vonalainak

---

*) Szöllösynek 1839-ben megjelent uti jegyzetei.

merőben kitett magas szállásokat követeltek, mely túlcsigázott igénylésért, a faépületekbeni didergésökkel csakugyan meglakoltak. Nekem a zajtól távol, kényelmes jó meleg szállást rendeltek; házgazdáimnál jobbakat álmomban sem kivánhattam. S azon állitás „milyen a vendég, olyan a gazda“ talán nem egészen paradoxon. Menekülteink, mintha egyik lábbal kengyelben voltak volna, hét mérföldes, azaz czombközépig érő zsíros csizmájoktól nem tudván megválni, a házgazda ágynemüjét, pamlagját szőnyegeit, szóval minden bútorát az undorodásig bépiszkolták, s pipájukat mindenhová kivervén s azzal a kelméket kiégetvén, tivornyázás közben a háztulajdonost nem egyszer fenyegették tüzveszélylyel. Örökös piszkolodással, szidalommal és meg nem szünő lármával, vagy csekély vagy semmi fizetésért tőlük mindent zsarolván, magukat hogy nem igen kedveltethették meg, az igen is természetes. Az én házgazdáim készségükön mindenütt bámultak. E talány megfejtése nem egyéb, mint az, hogy cselédemnek sem szabadott egy vas-szegnyi kárt is tenni gazdámnak, s a rendet a hozzám jövőkkel is megtartattam. Si fueris Romae etc. etc. Lakom pököládákkal, s pipakoromfelfogókkal el lévén erszényemből mindenütt látva, ott, hol húzamosbban múlattam, a rendes tisztaságot fenntartani képes valék. Ez Batthyánynál is igy volt, de bezzeg nem ugy ám másoknál.

Sumlán létünk heted napján ágyba estem, melyet bár kevés időre csak hét hét múlva hagyhattam oda. Betegségemben egy két jó emberem s Batthyány látogattak meg. A szathmári zászlóaljban altisztséget viselt derék Józsim, házi asszonyaim segédével a már már kimúlót, isten kegyelméből lábra állitották. Igen, lábra, de azért, hogy tizennégy hónapig szakadatlanul sinlődjön.

A sumlai társalgásokban részt felette ritkán vettem. De azért a történetek folyamát éber figyelemmel kisérvén, a Kossuth általi mystification gyakran kellett boszankodnom. Magyar emigransaink nagy része Kossuthot közelről nem ismervén, a lutheranus Busenbaum által álnokul kiugratott alaptalan híreknek bárgyulag hitelt adott. Most a porosz, majd az angol és amerikai minisztertől, vagy pedig elnök Tyler-től jött ilyen vagy olyan tartalmu levél. — Szegény honfitársink légvárakat kezdettek épiteni, s a mi kevesek volt, azt is elpazarolták. Azonban a koholt levelek tartalma hazugsággá lön, a közbizodalom csüggedni kezdett, s eddig kivivott tekintélyünk dugába, hogy ne essék, egy nem épen közönséges expedienshez folyamodtunk.

Spatzeknek a Kossuth orvosának Dembinszkinét mesmeri álomba kellete meriteni. Spatzek, mint később nekem Kutájában megvallani kénytelen vala — a magnetismusnak sem nem hitt, sem nem gyakorolta; de azért Dembinszkinét, ki már azelött bétanittatott, szinlegesen elaltatja, s a pseudo Pythia, vagy cumai Sybilla szakadozott hangon így szól : „Aprilis 17-két a budai várkastélyban fogjátok innepelni.“ Bezzeg volt ám dinom dánom, voltak kinevezések, ez kamara-elnöknek, a másik hadcsapatvezérnek, a harmadik főügyvédnek, ki az ország minden árulóját a bakó kezébe juttatja; majd lesznek ám nagyszerü nyakaztatások! A Robespierrek és Dántonok nagy hazafiaknak magasztaltattak. A nyomorult bosszuvágy csaknem általánossá lön. A higgadtabbak szavai föl se vétettek, s fájdalom itt is bételjesedett „ridet ac despicit plebs facillimum intellectu; opus vero ei narratione fabulosa.“

A készakarva lenditett dínom dánom e mámoros korszakában vészterhelt felhő közelget. Kossuthné megérkezik, az Augiás istálójává vált férfi-lakot mint egy nyőstén Hercules nem ugyan vizzel, hanem mennydörgő szavakkal kitakaritja, a reggelig tivornyázók csapatját nyelve-csorbát nem ismerő durindánájával szétveri, Kossuth jól leolvadott cassáját syloki körmei közé kaparitja, s a szegény Phrynét, mintegy megkérlelhetetlen Orozmán, télviz idején Stámbolig kergeti. Mi több, útiköltség nélkül; s a szegény Kossuth csupán könyörületes szive sugallatából kénytelen úti kiadása fedezésére Vagnertől 80 darab magyar aranyat kölcsönözni, melyeket nem elébb mint Kutajában vala képes neje hire nélkül a 14-ik hónapban visszafizetni, miután Vagner, vagyonából tökéletesen kipusztulván, többször kénytelenittetett Kossuth kötelezvényére pénzt kölcsönözni, s a titkot elárulni.

Teréz magát kipihenvén, Batthyánynét meglátogatta, s azzal kérkedett, hogy fejére az országban húszezer arany volt téve, s regényesen eléadta szenvedéseit, s utját. Mikor én meghallottam, hogy Péterváradon és Zimonyon ment keresztül, az ottani helyeket jól ismervén, mondottam : „Teréz asszony bizonyoson az osztrák kormány tudtával suhant ki, mely nem tudván a kézbe kerülttel mit tegyen, szemet hunyt“; szavaimat 13 hónappal későbbre Kutajában a haldokló Vagnerné a lengyel papnak a kaszárnyában többek hallatára szóról szóra meggyónta. Teréz a gyónót őrültnek nyilatkoztatta, de a szegény német asszony gyónás után még három napot élt, s elméje ép lévén, több más furcsa dolgot is felfedezett.

Kossuthné megtisztelésére színes papirlámpa-menet tartatott; az átlátszó papir-alkotvány négy oldala egyikén oroszlán volt látható e körülirással. „A hon nagy leányának.“ A papir-alkotványt készitette Cseh

Imre szállásán Veigel, Kossuth parazitájinak egyike.

Az „istenhozottat“ s a Vörösmarty verseit mások már eléggé érintették. Egy Prick nevü egyénke, ki a forradalom idejében Torontálmegyében falujegyzőjéből esküdtségig vala csupán képes fölemelkedni, nagy lármával szónokolt; hitvány beszédének, sokkal elaszottabb tartalma alacsony hizelgésnél egyebet magában nem foglalt.

Míg a sumlaiak magukat az aprilis 17-dikével kecsegtetnék, Stambulban bőrünkről végeznek, s nehányunkat Kutájába bekebeleznek. A porta egyik udvari tolmácsa Ahmed Effendi, ezredes Szüleimán béjjel megérkezik. Kossuth pattog, fenyégetőzik, a törökök mosolyganak mondván: „Majd meglágyúl.“ A korteskedés gépeinek minden rugói mozgásba hozatnak. De sikertelenül. Végre asszonyi nyögések, sohajok s könyhullatások is megkiséreltetnek, de azok is hijában. Azon nem is csodálkozom; mert a férfi nyögése s könyhullatása tömeg láttára, vajmi útálatos, vagy is komediásos, kivált oly férfinál kiről majd mindenki tudja, hogy könyhullatási oly könnyen állanak, mint rosz papnál a köhécselés.

Minden protestationk daczára felrakának bizony minket szekerekre, s Várna felé útnak inditottak. A hová ötöd napon elérvén, a pasa lakába bészállásoltattunk, nehányan külön szobákat kaptunk, mások pedig kaszárnyailag voltak ellátva.

A nagyúri hadigőzös megérkezvén, rászállittattunk azon a helyen, hol én 21 év előtt, ifjuságom teljes erejében, Stambulra 4000 tyukot vivő hajóra szállottam; s a kapitányi lakot, mely négy láb széles, és hat láb hosszu kis lyuknál egyéb nem vala, elfoglaltam. Mostani hajónk 10 külön szobát s két teremet foglalt magában csak az első helyen. Kossuth két szobát elfoglalt, de neje azonfelül még a kisebb teremet is elkobzotta, s Batthyányné, Gyurmannéval a hajó ormán maradtak. Batthyányné nekem panaszol, s én közlöm Szüleimán béjjel. Ez a két asszonyt a kis terembe leviszi, melyben 8-an bátran megférhettek volna. Ezt Kossuthné meglátván, mindenét összeszedi, s a hajó ormán lévő kocsijába vonul, s felségsértéseni boszujában az éjeket Gemlekig Kossuthjával együtt, a kocsiban szigorgatta el. —Szép időnk egyszerre megváltozott, hideg szél s hózivatar lepe meg, és sürü hópillék özönében hagyók el a Bosporust és Stambolt; Gemlekre érvén, míg a lovak és kocsik megrendeltettek, pár napot mulattunk. Onnan Brusszáig, az olvadás miatt csaknem járatlanná lett úton, csupán nagy ügygyel bajjal, a kocsiknak tökéletes elakadásával, másod nap juthattunk el. A hajdani Bythinia fővárosában az ázsiai Olympos tövében, az idő mostohasága miatt kénytelenek valánk több hétig múlatni.

Megváltónknak sírontúli életünket biztositó szent innepét, a feltámadás nagy napját eltöltvén, podgyászaink tevékre rakattak, melyek, minthogy a módosabbak magukat a szükségesebbekkel egész évre ellátták, nem kevesek voltak, — s utnak indittattunk. Engemet, betegségem miatt, mint egy keletindiai nábobot, palanquinban vittek. Két erős öszvér a két rúd között a kalitkát erős szijjlekötök segedelmével a légben tartja, az ember kénye szerint ülhet, vagy hosszan nyúlva fekhetik.

Az útazás csendes ringás, s minthogy mindakét öszvér mellett hajtók gyalogolnak, biztos is. Felváltás okáért hátul más két öszvér is hajtatik. Kutája Brusszához a járhatóbb úton 36 óra, melyet mi hét vagy nyolcz nap alatt szerencsésen át is vánszorgánk, egy egész századból álló lovascsapat őrizete alatt, kikre felügyelő egy Ahmed bej nevü lovasezredes volt, de ki mindenekben a főfelügyelőnek Szuleimán bejnek vala alá rendelve.

Az úton a két ezredes minden estve nálam szokott theázni, s az utolsó állomáson kieszközöltem, hogy Batthyány és én a városban szállásoltassunk, akkor, midőn a többiek mindnyájan a katonalakba vitettek. Kutajától mintegy két óranyira, a várat megpillantván, Szüleimán hozzám jő s azt mondja : „a viz szélén megállandunk, reggelizünk, s ha a többi elinduland, Batthyányékkal maradjatok kevéssé hátra, s ha amazok jól elhaladnak, jőjetek őrzőitekkel utánunk.“

Maradjunk ezuttal a reggelinél.

Orávicza, augustus 19. 1853.

Egressi úr!

Felséges urunknak határtalan kegyelme következtében szeretett honomba visszatérhetvén, — mit Ön soha sem reménylett — nem csekély megilletődéssel olvastam Önnek törökországi naplója 69-ik lapján az olvasóközönség elébe bocsátott, személyemet megtámadó alaptalan szavait. Mivel pedig Önnek állitásai felvilágositást igényelnek, tehát a tárgyra:

1. „Kossuth Szöllösyt eltávolitotta köréből, miután ez kártyán töle mintegy 300 drb. aranyat elnyert.“

Kossuthtóli elválásom elött három ízben figyelmeztettem öt, hogy mind a Dembinszkinéveli illetlen viszonynyal, mind pedig Canning tanácsa elleni törekvéseivel hagyna föl, mert különben odahagyandom. Dembinszkyné miatti összekocczanásunk estvéjén (s több más alapos okaim is lévén) Kossuth hoz intézett szavaim ezek valának : „Mint látom, én Önöknek utjokban állok, itt létem nekem épen nem kegyelem, reggel meg fogunk válni“ s azzal a szóbából kimentem s lefeküdtem.

Másnap reggel adott szavamat teljesitendő, meg is váltam, de koránt sem eltávolittatva, hanem jószántomból.

A Kossuth kártyaasztalánál nem 300 hanem 150 aranyat nyertem, épen nem töle (s ezt becsületemre állithatom, mivel Kossuth minden pénze az én éjjeli-zsákomban volt, s a kiadásokat vele értekezöleg én vittem) hanem Vagnertől, Asbóthtól, Batthyány Istvántól, Dembinszkytől és Szabótól; — e két utolsó, szekerét lovait el adván, mintegy 60—70 aranyat vett bé.

A Dembinszky vesztéseit Kossuth ugyan az asszonynak, kivel kártyaközben is moitie volt, gyakran visszafizetgette.

2. „Batthyány vette öt magához tolmácsul s török nyelvmesterül.“

Kossuthtóli megválásom után egy csinos magán szálláson laktam, elöbb ugyan egy hanba mentem volt, de csakhamar szállást kaptam. Kosztra Gyurmannéhoz jártam, kinek kosztpénzen felül mintegy ötödfél aranynyi ajándékot is adtam. Viddinböli elindulásunk elött Batthyány megkért, hogy Sumláig útaznánk egy társaságban. Szives ajánlatát egészségem gyöngélkedése miatt annyival örömestebb elfogadtam, mennyivel inkább meg voltam az iránt györzödve, hogy terhökre nem leendek, mivel Batthyány nejével nyeregben útazott, s két kocsiján számomra elegendő hely volt.

De azért se tolmácsa, se pedig nyelvmestere nem voltam. Mert betegeskedésemet elhallgatván, független létemre, senki kegyére szorulva nem voltam. Kossuth és Batthyányiék Sumlán egy magát nyelvmesternek feltolott menekült, Kálozdi nevü zsidótól tanultak, az érintett héber pedig törökül mennyire tudott kitetszik abból, hogy én egyszer Mészárossal Batthyánynál whistezvén, a Batthyány gazdája a török nyelvvel hetvenkedő zsidótól ezt kérdi: „Hát Ön micsoda nyelven beszél?“ E naiv kérdésre a héber irult-pirult, mi pedig mindnyájan egyet jót nevettünk.

3. „Midőn Kossuth Adakáléba (törökül, Szigetvár vagy új Orsova) volt

átmenendő, Szöllősy töltött puskával lesett rá a Duna partján, hogy őt — mint maga mondá, — osztozásra kényszeritse. — La bourse etcet."

Perczelékkel s másokkal midőn az ocserovai hidnál tanyáznánk, ottlétünk harmad napján estve meghallom, hogy Kossuth nagy titokban Ó-Orsovára érkezett. Vadásztarisznyámat, kétcsövü puskámmal vállamra vetem, s $^3/_4$ óra alatt sötétben Ó-Orsovára béballagok. Ottani térparancsnok Fokner, Kossuthnak a Duna partján levő szállására vezetett, kihez mintegy 11 órakor éjfél előtt, épen midőn théáznék, bemegyek, s a többek közt értésére adom, hogy hallomás szerint Bolliák e tájon koborol, melyre nekem Kossuth az Omer pasának szánt hét gyémántgomb s aranynak képzelt sarkantyu átvételére felhatalmazást ád irásban, s menekülésünket illetőleg megegyezünk, hogy más nap reggel Kossuth Asbóthtal együtt térne vissza Mehádiára, én pedig működnék.

Reggel jókor Bolliákot kerestem, de meg nem találván, — délutáni 3 órakor Gróf Zamoiskival (ki nekem Batthyány Kázmértól

GENEALOGICAL SOCIETY
OF THE CHURCH OF JESUS CHRIST
OF LATTER-DAY SAINTS

ajánló iratot hozott) s ezredes Kohlmannal a Duna balpartján — új Orsova irányába kocsiztunk.

A várba bemenni senkinek szabad nem lévén, huzamos kiabálás után, a várparancsnok titkára ladikon nagy nehezen hozzánk jött. A titkárnak 100, a várparancsnoknak 100, és az engemet Kossuthtal a vaskapun leviendő három török hajósnak a Kossuth meghagyásából 200 darab aranyat igértem.

Igéretem a titkár füleit csiklándoztatotta, s kért, hogy keveset várnánk s azzal a várba visszafordult, honnan kevés idő mulva — mintegy óra alatt — ily feleletet hozott : „A Duna mindkét partját keményen őrzik; a baloldalon törökök, a jobbon pedig mint láthatjuk szerbek vagynak, kik minden lemenő hajót, avagy ladikot feltartóztatnak, s meg nem állás esetében rá tüzelnek. Egyébaránt a járás a vaskapun még nappal is bajos, éjjel pedig lehetetlen, s a veszedelem bizonyos.“

Nem boldogulhatván, mindhárman Ó Orsovára visszatértünk. Kossuth a nem is remélt akadályt tőlem megértvén, kért, hogy mennék az ocserovai török tábor parancsnokához, — ha jól emlékszem Ozmán béjnek hivták, — 20 aranynyal. Az alezredes a pénzt megköszönte, s bennünket a nagyúr oltalma felől biztositott, s parlamentirozásom következtében még az nap estején Ocserovára mentünk. Útlevelünkben Kossuth Bloomfild manchesteri gyárnoknak, én pedig Schuller phylolognak neveztettünk. Igy tehát a Schuller név nem a törököktőli szepegés szüleménye volt, mint azt utóbb a hivatalos iratokban előfordult Szöllősy név eléggé tanusitotta.

4. „Az osztozás Viddinben csakugyan megtörtént valamivel finomabb modorban.“

Kossuthnak, midőn bennünket a turnuszeverini veszteglőintézetbe bevittek, minden pénzét u. m. egy ezer darab magyar aranyát, s hét vászon-zacskóban lévő, ezüst húszasokból álló 3500 (nem pedig az Ön alaptalan állitása szerint 13,000) pengő forintját sós vízben megmosták, mit mi a mosás után megtörölgettünk, s számláltunk. Kossuth az egészet 280 pfrt osztrák bankjegyekkel együtt (e papir-pénzből Kossuth

Viddinben Carossininek, midőn ezen Handlungs-Commis-t magyar vitézzé nevezte, 100 pftot ajándékozott) nékem átadta, oly kéréssel miszerint a pénzt venném magamhoz, s a költséget és kiadást fedezném.

Viddinben elválásunk reggelén Kossuthnak minden pénzét az utolsó fillérig átadván ekkép szólottam : „Ime Önnek minden pénze itt van, Isten Önt érdeme szerint áldja meg!“

Felvilágositó szavaim, hogy szóról szóra igazak arról becsületemmel jót állok! Valamint arról is:

Hogy ennyi rágalom, csupán — bel meggyőződése ellenére — pénzért nevetni avagy sirni képes, tennen magát túlbecsült konok egyén jellemével megférhető.

Ön, ki oly nagyon szereti elmécskéje idétlen szülöttjeit, szajkómódra idegen tollal felcziczomázni, s irományai Záháráit az angol nagy szívbuvár velős mondataival népesiteni, ugy látszik hogy Shakespeare ezen szavait nem ismeri :

„Azon útonálló ki pénzedet elrabolja, hogy azzal a maga erszényét megtöltse, nem követet el oly nagy bünt, mint az, ki becsületedben gázol s téged alaptalanúl rágalmaz, mert az ily irigy pokolfaj néked ugyan árthat, de magának hasznot semmit sem hajt. S az ily nyomorult méltán megérdemlené, hogy a pokol minden ördögei, hátáról hasitott szijakkal korbácsolnák halálra“ stb.

Nagy Szöllösi Szöllösy Ferencz.

U. i. Ezen levélnek eredetijét tegnap, ugymint 19. augustus 1853. estveli 6 órakor tettem fel a postára.

Oravicza Aug. 30-án 1853.

A kis csermely partján Kutajától nem messze tehát megállottunk reggelizni; a merevélyen fehérlö kopár mész-szirtek, a nagy kiterjedésü s bástyákkal böven ellátott, nagy részint ledölt, vagy összeomlással fenyegetö romvár baljóslatu külsöje, Batthyány Kazimérre ki éltének nagy részét Európa fövárosainak kéjdús tömkelegében töltötte, leirhatatlan benyomást okozott, s a különben mértékletes, a kezében lévö frank égettborral (cognac) teljes palaczk tartalmával kelleténél inkább megismerkedvén, derekason meggajdult.

A többiek elindultak, mi még egy jó félórát mulattunk, végre mi is felszedtük a sátorfát, s én leghátul maradtam.

Lassan lépdelgetve nemsokára én is a városba értem, melynek rosz kövezetü, piszkos és szük utczáin magamat legnagyobb ügyelettel midőn vitetném, egy hozzám siető török lovashadnagy által fölszólitatom, hogy sietnék, mert Batthyány megőrült. Nem sokára egy dombocskán álló csinos külsejü ház előtt több száz embert látok; a házból képtelen lárma hallatszik, az ablakrostélyok összetörve az utczára hányatnak, s a bámészkodó törökök szokott egykedvüségükkel nevetnek. Palanquinomból leszállok, s midőn a ház ajtóba érnék, Szülejmán ezredes ki már a többit a kaszárnyában elhelyezte, elér. Együtt fölmegyünk. Batthyány dühöngött; nejének mondom : „csititsa!“ de a gondolatlan a helyett hogy azt tenné, még olajat önt a tüzre. Batthyány fölszólit mint becsületes magyar embert, hogy mondanám meg Szüleimánnak, miszerint „a Porta egy nyomorult porkoláb, és ö köp a Porta — a nagyvezér, szóval az egész Diván szemébe.“ Melyre én azt feleltem : „Én magamat ugyan becsületes magyar embernek tartom, de azért a gróf illetlen kifejezéseit nem használandom; a ki oly beszédet tarthat, az nem kénytelenittetik Kutajában lenni“ — s azzal én is Szüleimán is otthagyók.

Útközben Szüleimán nékem ekkép szól : „Hát igy köszöni meg nekem Batthyány azt a sok szivességet melylyel iránta viseltettem? Neki is mint a többinek a kaszárnyában kellett volna lakni, s csupán barátságos kérésedért szállitottam a városba. Ezentul nekem senkit se ajánlj, mert ezek az emberek a jóténye érdemetlenek, s épen Batthyánytól ily bánást legkevésbbé sem reménylettem.“ A békétlenkedö ezredes szavainak alaposságát meg nem czáfolhatván, hallgattam. Szüleimán elöbeszéli hogy Batthyány a reggelizés után, az uton zsebéböl egy forgó (revolver) hat csövü pisztolyt kivévén magát föbe akarta löni stb.....

A Batthyány magaviselete eddigi fáradozásimat egyszerre dugába döntötte. Sumlától fogva mindent elkövettem, hogy a Kossuth befolyása fattyú sarjadékait, Batthyányék által egyensulyoztassam; törekvésemet nem magán érdek (mert én általános visszavonultságban éltem) hanem honfitársimnak sorsa könnyebbülése indokolta, előre átlátván, hogy a Kossuth tulzó követelései, s valódi rakonczátlanságai a mellette levőknek előbb-hátrább nyomasztó szigort vonandanak maguk után. Mitől féltem : megtörtént. A kaszárnyából senki katonakiséret nélkül ki nem mehetett. A kilovaglókat öt-hat legény kisérte. Nekem egyedül, se szállásomon se kiséretemben katona nem volt. S ezen csekélység annyira szemet szúrt, hogy kitüntetésemért Szüleimánnál Kossuth panaszt tett. Melyre Szüleimán diplomatice azt felelte : „Látjátok, ő a nyelvet és szokásainkat jól tudja, és így megsértéseknek kitéve soha sem lesz; — de a többit járatlansága miatt kiséret nélkül könnyen kellemetlenség érhetné.“ — — — —

E párbeszédet közölvén velem az ezredes, kértem, hogy különben elég tágos (négy szobából állott) szállásomra szemszúrásból küldene egy katonát, ki ugyan nálam lakott, de kijárásaimban nem kisért.

A katonalak egy hosszukó nagy négyszög — melynek vastag kőfalai az ágyugolyóknak is daczolhatnának, a belseje, mint a török épületek nagyobb része — fából van. Cseréppel fedett emeletes, melyben 1 gyalog ezred, és két escadron lovasság könnyen megfér. Az épület belsejében az alsó és felső folyosó nagy üvegablakokkal van ellátva. A négy szögletben négy tábornok, a homlok közepében pedig Kossuth szállásoltatott be. A termek deszkafalak segédével több szobára osztattak, és Smyrnából hozott öntött-vaskemenczékkel ellátattak. Ágy és ágynémü mindenkinek adatott. Fával, szénnel, szolgával kiki bővölködött. Egy korcsma és két laczikonyha (vulgo vendéglő) üttetett fel. A csapszéket egy Bruszán lakó, svájczi eredetü borkereskedő jó borral és serrel böven ellátta. A békeblezettek nagyokat iddogáltak, kártyáztak, s czivakodtak.

Én a kaszárnyától mintegy ezer lépésnyire egy kis dombocskán laktam. Köztem s a katonalak között egy lőporostorony létezett, melynek ős lakója a Pallás füles madara andalgó huhogásaival éjjeleim siri csendjeit olykor-olykor félbeszakasztotta. A kaszárnya lakói ellenben az éji csend ellen semmi kifogást nem tehettek, mert a lak körül elszaporodott százat meghaladó ebek éjjeli orditásai, s folytonos harczai azt tenni ellenzették; s a füllel fölfogható argumentumok a táblabirói megrögzött hajlamot, a protestatiot háttérbe szoritották. Különben is az ember végre még a csalogány kellemteljes hangjához is hozzászokik.

Szállásom tehát egy dombocskán létezett az alatta elnyúló másfél óra széles, négy óra hosszu, keletről nyugotnak tartó Borzuk nevü folyó-hasitotta tért, északról Persiáig nyuló magas szirtes hegyek, délről pedig a közelben rónák, a távolban erdős, magasabb bérczek környezték.

Délre nyiló ablakaimtól mintegy 300 lépésnyire ős cserfáinkkal versenyezhető fagyöngy zöldellő bokraival megrakott, kertész-kést avagy fürészt nem ismert gyümölcsfák mútatkoztak, melyeknek sürü lombjai között az ég tollas lakóinak százai tartózkodtak, az áthathatatlan csalitban pedig csalogányok hallatták magukat; a fák között itt-amott veteményt, s buján növő lóherét lehete látni, melynek smaragd zöldje a szemnek annyival kedvesebb volt, a menynyivel kellemtelenebb hatást gyakorolt arra a körülvévő mészhegyeknek kopasz fehérsége.

A kertek kőfallal voltak körülvéve, az azok és a lakom közti tért pedig három csinos kő-csúrgó diszesitette.

Magány-lakomnak némileg életet adandó s konyhámat is ellátandó, a házam előtt vásárra siető falusiaktól jó előre 150 tyukot, 15 kakast, és 50 pulykát jó olcsón megvásároltam; a naponkénti száz—százhúsz tojás a tápnak, az árpának árát fedezte, s a majorság a felhasznált tojással haszonnak maradott.

Betegségem miatt sehová se mehetvén, időmet olvasással, s bámulásig megszelidült s hízott tollas vagyonom társaságában töltöttem, melynek azonban garádicsom ajtaján felmenni nem volt szabad.

Sumla óta ételemben-italomban szoros

diétát tartottam, se kávét se bort, szóval víznél egyebet nem ittam, ételem pedig 14 hónapig egy tányér központositott levesből állott, melyben vagy tészta, vagy rizs, vagy pedig gyöngykása volt befőzve.

Levesemet még Cambacéres is megehette volna, s minthogy irigy nem vagyok, recipéjét közzé teszem : 2 font marhahus egy kövér tyuk vagy egy negyed pulyka, elegendő vizzel, lassú tüznél, föltöltés nélkül, petrezselyemgyökérrel és murokkal illőleg ellátva s megfőzve, adták napontai tápomat. A húst majd nem is érintettem; Józsim jó ropogós tésztát gyurt csupán tojássárgával. Levesemnek oly híre volt mint a tatárjárásnak. Lehetett is, mert Kutája óta oly tápdús levest nem ettem.

Bruszában vettem volt négy egymásba járó réz-kásztrolt, melyet minden 15-ik nap kivül-belől megczineztettem; s minthogy szenen főzettem, edényem olyan volt mindig mint az ezüst. Ez okból, s még azért, hogy csupán fris vajat használtam a két ezredes gyakran vala vendégem. S ily alkalommal Józsi úgy kiteve magáért, hogy a finnyás

Szüleimán bej, ki másnál soha sem evett, étkeimből még nejének is küldött.

Még vettem volt Bruszában 15 font mokkakávét és 7 font jó theát, melyet én még megsem kóstoltam, de azért Kutajában egy szálig elfogyott. A bruszai bevásárláskor, az igaz, 60 magyar aranyat adtam ki, de tettemet meg nem bántam, mert vásárlásim jók levén, elmenetemkor mindent csaknem haszonnal adtam el. S e mellett a nélkülözés kellemetlensége sem nyugtalanitott.

Kutája a tenger szinén felül öt ezer lábnyi magasságon fekszik, Bruszától addig a föld mindúntalan emelkedik. Légje tiszta, és mérsékelt, tele zordon. Szőlő, baraczk nem terem. Gyümölcsei között a cseresnye megemlitést érdemel. Környéke őszi gabnát jót terem. Mákonyt termesztenek bőven. Török szépirói hiresek. Irott koránjaikat tiz—tizenöt ezer piaszteren is eladják Persiában, (1000—1500 pfrt.) Földedényt szépet készitenek, de nagy kár hogy a meleget ki nem állja. A szép mázos edény, mihelyest forró vizet töltünk bele, széjjel omlik.

Népessége 35—40 ezerre felmegy. Lakóit törökök és örmények teszik. Mindkettejét a pénz örökös szomja epeszti. A város kiterjedése nagy, mindenütt tele romokkal; egykori jelentöségének csak nyomai látszanak. Utolsó fejedelme Jakub Cselebi volt, kit az ozmánok győztek le. Nagy vagyonnal birván, fényt üzött; az eldöntő csata napján, reggeli elinduláskor konyha szereit 300 teve alig birta el. A csata estvéjén pedig minden konyha edényit elbirta egy kutya. Herbelot a dolgot így adja elö : Jakub Cselebi megveretése estvéjén húzamos bújdosás után, nehány hív emberével magát biztos helyen meghúzza, s az éji csendet nagy nevetéssel egyszerre félbeszakasztja; mely megfoghatatlan vidámságnak okát hívei midőn kérdenék, igy szól : „A sors változandóságán nevetek; — ma reggel 300 teve alig birta el konyhámat, s íme most egyetlen kutya, fejét a szük bögrébe dugván, konyhámat s vacsorámat magával viszi.“ Derék követője az indiai stoica philosophiának, melynek a görögök is csupán utánzói valának.

A metempsychos, és a trias áthozói Pythagoras és Plato, Egyptomban magukat környülmetéltetvén, onnan csekély változással csak is indiai bölcsészetet, és istentant hoztak hozzánk.

De hagyjuk a hierophantokat. A szunyogból is háját lesö kutájabeliek jellemzésére legyen elég megemliteni hogy a nagy helységben az Ábrahám ivadékainak még csak egy porczikája sem lakik. A Kutajába jött s ott megtelepedni akaró két elsö zsidóról maguk a kutajaiak azt beszélik : hogy a két zsidó egymással az iránt tanakodván, mivel lenne a kereskedés legjövedelmezöbb? egy mellettük lévö 10 éves török gyermektöl ily feleletet kaptak : „Vegyétek meg a júhböndöt; tartalmát egyétek meg, s a gyomrot vett árán viszont adjátok el, s bizonyára meggazdagodtok.“ A két héber a gyerkőcze tanácsából a nép speculativ szelleme felöl meggyözödvén, boldogulását másutt kereste. S azóta Kutajára több zsidó nem ment.

Kutája a számüzötteknek s álladalmi foglyoknak már nagy idök óta raktára. A számos ozmán fönököket elhallgatom, s csak érintem, miként a szép Frankhonnak is háromszáz hő vérü fia húzamos ideig kénytelenittetett a romok tollas lakóit nappali siestájokból a marseilli dal hangjaival felriasztani. A Napoleon egyptomi expeditiójában vesztett franczia foglyok egy része húzamos ideig múlatott Kutajában, s ottlétének emlékéül a vár kopár déli részét mandolafákkal ültette be. Mely ültetvényt a török még most is a tiszteletnek bizonyos nemével mutogat. Vajha magyarjaink is, czivakodás s örökös viszály helyett, ilyes valamit hagytak volna emlékül! — — —

Kossuth mint mondám, kaszárnyában lakott, de az őt jobbról-balról környező katonai őrizettel meg nem elégedvén, az őt követő magyaroktól ordonánczi szolgálatot követelt s egy hatalmas napiparancsban, melyet segédéhez Asbóthhoz intézett — rendeli, miszerint a személye körüli szolgálatban épen oly pontosságot kiván, mintha benn az országban, a kormányzói lakban lenne. S a szolgálatot tevő tiszt urakrai szoros felügyelettel, s az illő rend szigoru megtartásával vezérkari segédjét — Asbóth Sándor alezredes urat bízza meg. Asbóth a rendeletet köröztette; egynehányan, jelesen: Koszta Marczi, Harczi s mások azt mondották, hogy ők a mit eddig tettek azt csupán jószántukból tették, de minthogy abból kötelességet akarnak csinálni, s ők pedig az afféle szolgai bánásmódhoz hozzá szokni nem akarnak, tehát minden ezentúli ordonánczsággal fölhagynak. A kedélyek ily zavarodott állapotjában megérkezik Rutkainé, Kossuth gyermekeivel. Ez a felizgatottságot valamenyire lecsilapitotta, de el nem oltotta. Távoztával minden elébbi kerékvágásába tért vissza.

Kossuth a szükséggel küzdő sumlai magyaroknak azt irja, hogy maradjanak együtt s válaszszák öt viszont elnöküknek stb. —

Azonban megérkezik Kutajába Tomson, s véle a hóbortos Urquhart, és egy gazdag angol gazdatiszt, Massinberd. Ezek a magyarokat együtt akarván látni: esti-lakomát rendelnek. A hívó íven Kosztának, Harczinak stb. nevei kihagyattak.

Mig mindezek történtek én ágyban fekvő beteg valék.

A lakoma megtartatott az Asbóth szállásán, Batthyány, Kossuth, Mészáros és Perczel Mór hiányzottak. Másnap az angolok Smyrnába útaztak.

A Batthyány által megsértett Szüleimán ezredes minden figyelmét Kossuthra s családjára forditja, s azokat mindenféle ajándékokkal, lovakkal, nyergekkel, szóval mindennel bővön ellátja, melyet midőn nekem mondana az ezredes, mosolyogtam, s viszonoztam : „aratsz is ám majd köszönetet.“

Nem sokára Szüleimánt Batthyányékkal kibékéltettem s Batthyányné által levélben felszólittatván, számára havonkint 500 piasztert eszközlöttem ki, a mennyit Kossuthné és Perczelné régóta huztak.

Kossuth túlzott igénylései, s szakadatlan követelései az ezredest végre felbosszantották; a szamár, ostoba, gazember epithetonokat, a macska szerepét játszó Lorodi (alias Eischel) által, a ki hajdan a gyémántos Madarász elvbarátja s hivatalnoka volt, megtudván, annyira megharagudott, hogy a kilovagló Kossuthot tíz lovas katonával kisértette, s látogatására többé nem ment.

Ezen Kossuth felingerlődvén, Asbóth vezénylete alatt mintegy tizenöt egyént küld a Szüleimán szállására, a kormányzó személyén ejtett megsértésért fenyegetözni. A fényes küldöttség némely tagja a boros pohárból kelleténél többecske bátorságot meritvén, azt mondja Szüleimán jelenlévő tolmácsának:

„Mondja meg ön az ezredesnek, velünk ne komázzék, mert mi ha fegyverre kelünk az egész kaszárnyát kiverjük.“

A matamor szavait a tolmács megmagyarázza, melyre Szüleimán:

„Én önökkel mindeddig gyöngédséggel bántam, de fájdalom, önök fönökjükkel együtt, ki önöket hasztalan izgatja, ily bánásra érdemtelenek; íme ezennel kijelentem, hogy ha önök magukat illedelmesen nem viselendik, én kinek-kinek szobája ajtajára őrt állittatok, s azt főnökjük ajtaján kezdetem el.“

E szavak csodálatos hatással birtak, a felbujtogatott hősök egyszerre megszelidültek, s maga Kossuth is meghunyászkodott.

A kaszárnyában egy zászlóalj gyalogság s egy osztály lovasság tanyázott. A lovas ezredes, és a gyalogság parancsnoka az örnagy benn laktak. Szüleimánnak szállása kün lévén, csak nappal mulatott benn.

A Kutajában lévő magyarok és lengyelek hazájukból s övéiktül gyakori tudósitásokat vettek. Csak én voltam egyedül oly szerencsétlen, — bár minden útat megkisértettem, s végre még a konstanczinápolyi osztrák főconsulhoz is (kivel hajdan barátságban voltam) folyamodtam, — hogy minden törekvésem daczára egy betüt sem kaptam. Kinos betegségemben minden enyhitőt s szórakoztatót csupán az olvasás nyújtott. Batthyány nőtestvérét egy franczia ur tartja. Ez őket jeles angol és franczia könyvtárral látta el. A grófné a könyvek névsorát hozzám küldvén, az általam kijelelteket legényei által kezemhez szolgáltatta.

A forradalom alatti nyugtalan élet, annak bevégeztével összeköttetésben álló különféle felette érzékeny vesztéseim, testemnek mind anyagi, mind pedig erkölcsi erejét csaknem O-ra depotentirozták. Korhadt egyéniségemnek isteni szikrája is elvesztette rugékonyságát. Bollingbrooknak, Humenek, Hobbesnak, Voltairenak, s több másnak ekkoron még nagyrabecsült elmefuttatásai, az atheismus, materialismus szóval a scepticismus örvényében sodorván, lényem a nagy tenger hullámitól csapkodtatott, kormányát s árboczfáit vesztett horgony nélküli hajóhoz hasonlitott : s enyészetem fenyegető végóráját az elszántságnak valami fattyu-közönbösségével vártam.

De lássuk szenvedésim diagnosisát:

Sumlára értemmel a dodecaria és scrotum közti hely dagadni kezdett, a daganat nöttön-nőtt, kinjaim leirhatatlanok valának, míg végre a 22-ik nap fájdalmaim megszünvén, s mozoghatásra készséget érezvén, észre veszszük, hogy a daganat kipattant. A forradalom előtt falusi borbélyságot üzött, jelenleg pedig tábori-főorvosságot bitorolt Schneider nevü kinzómat hivatom, ki azt mondja : „semmit egyebet nem kell tenni, mint a sebet langy vizzel kimosni. A tudatlan tanácsát szerencsétlenségemre követtem, s a seb egy pár hét mulva beheggedt. Az egész hömorrhoidal affectionak tartatott.

Behegedés után nem sokára a seb viszont dagadni kezdett, s mire Kutajára értem, egy pár nap múlva nagy fájdalmak között ismét épen az előbbeni helyen felpattant. A török szolgálatban lévő katonaorvos Baruero, ki quondam Piemontban hasonlólag haj- vagy szakál-müvész lehetett, a kórházból segédet külde, ki a sebbe naponta tépést tett; a supporatio 4 hétig tartott, s végre behegedt.

Ez alatt doctor Spatzekkel, Kossuth orvosával megismerkedem, ez nekem carbonas kali-t (talán borkő-sónak hívják magyarúl) ajánl, melyet magam készitettem, s húzamoson éltem is vele, de nem nagy sikerrel, mert sebem megint dagadni kezdett; az érlelést Spatzek ugyan elősegitette s kinomat a korábbi kifakadás által némileg enyhitette, de segitni nem tudván, orvosimnak útat adtam. Ivóvizemet, meleg fürdőmet magnetizálni kezdettem, s íme az, kinek élete felett 14 hónap alatt a pálcza többször eltöretett, s kinek meg nem maradhatása kimondatott, s ki az egész idő alatt mint egy mumia beburkolva, csak görbedezve volt képes járni, 14 napi tulajdon kezelés következtében, mindenek bámulására kilovagol!

Az egykori Saulust — Szt.-Pált — a damaskusi út téritette meg, s engem pedig a magnetismus csodálatos ereje teve hivövé. S e pillanat óta isten segedelmével Kutajában, Máltában, Baregesben, Párisban, másutt, s még jelenleg is lényeges jót tettem, és teszek.

Igen, — jót tettem — s isten kegyelméből ez után is teendek, de nem haszonlesésből, s nem silány magán érdekből, sem fitogtatásból, hanem valóságos belmeggyöződésből s rendeltetésem iránti tiszta hódolatból. Az ember lelke, mely az istenségnek része, megfoghatatlan mélységgel bír. S nyomoraink csupán annak megnemfogásából erednek. Maga Kant is, Metaph : nem vallja-e be hogy az emberi lélek, melyből akaratunk ered, oly hatálylyal bír, hogy idövel a test engedelmes rabbá leend?! Akaratunk kifejlődése eleinte ugyan nehezen megy, de húzamos gyakorlattal oda vihetjük, hogy fájdalmink elnémuljanak. Kant e szavait mind addig, mig kisérleteim sikere azoknak alapossága felől meg nem győzött, ábrándnak tartottam. S pedig Kant itt semmi ujat nem mondott.

Isteni megváltónk Sz. Márk. 16. r. 17—18. v. nem igy szólott-e : „És ezen jelek fogják a hivőket követni : nevemben ördögöket fognak kiüzni (azaz görcsöket s nyavalyatöréseket meggyógyitani) s ők ugy nyelvekkel beszélendenek (mely megtörténik az objectivitások átalános absorbtioja után, midőn subjectivitásunk fölébred). Ők a kigyókat megfogják, (én a kigyót útjában minden hozzáérés nélkül meglassitom, fára vagy bokorra hág s elalszik) — — ők csak kezeiket fogják a betegekre tenni, s azok meggyógyulnak.“

Ime édes bátyám, én se boszorkánysággal, sem feszitett képzelődéssel nem vesződöm, mégis az itt elősoroltakat képes vagyok megtenni.

S nincs oly éles fájdalom, melyet csupa kézreátétel által ne enyhithetnék, s ha a baj nem az idegekben rejlik, egyszerre el is múlasztom. A cronicus betegségeknél az természetesen egészen másképen áll, csak huzamos kezelést igényelnek, s a fáradozást nem mindenkor koronázzák sikerrel, de enyhet mindenesetre okoznak.

Szavaimon ne csudálkozzanak, mert ily apostoli orvosokat számosokat tudnék felhozni, (az apostoli orvos név alatt én a nem pénzért hanem a felebaráti szeretetből segéllőket értem). Ilyen jelesen Th. Pyne a surbitonhilli angol lelkész, ilyen G. Sandby s mások többen, kik csupán kezeléssel bámulatos gyógyitásokat visznek végbe, a nélkül, hogy betegjeiknek mesmerizált viznél egyebet adnának.

Hatásunk nem csak az organicus testekre terjed, de az ásványok, növények országa, söt még a fejünk felett ragyogó égitestek is nekünk segédkezet nyújtanak.

Én itt épen nem a horoscopokkal foglalkozó csillagászokat értem, kikről már Tacitus igy szólott : „Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur.“ Nem is caballával, vagy más megfoghatlan jegyekkel ábrándozókról szólok, gyermekjátékok ezek (mint azt már 1606—1648. Paracelsus s Van Hellmont megmondották) melyek, az akaratnak csak központositására szolgáltak, — — — hanem értem itt a higgadt keblü emberbarátot, kinek minden boldogsága a másokkali jóttételben alapszik. S ki tudja, hogy hiten alapult jóakaratjának s önzéstelenségének semmi elébe nem állhat, s mint a mi világunk rendszerének központja, erős lelkének isteni származásánál fogva, mindent a mi hatáskörébe esik áldástokozólag felhasználhat, s keblében az isten országát elővarázsolhatja. E tárgyról máskor bővebben. —

Ezúttal csak annyit mondok : a magnetizmus által magunk s mások fájdalmait eloszlatjuk, gyümölcsfáinkat, kerti és mezei veteményeinket, mind a kártékony férgektől megóvjuk, mind pedig termőbbekké teszszük, házi- s vadállatainkat megszeliditjük, s betegségeiken csupán kezelés és mesmerizált víz által, minden magukat baromorvosoknak kürtölő kínzó hóhéroknál hamarább s sikeresebben elosztatjuk. Melyet minden családatyának és anyának tudnia keresztyéni kötelesség. Igen, keresztyéni kötelesség, mert a mellett, hogy azáltal családjuk tagjain segéllenek, egy jóltévő felsőbb hatalom létezése, s földi pályánkrai befolyása felől a homileutikának kimeritésinél inkább meggyöznek, s a béavatottakat a biblia kétes és megfoghatatlan helyeinek megérthetésére alkalmassá teszik. —

Ime én, jó órában legyen mondva, isten segedelmével, gyógyithatatlannak tartott kinos nyavalyámat elöltem, összerombolt testemet erös akaratomtól mindenben függövé tettem, s hánykódó keblemnek békés csendet szereztem, meggyözödvén a felöl, hogy jelen pályánk egy vég nélküli jövendönek csupán kezdete. — —

Untató kitérésemért bocsánatot kérek. Javulásom után nem sokára Mészárossal s másokkal kiszabadultam, Koszta Marczi is a szabadulók között volt. A késöbbi események által érdekessé váltról pár szót: Koszta Biharmegye fia, születése helye N.-Várad környéke, a belényei Koszták közöl, a Verestoronynál kimenteknél százados volt. Kutajában idejét tanulással töltötte s a francziányelv birtokába jutott. Mathematicai és hadi tárgyakkal foglalkozott. Szilárd jellemü, becsületes, 25—26 éves ifju.*)

---

*) Az óta külföldön elhunyt. *Közlö.*

Máltai elválásunkkor magyarbundámat, vadásztarisnyámat, theás-kannámat, attilámat sat. neki ajándékoztam.

Kiszabadulásunk előtt pár nappal két osztrák biztos jöve Kutajába s Szüleimán előtt nőmtől 3 levelet átadva, a különböző időkben irott, felbontott, ide s amoda utaztatott levelek megértették velem szenvedett káraimat körülményesen. Terhes 18 hó mulva ezek valának az első sorok hazámból, s jó Bertámtól.

Elindulásunk előtt Kossuth hozzám három egyént küldött, kik engemet kerülő szókkal a vele való kibékülésre, és a tőle való elbúcsuzásra vennének. Melyre én: „Én reá nem haragszom, de becsülni többé nem tudom, s minthogy se bizonyitványára, se előléptetésére, se pedig segedelmére szükségem nincsen, s e mellett könnyen álló könyhullatásit is ismerem, az elbúcsuzást szükségesnek épen nem látom.“ S én lévén csak egyedül, ki tőle el nem búcsuzott, a megsértett hiuság ellenem mit forralt: lássuk azt más levélben. Isten önökkel mindnyájokkal.

Orávicza Sept. 10-én 1853.

Az elmenők között tehát csupán én voltam egyedül azon vakmerö merész, ki Kossuthtól el nem bucsuzott. Szilárd tettem, kivált azok szemében, kik a Kossuth tüdőjéből kieresztett légnél többet vagy kevesebbet bészívni nem merészlettek, hallatlan bünnek tetszett. Kossuthot régi baráti és ismerősei már Viddinben kerülni kezdették. Azok pedig kik Sumlában hozzásimultak (az egy Házmánt kivéve; Asbóth is csak a debreczeni catabasis alkalmával szegődött hozzája) lehendék nép valának. Grehenek, Weigel, Kapner, Kapler, Wagner, Eischel: Kossuthot azelőtt nem is látták. Ihász, és Biró mindketten egykori osztrák hadnagyok valának, az elsö 25 évi szolgálatját toborzásnál töltvén el, tudatlannak maradott; a második szép ismerettel bírt. Házmán és e két utóbbi Kutajában nálam gyakran ebédelt, mindaddig mig a hozzámjövetel e szavakkal: „A ki nem tart velem, az ellenem van; a ki pedig ellenemet meglátogatja, s nála még eszik is, az honárulás bünébe esik“ — meg nem gátoltatott. Furcsa logica ugy-e bizony? Hja! Kossuth tennen személyével a hazát már régen ugyanazonositotta volt. De miért is ne? Hát XIV-ik Lajos nem szokta-e mondogatni : „Francziaország én vagyok.“

A kibékülés ajánlatának komoly visszatorlása, a Kossuth érzékeny hiuságán vérző sebet ejtett; fájdalmát enyhitendő, keble machiavellismusának tartaléküttegét is a csatába hozta, s engemet elmenő párthiveinél honárulónak bélyegzett. Párisba és Londonba is ugyanazt írta, hozzá tévén hogy én Kutaját osztrák útilevéllel hagytam oda.

A konok, gyanusitó rágalomnak indoka mi volt? Az, hogy előbbeni állásomnál fogva csupán én valék képes a honszeretet palástjába burkolt szívtelen Tartuffeöt a maga meztelenségében ismerni, s a demasquirozástól remegőt vak dühe annyira vitte, hogy útitársimat reávette (?) miszerint azok engemet az útban egy vagy más úton végeznének ki. A pokoli tanácsot nem is gyanitva, útnak indulunk. Lovasságból álló kiséretünknek lovas-ezredes Ahmed bey parancsolt.

Kutajától mintegy órányira egy majorháznál megállunk, Szüleimán bey a búcsulakomáról elöre gondoskodván, lovainkról leszálltunkkor vizben hütött palaczkokat s nyárson sütött bárányokat találtunk. Kossuth és emberei a kiszabadúltakat eddig elkisérték; a társaság evett-ivott, én pedig a két török ezredessel beszélgetve heverésztem; a trombita harsogott, s mi lóra ülvén, egy rész Bruszának tartott, más rész pedig Szüleimánnal Kutajába visszafordult.

Én Ahmed béjjel lovagoltam; az első állomásra érvén, Koszta Marczi hozzám jön s kérdi, nem monda-e Józsi nekem valamit? Nemmel feleltem. Mire Marczi : „Az alatt míg Ön az ezredessel elöl lovagolt, Timári, Józsihoz ment s neki igy szólott : „Mondd honáruló gazdádnak, hogy kiadunk rajta, ha más nem is, de én tulajdon kezemmel ölöm meg a gazembert!"" Józsit szólitom, s kérdem töle, a dolgot velem miért nem közölte? Melyre ő : „nem akartam az urat fölboszantani; Timári badar hetvenkedésére, íme Koszta kapitány ur hallotta, azt feleltem : „Ha Timári urnak valami igazitni valója van gazdámmal, azt vele és ne velem közölje, gazdám nem fog Timári urnak adós maradni.““ Erre én egyet nevettem, később Ahmed bey hozzám jött theázni, de a történtekről emlitést sem tettem. Lássuk ki az a Timári?

Timári neveletlen Versetz környékebeli rácz, ki 48 végén Jankovics nevét Timárira változtatván, alszolgabiró leve; — Harczival, Eischellel Kossuthoz simult. Kiszabadulásunkkor ez őt századosnak nevezte ki, s személye iránti rendületlen hüségéről sallangos bizonyitványt adott.

Másnap az úton látván hogy Timári kötőfékkel igazgatott hitvány kaboláján, félkengyelét elvesztve, igen megfontolva halad magára, jó kis iramló lovamat megsarkantyuzom s mellé lovaglok, mondván: „Timári ur! Én ha jól emlékszem Önnel életemben kétszer beszélettem, s tudtomra meg nem sértettem soha; mi adott okot Önnek arra, hogy engemet legényem elótt mások hallatára lepiszkoljon s még életemet is fenyegesse?“ Melyre ő : „Nekem ugyan Ön nem vétett, de a kormányzó úrnak ellensége s ennélfogva a hazának is.“ Én : „Hát a kormányzó urat mióta ismeri Ön, s mióta lettek a ráczok oly hőkeblü honfiakká? Tudja meg Ön, hogy én már akkor midőn Ön még magyarul sem tudott, honomnak szolgáltam, s még lehet szolgálandok, ha Önnek ezentúl valami baja van velem, jöjjön hozzám, és ne cselédemnek hetvenkedjék, s ime ezennel megtiltom Önnek rólam roszat vagy jót mondani, mindaddig, míg szabad helyre jutván, Önt vagy kardlappal, vagy pedig megvető oldalbarugással rendreútasithatom“.

Szeme, szája elállott, s a szerencséjére hallgatót odahagytam. Másfél évig tartó betegségem, s bepóláltan görbedező járásom minden piszkot rám bátoritott, gondolván, hogy az kegy-uroknak örömet okozand. Egészségem s erőm visszatértével minden megváltozott ám. Nem oda Buda! Hol a német nyelv a térről ki volt szoritva, vajh, be tehetetlenek valának szegény magyarjaink. Mihelyt török avagy angol hajóra jutottunk, kénytelenek valának culpa mea jok megvallása mellett hozzám folyamodni. Köztünk, rajtam s Mészároson kivül senki más — angol szót nem is ismert.

Bruszát kikerülve, megérkeztünk szerencsésen Gemlekre. A török hadigőzös, mely bennünket a Dardanellákig viend, még meg nem érkezett volt. Időtöltésből magyarjaink a velök jött lengyelekkel még egy utolsó demonstratiót kisértettek meg. A gőzös másnap megérkezett. Én, Koszta, s egy néhányan elsők szállottunk rá.

Magyarjaink a Portától útiköltséget követeltek, a lengyelek útileveleket s jövendőjük biztositását is; a magyarok nemsokára észretértek, s hajóra mentek, a lengyelek szerencsénkre Gemleken maradtak. Azalatt mig gőzösünk a Stambulban előre felrakott, százat meghaladó honvédekkel a Mármora-tenger hullámait hasitaná, s a tisztség és legénység között a viszontlátás örömei nyilvánulnának, a Porta által küldött útiköltségül szolgálandó pénzünk kiosztásáról volt a szó.

Honvédtisztjeink, jelesen pedig a dézsi eseményekért közkárhoztatást érdemlett Katona Miklós, ki mint parasit-növény Mészáros nedvéből éldegelt, a mennyiség ellen kikelt, mondván : „hogy a Porta nyomorult adományát a tengerbe dobandja“. Kiosztáskor azonban ő volt az első, ki a húsz pengőt zsebébe dugta. Én pedig, ki azt mondtam, hogy a Portának bármily csekély adományát is köszönettel veendem, a pénzt őrmesteren kezdve a legénység között osztottam ki, egy fél akó jó brusszai borral, melyet Ahmed bey számomra küldött volt a hajóra.

Hasonló körülmények között a legcsekélyebb adomány is hatást gyakorol; szegény adományom concurrentia nélküli lévén, a hajón lévő hontalanokat irántam jól disponálta, s a személyem ellen szőtt ármányt nemcsak megtudtam, de meg is hiusitottam.

Ily körülmények között a Dardanellákhoz értünk. Hajónk megállván, nemsokára az angol és franczia consul az oromra jöttek, én az előbbivel értekezvén, kértem, hogy adna nekem egy Frankhonba szóló útilevelet. De ő azt tilalom miatt nem tehetvén, egy máltai előkelő hivatalnoknak, ki neki apósa vala, érdekemben levelet írt, azt nekem át is adta.

A sauthamptoni társaság 500 lóerejű gőzöse minket Angliába viendő, négyszerezett dobogással habot kelepelve kopogtat, megérkezik s mi átköltözünk.

Mindnyájunknak a második és harmadik hely jeleltetett ki. Indulásunk után nemsokára a kapitányhoz mentem, vele az első hely iránt értekezendő, ki a hajó számadóját előszólitván, ügyemet átadta; ettől értém, hogy a szultán az előbbkelők számára Sauthamptonig 10 cabint (kis szobát) bérlett per 200 pengő forint, a többiért pedig fizetett fejenkint 100 pfrtot. Cabinem árát bele tudván, az első hely diját mely 400 pftrt tett, — lefizettem s azzal az első helyre mentem.

Szép tágas szobácskámat alig foglaltam el, s ime a kapitány hozzám jön e szavakkal: „kérem Önt mondaná meg generalis Mészárosnak, hogy én neki adok az első helyen egy szobácskát Máltáig fizetés nélkül; ottan pedig minthogy India-fahrereinket (Indiából jövőket) fölveendem, megint a második helyre fog menni. Az angol hajón nem is remény-lett szivesség következtében Mészáros a gépközelében mutatott szobáját elfoglalja. Az angol kereskedöhajók kapitányai, jó fizetésöken kivül, a jövedelemböl procentumot kapnak, s ennél fogva a nagyon számitó britt kétlakuakat a generositás bünével terhelni nem lehet.

A második és harmadik hely lakói nagyon tömötten lévén, estve beálltával megkértek, hogy a kapitánytól nyernék engedelmet arra, miszerint egynehány ezredes- és örnagynak engedtetnék meg az elsö hely ormáni eltöltése az éjnek. Mit a kapitány azon hozzátétellel, hogy reggel jókor mielött a hajót megmosnák, sátorfájukat felszedvén, visszatakarodjanak, meg is engedett.

Másnap délután a Smyrnai öbölbe érvén hajónk köszénnel és élelmi-szerekkel láttatott el.

Négy órai ittmúlatásunk ideje alatt a Bonifacio-kávéház elött többen partra szállottunk, ki egyet, ki mást vásárlandók. Egy láda szivarral egy pár könyvet vettem, s azzal a hajóra siettem. Társaink egy része rummal s borral magát ellátván s hasonlag visszatérvén, horgonyt emeltünk s tovább állottunk.

Estve a joniai partok magyar dalainkat hangoztatták vissza, s minden rendén ment, míg egynehány garázda veszekedni kezdett, tettlegességre azonban a dolog nem került. Másnap reggel a kapitány felszólit, adnám a menekülteknek tudtokra, miszerint a nagyban ivást és rakonczátlanságot a hajón épen nem türendi, a rendbontót elcsukatja, s víz és kenyér mellett viendi Angliába. Az egész útra nézve az italnak a hajóbani behozatalát eltiltja. A szigoru figyelmeztetés használt s minden rendetlenségnek eleje vétetett.

Az angol hajókon az ember a vitelbért, melybe a koszt ára mindig bele szokott értetni, leteszi s egyéb gondja nincs.

A frank hajókon pedig a vitelbér olcsóbb, de a koszt sokba kerül.

Az angol hajók elsö helyén az élelemrend ez : reggel ha felkél az ember megborotválkozik, s megmosdik, kávé vagy thea tejesen, (a hajón tehén lévén, téj és fris irósvaj — minthogy a tehén napjában 24—30 itcze tejet is ad — nem hiányzik), fél tizre fölösleges villásreggeli borral, 12 és 1 óra között egy kevés halikra, vagy egyéb, egy két pohár madeirával. Négy, öt óra között az ebéd, porter-sörrel és opportói borral, hetenkint háromszor pezsgővel vegyitve. Az ebédhez kiki ujonan mosdik és öltözködik, estvéli 7 órakor theázás, vajjal, sonkával stb. Kilencz órakor nyugalom kedvéért egy pár pohár bor és sajt. Ezenkivül az ebédlő terem egyik asztalán a nap lefolyta alatt scherrivel (opportóival) töltött palaczkok s vizes karafok állanak, melyekből kiki tetszése szerint ihatik. Egy velünk asztalnál ülő Smyrnából jövő gazdag manchesteri gyárnok ebéd felett három palaczk disznó erős scherrit egyedül kiüritett; némely eszik iszik négyért is, más pedig se ételt se italt meg nem kóstol. Kinek a sósviz eleme, az othonos; a tengerhez nem szokottnak pedig ha marczafánkkal kinálnák sem kellene. Ebben rejlik a költség egyensulya.

Én diétából, Mészáros pedig szokatlanságból, csak csipegettünk. Harmadnap déltájban Málta fövényköszirtjei kezdettek fehérleni. A számadó megtudván hogy Máltában leszállok, sauthamptoni utamat, a Máltáig első helyen tett utamban betudván, pénzemet visszaadta; becsületességét egy szép tajték-pipával jutalmaztam meg. Borostyánköves törökpipámat pedig emlékül Mészárosnak ajándékoztam. Szeretett jó Józsimnak fejérnémümet, ruháim egy részét s két orosz imperiált adtam. Mindössze 54 körmöczi aranynyal bocsátottam el magamtól. Szegénytől, mint később Mészárostól Párisban hallottam — honvédeink valamelyike a pénzt a hajón Sauthamptonig ellopta; pedig biztosság okáért még tüszővel is elláttam volt. Délután 4 és 5 óra között a Málta keleti oldalán lévő öbölben a veszteglő-intézettel szemben horgonyt vetettünk. Egy veszteglő-intézeti egyén hajónkra jövén, elkülönzött állapotban tartott 24 óráig. Melyeknek elteltével a hajón lévő jóembereimtől elbucsuztam s a Dunsford's hotelbe beköltöztem.

A 80 angol mértföld hosszu és 18 széles szigetet minden felől tengerbe nyúló szirtek környezik, melyek a kiszállást lehetlenné teszik. Lavaletta felől pedig ellenségnek közeledni a nagy üregü hármas ágyutelepek miatt épen lehetetlen. Az angolok is csupán kiéheztetéssel vették be a francziáktól. A máltai, vagy Szt.-János rend utolsó nagymestere gróf Hompesch osztrák születés lévén, a campo formiói béke titkos clausulájának engedelmeskedni tartozott s lövés nélkül adta fel Napoleonnak, ki az osztrák kormánynyal elhitette volt, hogy Máltát az orosz akarja kezére keriteni, hogy az által Görögországnak a Földközi-tengeren ura lehessen.

Egyébiránt Málta mindig azé leend, ki a Földközi tengeren tulsulylyal birand, mert 120 ezeret meghaladó lakossága csupán gyümölcsöt termő szirtjein a külföld gabonáját s vágómarháját soká nem nélkülözheti.

S innen van, hogy eddigelé annyi urnak fejet hajtott. A phöniciaiak, görögök, rómaiak, arabok, olaszok, spanyolok s jelenleg az angolok Máltát birták és birják. Ötödik Károly császár engedte volt — mint Nápolynak is ura — Máltát át nagymester Belle Isle Ádámnak oly feltétel alatt, hogy a kontyosokat életre-halálra csapkodják. Mint a sok gazdából hozzávetni könnyen lehet, a máltaiak nyelve zagyvaléknál nem egyéb;

se *A*-ja, se *B*-je; valamit minden nyelvből megtartott. Az idegenekkel rendesen olaszul beszélnek. Az egymásközti nyelvben pedig az arabs, spanyol szavak túlnyomósággal birnak.

A hires Barca-családnak mint idevalónak sirboltját mutatják, s még azt is állitják, hogy Hannibált Bruszából ide hozták volna.

Málta a Földközi tengernek csaknem közepén fekszik. Sziczilia végpontjától Capo possero-tól 60 ang. mértföldre, Afrikától pedig 180 vagy 220 mfnyire fekszik. Ege tisztaságával, a Nápolyét felülmulja; hét heti ott múlatásom alatt másfél perczig tartott esőt és felleget csupán egyszer láttam. Nyárban a tropusi hévvel hulló eső nagy cseppjei egy-két perczig alig tartanak. Az esőzés ideje september és october, melyet itt fagy nélküli, hideg szelei miatt télnek neveznek. Kertjei mindamellett, hogy a földet beléjük Szicziliából hajókon hozzák, számosok. Emberderék vastagságu narancsfáinak gyümölcse Európában a legízletesebb. A fügének is sok neme terem. A kertek között a Szt.-Antoniai kertje a kormányzónak, ritka szépségünek mondható. Az 500 lépés hosszu kertnek sétaútjai négyszög faragott kövekkel vannak kirakva, a kert földjének irrigatiójára szolgáló csatornák hasonlólag faragottkövek. A kert czitrom-, narancsfákkal rakva — s exoticus plántákkal tele. Még pálmagyümölcs is terem.

A máltai házak faragottkőből terással ellátvák, mindenik háztető sétatér, és virágos kert.

A könyvtár megtekintést érdemel, nemkülönben a fegyvertár is. Szentegyházai között a Szt.-Jánosé elsőséggel bir. Az élet általánoson véve nem drága. Vágómarhát Tunisból és Tripolisból hoznak. Lavalettában a fő utczák oly tiszták mint fris tojáshaj. A törökországi rondaság után, istenem, mily jóltévőleg hatott reám az angol rend és tisztaság.

A máltai tudatlanságból túlbuzgó; papjainak s papi növendékeinek száma ötezerre megy. Az angolt mint eretneket s mint szabadalmainak eltipróját szíve mélyéből gyülöli. Az angol anyaországában szabad, de azon kivül zsarnok; önzéssel saturált kormányától alattvalói — Brittaniát és Scotiát kivéve — iszonyodnak. Az angol vele született kevélységénél fogva az idegen nemzeteket lenézi, s külső alattvalóival meg vetőleg bánik, innen van hogy 30 év alatt Máltában angol és máltai között csupán két egybekelés történt. Az angol a máltaival nem társalkodik s ez is kerüli amazt.

Az angol hatóságot útilevél iránt megszólitván, azt felelte: a kiszolgáltatás meglévén tiltva, Londonból kell a feleletet bevárni s azért folyamodtam a franczia consulhoz.

A franczia consul Saint Andrée, kinek Belgrádon consulképen lakott testvérével barátságban éltem, irántam minden készséggel volt. Frankhonba mehetésem szabadalmáért a belügyministerhez folyamodott, s ámbár reversalist adtam az iránt, hogy a franczia kormány terhére nem leszek, a minister Leon Faucher, mégis mind ujabbujabb fölvilágositást követelt.

Hét hét múltával a sok csűrést-csavarást megunván, egy orvostól bizonyitványt vettem az iránt, hogy a fürdöket éltem koczkáztatása nélkül nem nélkülözhetem. E bizonyitványnyal s Saint Andrének egy levelével Marseillbe menendö, egy angol gőzösre szállottam. A nagy szélvész miatt 60 órai útunkat, négy nap és négy éjjel alig valánk képesek megtenni. Marseillebe érvén a consul levelével julius 11-ikén délutáni egy órakor a préfethez, főispánhoz mentem. Ki is a ministert telegraph útján értesitvén, 780 kilometer (150 n. mértföld) távolságról még azon estve a feleletet megkapta, melynek következtében másnap jul. 12-kén 1851-ben reggeli 8 órakor útilevelemet a pyreneusi fürdöbe, mint emigransnak oly megjegyzéssel, hogy a belminister parancsára adatott ki, kezembe adták. Dolgomat nyelbe ütvén, Marseilleben mulattam még 5 napot.

Oravicza october 4-én 1853.

Kedves barátom!

Mult hó 21-én kelt becses levelét, termés miatti aggodalminak s egészségtelenség okozta panaszának elmellőzésével örömmel vettem. Az itteni termés nem rosz, a kukoricza és szöllő megértek. Az első ugyan a nagy szárazság miatt nem mindenütt bőven szemző. Napjaink szépek, de éjeink hidegek. Az epeláz itt is dühöng, kivált a vaspálya munkásai között.

A koronának sem elsikkasztási bűnében, sem pedig megtalálási üdvös tényében részes nem voltam s vagyok. Viddinben midőn nálunk a korona miatt motóztak, Kossuth nekem becsületszavát adta, hogy a koronát nem látta, s azt bizonyoson Szemere hagyandotta a debreczen-szegedi catabazis alkalmával az aradi várban. Némely lapban emlitett, papirból csinált, üveg darabokkal kirakott koronávali gyerekeskedése Kossuthnak Viddinben, légből kapott alaptalan mendemondánál nem egyéb. Tagadhatatlan tény azonban az, hogy a koronát Kossuth ásta el Asbóth Sándorral, ki ez alkalommal órakulcsát elvesztvén, melyet később cs. kir. őrnagy Kárger megtalált, — a turnu-szeverini veszteglő-intézetben óráját kulcsommal huzta fel. Később Viddinben azért kelletett a Kossuth meghagyásából neki egy zacskó pénzt

500 frt pp. átadnom. Kossuthnak akkoroni bőkezüsége valóban megfoghatatlan volt előttem. Jelen combinatióim azonban Kossuth tetteit alaposan felvilágositják, s ennélfogva erős meggyőződésem, hogy a honszeretet szent ügyét hiu terveinek elérésére csak palástúl bitorló, szivtelenül önző cselszövőt a végzés feltartózhatatlan büntető karja annak idejében összezúzandja s azzal telhetetlen dicskórsága ámitó fondorkodásinak szánakodást érdemlő áldozatjai is megszünendenek ..... Amen!

A Törökországi Napló foltozgatója Egressi, mint azt boritékjából sejdithettem, egy hat felvonásos levéllel tisztelt meg, a melyet én következetességből felbontatlan Pestre egy urnak felküldöttem oly kéréssel, hogy azt rendőrség útján adassa vissza neki oly meghagyással, miszerint engemet viszketegségszülte nyugtalanitásaival többé ne háborgatna, különben kénytelen leendek a törvény teljes szigorát igényelni vakmerő rágalmazóm megbüntetésére. Ez történt septemb. 2-án s azóta békében vagyok.

Ön édes bátyám engemet a mesmerismussali megismertetésére szólit föl, ám legyen! Jóllehet kivánságának eleget tenni, levélben nem a legkönnyebb feladatok egyike. Szoritsuk tehát Marseille leirását háttérbe, bármint békétlenkedjenek azok, kiket Szt.-Ágoston hominum confusio-jának nevezett.

Egy tanult angol, Bayly, azt mondja: The truth . . . sat. — — — „Az igazság az igaznak, a tudomány a tanultnak, soha sem veszedelmes; de az esztelennek és csalfának az igazság szintúgy mint a tévedés egyaránt ártalmasok.“

Mi a magnetismus, és mi sikere van a magnetizálásnak?

Több, évi angol, frank, olasz és német munkákbani buvárkodásaim után, Mesmernek a mult század vége felé tett megjegyzéseit legczélszerübbeknek tartom: „Valamint lehetséges, igy szól, azon mozgást, melyet mi a magnesben észreveszünk, bizonyos kezelés útján a vasban is elöidézni, épen ugy lehetséges az emberi testben is a legfinomabb anyagot (a polaritas utján) feléleszteni s mozgásba hozni, melynek tüneményei a magneséhez hasonlitanak. Azon alaplény, mely a testben munkálódik, láthatatlan tüz, melyet rendes érzékeink érezni nem képesek. Ezen tüzet egy egyénben elő lehet idézni, s meg lehet gyújtani, hogyha kezelésinket vagy pedig a természeti magnetismus hatálydús eszközeit bizonyos fokozatig összesitjük, s az által ezen tüzet felélesztjük. Ezen alaplény teljességgel nem substantia, avagy anyag, hanem mozgás mint a hang a légben, hasonló a világossághoz, mely az aetherben modificálva van. Mindazáltal ezen ár (Fluth fluctuatio) nem hasonlit a közönséges tüzéhez, vagy a világosságéhoz, vagy az electricitaséhoz, vagy a magneséhez, hanem oly rendhez tartozik, mely finomságával s mozgékonyságával mindent felülmúl, gyanithatólag, azzal a substantiával, mely idegeinket átfutja — atyafias“.

Ezen magneticus tüznek, ezen mozgási rugónak előidézése s illő kezelése neveztetik magnetizmusnak. Az ember soha se kezeljen kisérlettételből, avagy mások kiváncsiságának kielégitéséért.

Általános kezelés sok tapasztalást igényel, s minthogy az erő felette nagy, a tudatlansággal párosult hatalom hasonló a gyermek kezében levő pisztolyhoz. Helybeli fájdalmakat, gyuladásokat, fő-, fog-, sat. fájdalmakat még az újoncz is káros következés nélkül enyhithet avagy elmulaszthat, az egész organismust aláásó betegségek pedig mesteri ápolást igényelnek. A Hercules csizmái gyermek lábára nem illenek. S e mellett minden külön test, egy kis világ (microcosmos), és sajátságos kezelést igényel a terhesb nyavalyákban.

A főkezelés kézzel történik; kezünk különböző állásának sajátszerü hatásai vannak, valamint ujjainknak befolyási is, kivált az ujjoskola szerint, különbözők. A kéz sajátságait tudni főkép azért, hogy azzal körülmények szerint positive avagy negative (tevőleg azaz gerjesztőleg avagy tagadólag, nyugtatólag, enyhitőleg) hassunk: múlhatatlanul szükséges.

Tenyerünk belsőjét használjuk akkor, midőn azzal nagy vonalban, (à grand courant) hozzáérés nélkül magnetizálunk; ez a legszelidebb, legegyformább neme a felélesztésnek, s felfrisitésnek, mely által a fájdalmat enyhithetjük s elmúlaszthatjuk.

A kéz hátával enyhitőleg hatunk, midőn görcsöt vagy más fájdalmat le akarunk előbbi helyéből huzni. Kezünk szélei hatása hasonlag különböző, a kéz belső része positiv, izgató, a külső pedig negativ, enyhitő vagy eltávolitó, mint mikor azzal valamit le akarnánk törülni, akkép használjuk azt, ha fájdalmat akarunk oszlatni vagy elmúlasztani, természetesen hozzáérés nélkül, két vagy három hüvelyknyi távolságra a szenvedő résztől. Gyuladásoknál jelesen a kezelésnek ezen nemét kell használni. Az ujjak a kéznek megosztott sugarai (radiusai); hatásuk az oly részekre, melyek felett végig huzzuk, igen nagy. Midőn bizonyos (egyes) helyekre hatni akarunk, azokat kell használnunk. S ha azokat a szenvedő részeken hozzáéréssel végig huzzuk, azokra oly erősen hatunk, mintha electrizálnók. Az ideg- és inrendszert felizgatnunk ennélfogva nem minden beteg állja ki, csak is ott kell vele élni, hol az izgató és felélesztő bánásmód igényeltetik.

Ujjainknak külön-külön más-más hatásuk van. A hüvelyk a félkéz erejével bír s megfelel a tapintásnak. A mutatóujj, a látásnak. A középujj, a hallásnak. A gyürüs ujj, a szaglásnak. A kis ujj, az izlésnek.

A positiv, vagy élesztő hatások között első helyet foglal el a szem; a merőben rászegzett szem villámait húzamosan sem állat sem ember ki nem állhatja.

A tekintet még némely állatnál is büvölö erővel bir, p. o. a csörgőkigyó, kivált párosulása idején, az apróbb állatokat és madarakat annyira fascinálja, hogy azok a kigyó szemeinek hatása alatt rèszketni kezdenek s a bűbájosnak egyenesen szájába vitettetnek, vonzatnak (atractio).

Az ember akarata minden erő legfőbbike, de hogy bizonyos hatása legyen, extaticusnak, azaz képzelődésünk által potentirozottnak kell lennie (nec ducitur ad actum, nisi excitetur accensa imaginatione ferventi desiderio). Ez egy lelki erő, melynek helye a sensorium commune (lásd az első táblán 1., 1.).

Az ember megmérhetlen mélységü lélekkel, és természetfeletti akarati erővel bir, s nyomorult csupán azért, mert tennen hatalmát nem ismeri. Mit előbb nem is ismerhetünk, hanem csak akkor, midőn a magnetizmusnak hiten alapult magasztos stadiumival megbarátkoztunk. Ezt nevezték a régiek fejér mágiának.

Az általános kezelés a következő stadiumokat idézi elé:

1-ör. Az álmot, mely rendesen csendes, megfrisitő és rövid szokott lenni s rendszerint egy óránál tovább nem szokott tartani.

2-or. Az éber álmot, midőn az alvónak érzékiségei a külső objectumokra nézve elzárkóznak, hogy tennen belsőjére, azaz subjectivitására térjenek. Czélszerü kezeléssel luciditást, belső felvilágositást, idézünk elé. A beteg tulajdon testét belsőleg legkisebb rétegeiben is látja. Nyavalyájának helyét, alakját megmagyarázza s gyógyszerét a kezelés neméval együtt megrendeli, ugy magának mint másnak, kivel érintkezésbe hozatik. A bensőleg felélesztett léleknek nincs többé se korlát, se távolság, a több száz mérföldre távol lévő betegtől egy pár sor, vagy egy kis hajtincs elegendő, hogy azt éber-alvómmal érintkezésbe (rapportba) hozzam, ki azonnal a távol beteg testét megvizsgálja s gyógyszerét megrendeli. Éber-alvóm mikor vagy magától felébred, vagy pedig általam felköltetik, a történtekről semmit sem tud.

3-or. A tisztán látást; ezt már nem a kezelés, hanem a belalkotás fejti ki az éber álomból vagy somnambulismusból. A tisztánlátás stadiumában a lelkimunkásság inkább ki van fejlődve, a betegség megismerésén s gyógyszerének megrendelésén kivül, elrejtett tárgyaknak feltalálásában, orzók feltalálásában, sikeres utasitásokat adnak. A lélek mind a multban mind a jövőben biztosabban szokott látni; de csalhatatlan bizonysággal még nem bir.

4-er. Stadium az extasis vagy elragadtatás ez vagy természetes azaz önkénytes, vagy pedig a tisztánlátásból fejlődik ki. Az önkénytessel birtak a próféták, apostolok s oly egyének, kik a lélekvilág megfoghatatlan tömkelegeiben merengenek. Az ilyenek előtt se titok, se távolság, se mult, se jövendő nem létezik. Az ilyenek a külső világ objectivitására nézve csaknem elhaltak, csupán subjectivitásaik éberségében élnek s abban mint tükörben mindent látnak; — Svedenburg is ilyen volt. Az extaticus, legyen önkénytes avagy nem, az mindegy az olyannak ajkát hazugság soha sem fertőzteti, keblében irigység vagy más emberi gyarlóság nem lakhatik. A betegség utján kifejlett extaticus, felébredésekor a látottakról többé meg nem feledkezik. Legyen végre az elragadtatott bármely nemzetbeli s bármily vallású, a következő igazságból egy hajszálnyit nem változtatnak:

1-ör. Egy szívvel lélekkel vallomást tesznek, egy örök teremtőnek bölcsesége, mindenhatósága, szeretete és igazsága felől.

2-or. Általános vallomást tesznek, az ember halhatatlansága felől, egy jövendő életről, földi éltünkben elkövetett jó vagy rosz tetteinknek aránylagos méltánylásáról.

3-or. Általánoson tanusitják, hogy van isteni gondviselés, az emberi nem vezetésére.

4-er. Tanusitják miszerint a szeretet és ima mulhatatlanúl szükséges arra, hogy az istennel egybeköttetésben maradjon.

5-ör. A rokon lelkeknek együtt, egy társaságban létét, és a viszontlátást.

Az istenségnek ezen tiszta eszméi, melyek a mysticismus, materialismus, intolerantia, és atheismus mirigyétől egészben mentek, nemde megnyugtatók? Elégedjünk meg ezzel, s az isten országának birtokába jutottunk.

A nagy verulanumi Bacon, emlékezetem ha nem csal, Novum Organonjában igy szól: „kevés tudomány hitetlenné, sok pedig hivővé tesz“.

A Példabeszéd 9. r., 10. r. nem épen azt mondja-e ekkép : „az istennek félelme, a bölcseségnek kezdete, és a szentnek megismerése okosság“.

Az általános kezelés horderejét csak azért érintettem, hogy nehézségeit megfoghatóbbakká tegyem. Ha a kezelő tudatlan, félénk, heves, szívtelenül újság után kapkodó, önző, a beteg megeresztett képzelődésének idejében korlátot nem von, őrültséget, örökös bajt, söt még halált is okozhat. Ime a pisztoly parabolája.

A részletes avagy kisebb kezelésnél pedig veszedelem nem létez, hogy ha szándékoson ártani nem akarunk.

Egyébiránt a siker mindkettőnél ezen alapszik: „akarj és higyj“!

A helybeli fájdalmak eloszlatására az én módom ez: teremtőmben vetett tántorithatatlan hittel, segéllési szilárd akaratommal a beteghez közel állok s midőn a szenvedés helyét bizonyosan nem tudom, ezt kipuhatólandó, jobb kezem tenyerét gyöngén béhajtott ujjaimmal a fájdalmas részeken feljülről lefelé, nagyon lassan, a beteg testétől két vagy három hüvelyknyi távolságban, végig húzom: midőn húzásommal lejutottam, kezem fejét jó erősen megrázom, mintha arról tésztát vagy reá ragadt agyagot akarnék lerázni. Ezen lerázás által kétszeres czélt érek el. Először ujjaim a betegségből, hogy ha valamit magukba vontak volna, azt lerázom. Másodszor a rázás által egy aura vitalis vagy a fluidum magneticum tenyerem közepébe és körömházaimba azaz körmöm körül és ujjaim begyébe gyül. A rázás után ujjaimat béfogván, kezemből öklöt alakitok, s úgy emelem fel a fájdalmas részen jóval feljül, s ezt azért teszém, hogy kezemet nyitva hagyván s azt a szokott módon visszavivén, a beteg részeket ujonan nemcsak impregnálnám s azáltal a fájdalmat növesztenéın, de még a kóranyagot is könnyen visszavihetném, s a mennyit használnék épen annyit ártanék. Erre a kezeléseknél kiváltképen ügyelni kell!

Tenyeremnek lassu lehuzásakor minden figyelmem oda van központositva, s csakhamar észreveszem, hogy bizonyos helyen elébb apró, azután erősebb szúró ütésecskék érintik ujjaim begyét vagy tenyerem közepét, s ime a fájdalom helyét kipuhatoltam. Ez nem csekélység, mert a beteg sokszor fájdalma helyét, a test részek sympathiája s polaritásai miatt biztosan kijelelni nem képes.

A fájdalom helyét ha már egyszer kipuhatoltam, akkor a munkához látok, s fentebb eléadott módon kezelek, de ugy, hogy a kezelést mindenkor a fájdalom feletti első idegcsomónál (Nervenknoten) kezdem, s nemsokára észreveszem, hogy a fájdalom előbbi helyét elhagyván a végtagok felé siet, s onnan őkemét kiküszöbölöm.

Főkép ügyelni kell arra, hogy a fájdalmat a nemesebb részekről elvonjam s oly helyekre húzzam át, hol nem annyira veszedelmes p. o. a melly- és főgörcsöket a karba vagy lábba; s kevés hetvenkedést engedvén őkeméknek ott, vagy egészen megszüntetem ha frisek, vagy pedig enyhitem ha üdültek; minthogy a görcsöknek ezen nemei általános és huzamos kezelést igényelnek, melyhez ujoncz nem ért.

Szív- és tüdő-görcsöket egyszerre megszüntetni a nélkül, hogy magát egy kevessé kifujja, nem kell. A görcsöknek enyhitésére s megszüntetésére jó ha a betegnek kezeibe holt faszenet adok rongyba vagy papirba takarva. Vagy pedig a görcs helyét erős meleg párámmal megfuvom. A meleg és hideg pára közötti különbségre vigyázni kell.

Az idegcsomókra előlegesen megjegyzendő : főcsomó van 9 pár. 1. A két halántékon. 2. A két fül megett. 3. Vállvilláink felett (Schlüsselbein). 4. A két himlőoltási helyen. 5. Karjaink üregében (Achselhöhle). 6. Mellcsontunk végében (Magengrube, Sonnengeflecht, Herzgrube) (ezen hely az agy után a fő szerepet viszi). 7. Szeméremtestünk tövében kétfelől (Leistengegend) a sérvéskötök helyén. 8. térdeinken. 9. lábunk talpán. Ennyit elölegesen, a többi csomók rajzát jövő alkalommal.

Huzásaimat ha a főn kezdem, gyakran megtörténik, hogy a beteg elszunnyad; háborgatni nem kell, a szobának csendesnek s nem sok világossággal birónak kell lenni. Vonásaim száma 7, 14, 21, csendes-lassuak legyenek. Ha pedig azt akarom, hogy a fájdalom egy helyre gyüljön, akkor ujjaimat egymástól egy kissé eltávolitva végek felé meggörbitem annyira, hogy begyei között egy asztalról felvett ezüst húszas megférjen, s kezemet ily állásban a fájdalmas rész felett két újjnyi távolságban karikába kereken jártatom, ujjaimat megrázom, a kezelést ily módon folytatom, s végre a fájdalmat kezem szélével letörlöm. Ezt tehetem mindenik vagy pedig külön ujjaimmal, a szenvedés igénylése szerint.

Ha főfájást akarok eloszlatni, (lásd a II. szám alatti táblát) két kezemet az egy székre leültetett beteg fejének első része fölébe tartom (érintés nélkül), egy vagy másfél percz mulva kezeimet feje felett, a nagy vércsatorna felett 2. 2. a nyakcsigolyáig (nuclea) húzom, ujjaimat itten gyöngén a nyakra nyomom s kezeimet elválasztom, azzal gyöngédeden a fülek háta mögé az 5. 5. pontokra érek, kezeimet a nyakon kétfelől a 6. 6. sz. alatti ereken végig húzom s ujjaimat megrázom, másodszor megint az előfőn kezdem, s kezeimet a fülek felett viszem hátra a nyakcsigolyába, itten a 6. 6. kéz felé hozok s lerázom; ezen kezelést 10—15 perczig folytatom, melyre a főfájdalomnak törik-szakad, egyhülni vagy múlni kell. Itten positiv, szemgyuladásnál pedig, szóval minden gyuladásnál negativ kell hatni. Szemfájásnál elölről hátra kell húzni vagy a tenyérszélt vagy pedig a megfelelő ujjat a mutatót s a szemet meleg párával meg kell fujni. Fülfájdalommal az egyik fülbe a hüvelyet, a másikba pedig a kisujjat dugom, kevés idő múlva kiveszem, lehúzom, rázom, és segélek. Betegem a kezelés alatt ha elalszik, nyugodni hagyom, de ha álma nyugtalan és fárasztó lenne, avagy több óráig tartana, azon esetben felébresztem így : két kezét megfogom, felém húzom gyöngén, szemeit hideg párámmal megfuvom. Az alvót addig, míg föl nem ébred, senkinek rajtam kivül megérinteni nem szabad, mert a megérintés görcsöket s egyebet okozhat.

A kisebb betegségnek meggyógyitására az elaltatás épen nem „conditio sine qua non,“ az ember csupán a vis medicatrix-ot ébreszsze fel s a természet a magáét megteszi, az egész mesmerismus kezelése nem egyéb, mint a cosmos mind organicus mind pedig anorganicus testeiben lappangó aura vitalisnak (mert még a kőnek és ércznek is meg van sajátszerü élete) felélesztése s felhasználása; ezen aura vitalist báró Reichenbach ód-nak vagy odil-nak nevezte, melyek szerinte is mind a Sideris mind pedig a Telluris testek telvék, s az ember mindent elérő s korlátozó erős akaratja az egészet üdvös vagy káros czélokra képes felhasználni; p. o. a fennakadt vagy megindulni nem akaró havitisztulást semmi által oly hamar meg nem lehet inditani, mintha a beteget a holddal hozom rapportba, s ez utóbbi befolyásával az elsőt mesmerizálom vagy magnetizálom; probatum est.

A házi állatok kezelése mindenek felett

könnyü. A beteg állat szeme közé nézek egy pár perczig, azután jobb kezemet kinyitva, hozzáéréssel avagy anélkül, fején kezdve, hátgerinczén végig, farkán lehúzom, azután kezemet négy lábán lefelé végigviszem 7, 14, 21-szer s egy kevés mesmerizált vizzel ujjhegyeimmel megprecskelem, s italul ugyanoly vizet adok. Egyszeri-kétszeri kezelés után a legszilajabb állat is nemcsak hogy kezes lesz, de már távolról rám nyerit s közeledésemkor kezemet megnyalja. Legyen, taknyot kivéve, bármi belbetegsége, ezen egyszerü mód biztosabban segit, mint a magukat baromorvosoknak paródizált szivtelen hóhéroknak minden mesterkedése. Ha pedig a seb külső, a megkelésnél oszlatólag elejét veszem, a kinyilt sebet pedig ha mesmerizált vizzel mosom, annak minden tüzét elveszem, s hamar meggyógyitom. Általánosan véve minden állati vagy emberi sebre a mesmerizált viz üdvös hatást gyakorol, probatum est.

Virágokat, plántákat (növényeket), fákat szép virágot és gyümölcsöt termőkké tenni, hasonlólag könnyü. A virágok és növények tetején kezdve gyökerekig előregörbesztett újjakkal (mint azt az ezüsthúszasnál megirtam) 7, 14, 21 huzást teszek, s gyökeröknél a földet mesmerizált vizzel megöntöm. A fáknál valamicskével több a dolog. Ezt először átkarolom, azután egy magnetizált vas vesszővel, vagy sétabottal az ágak tetejéről a törzsökig egy-egy húzást teszek körös-körül, természetesen én a földön lévén s az ágakhoz nem közeledvén, huzásimat csak irányzom, s miután ily módon a fát hétszer vagy 14-szer megkerültem, tövére mesmerizált vizet öntök. Az ily fákkal ha a beteg egy szörsinor által érintkezésbe (rapport) hozatik, kimondhatlan könnyebbülést érez. S ha tudunk hozzá, a fa a betegséget magába szivja.

A betegség átköltöztetését az állatokkal igen könnyü végbevinni, p. o. a köszvényt az eb magába huzza, ugyannyira, hogy el is döglik tőle. A köszvényeseket tetőtől talpalatigi átalános huzásokkal kell kezdetben kezelni, a fájdalmas részeken a meggörbitett ujjakat kereken kell megjártatni, s a fájdalmat a testből kicsalni. A fájdalmas részeket mesmerizált vizbe mártott ruhadarabokkal kell betakarni, sat. sat. Fájdalmat enyhitő jó szer az aether aceticus (sive naphta aceti) és naphta carbon. depurat. mindkettőből egyenlő mennyiséget egy üvegben nagy ügyelettel jól fel kell rázni, s belőle a fájdalmas helyet tollal vagy kis festő-ecsettel be kell kenni. Egyébaránt a köszvény solaris betegség, mely meghonosulás előtt minden tavaszszal a napnak a kosba léptével szokott beköszöntgetni, ilyenkor rajta segéleni még lehet, de a meghonosultat bajos ám a lakból kizaklatni. A hömorrhois (aranyér) pd. lunaris betegség, s erre nőknél és férfiaknál egyaránt a hold phasisai bírnak befolyással. A hólyagbeli kavics és föveny a köszvénynek és aranyérnek testvére.

De jöjjünk már valahára a mesmeri kezelésnek főpanczéljára a vizre, ez valóban fő szerepet játszik.

A viz magnetizálásának több módja van; czélszerübbnek ekképen találtam:

A poharat vagy palaczkot vizzel tele, bal tenyeremre állitom, jobb tenyeremet hozzáérés nélkül felibe tartom; egy-két percz után ujjaimat (a jobb kezemét) az edény oldalán, hozzáérés nélkül lehúzom, ujjaimat befogom, s kezemet felviszem, s az elébbeni módon hétszer lehúzom. Ekkor ujjaimat kezem fejével a már többször érintett módon a viz szinén, hozzáérés nélkül karikában jártatom, s az ujjaim hegyébe gyült fluidumot a vizbe precskelem (mind hozzáérés nélkül) így teszek hétszer. Végre meleg párámmal hétszer jó erősen a vizre lehellek s megvan. Az egész idő alatt jóakaratomat isten segédével kifejtem, elmémet központositom, s szemeimet a vízre szegzem, mert ennek magának nagy befolyása van. Az ily víznél az a különbség van, hogy assimilatio nélkül a fájdalmas részre hat, megfoghatatlan sebességgel; az ily viz megromlás nélkül sokáig megtartható s más izt vált, mit nemcsak a mesmerizáltak, de mások is észrevehetnek. A kinek nincs, széket okoz, a kinek sok van, elejét veszi. 1620-ban az ily vizet aqua vitalis cardiaca microcosmicanak hivták. Az ily viz csodálatos erejét naponta bámulom; most is estve-reggel ezt iszom, s hála az egek urának, egészségem jó.

Állatok számára, vagy öntözni, magnetizálni igy kell : az edényben lévő víz színén jártatom tenyeremet kevéssé meghajtott ujjaimmal, a vizet egy párszor megérintem, kezem beléütöm s kereken megkeverem s egynehányszor ráfuvok. A fürdőkádban lévő vizet is igy kezelem.

Istenem! A tárgy felette bő, azt sem tudom miről irjak? mert a legkisebb rész is magasztossággal bír. Ha valaki kérdéseket tenne... De kérdést hogy teend az, ki a tárgyal ismeretlen?! Legyen tehát ezuttal elég. Ha kedvelést és hitelt nyerek, melyet a közelebbi bérmentetlen levele Önnek, édes bátyám értésemre adand, bővebb leendek.

Úgy bizony, majd el is feledém : Batthyány Kazimér Párisban egy Mont-Thabor nevü kis utczácskában lakik, a negyedik emeleten; a nővére egy ottani urnak neje. Párisban mulatásom ideje alatt Batthyány hozzám eljárogatott, én is hozzá; ő ahhozképest most is uriason él, legényt, szobaleányt és szakácsnöt tart. Gondolom Fülöp herczeg is segitendi annak idejében, most ugyan a gazdag bátya haragszik az öcsuramra.

Isten oltalmába ajánljuk.

Levelemet befejezvén, eszembe jutott, hogy a kenyérsütéshez megkivántató részeket, u. m. lisztet, vizet, sót, sat. előadtam ugyan, de a fő dolgot a kovászt elfeledtem, s hogy tehát a zsidók kovásztalan eledelénél valamicskével jobb tápszerrel szolgálhassunk, mulhatatlanul feladatunknak tartottuk a mesmerismusnak törvényes ágyból kelt származását tanusitó keresztelő-levelének bemutatását is. A leghitelesebb okiratok tartalma szerint a csak névre nézve ujjal biró mesmerismus vagy magnetismus épen nem tegnapi csibe. Memphisben, Buzirisban, Canobusban, Alexandriában és az aegyptomi Thebeben Isisnek, Serapisnak gyógy- és jövendölö templomai valának. Mindenekfelett legpompásabb volt Herodot szerint a Beluse, Babylonban. Ezen templomoknál, fürdök, alvó-szobák sat. voltak; a titokba beavatott papok a betegeket kezelés által vagy hamar vagy pedig késöbbre meggyógyitották.

A canobusi temploma Serapisnak tele volt raggatva oly táblákkal, melyekre a betegség gyógyszerei fel valának a jóltevő istenség tiszteletére jegyezve.

A görögöknél az Aesculap temploma Epidaurusban elsőséggel birt, s Pausanias szerint az ó-világ nagy részére hatást gyakorolt.

Fürdés, alvás, s vízital a főkellékek közé tartozott. Egészségeseknek az ily templomok belsejébe semmi ürügy alatt bemenni nem szabadott. A templom előtermében ujját szájára tevő kép már előre a hallgatást ajánlotta.

Hogy a papok kezelése a mostanihoz hasonlitott, arról némely megtalált mysticus képek és szobrok kezeskednek; söt még a tulajdon kézzeli tennen kezelésnek is számos nyomai látszanak. A bramánok, a Pythiák, és Sibyllák vagy italt, vagy pedig gözöket használtak érzékeik potentirozására. „Terrae vis Pythiam Delphis incitabat Sibyllam“ — Cicero igy szól. A trophoniusi barlang még a kérdezökre is oly hatással volt, hogy azok midőn a barlangból kijöttek, szineveszett-, elaléltakká lőnek. Innen mondották a levert kinézésüekről : „In antro Trophonii vaticinatus est“.

A Sibyllák hasonlóképen barlanggöz- és hystericus görcsöknek valának alávetve·

Ezért mondja Virgilius: „Bacchatur vates, magnum si pectore possit excussisse Deum“.

A rómaiaknál még a nép közöl is számosan ismerték a magnetizálást, mint a Martial. III. epigr. 82-dik verséből kitetszik: „Percurrit agili corpus arte tractatrix, manumque doctam spargit omnibus membris.“ Plautus pedig (in Amphitruo) így szól: „Quid si ego illam tractim tangam ut dormiat.“ Solon fragment. 59—62 verseiben igy szól: Polláki etc. etc. „Kis fájdalmak gyakran nagy szenvedéseket szültek, s bármily enyhitő szerek hiában szolgáltattak, mindazonáltal a kit a terhes nyavalya keservesen kinzott, kézzel meg érintetvén egyszerre frisen kél fel“.

Az emberi nemzet legidősb okiratai a Védák a léleknek magnetismusban tanusitott jeleneteivel telvék, s az egész megfoghatatlan mysticismusnak tartatott mindaddig, míg az újabb idő tapasztalásai azokra az igazság bélyegét rányomták.

Ezen elszórt, részint nem ismert, legalább nem rendszeresitett kezelési módokat, az ujabb idökkel a szerencsés non putareinek, az enyészettől vagy a leleplezhetetlen Sais függönyétől megmentették.

Mesmer Antal, orvostudor Bécsben, a mult században egy beteg karjáni érvágáskor látta, hogy a vér a szerint erősebben vagy lassabban foly, a mi szerint ö távolabb vagy közelebb áll a beteghez, s innen arra a gondolatra jött, hogy az ember kezében egy a magneséhez hasonló vonzerö van, feltevén hogy a magnesnek bizonyos befolyásának kelletik lennie, s ehez hasonló kifolyással minden organicus testnek birnia kell, mely kifolyás bizonyos polaritást feltételez, s ezt különbség okáért állati magnetismusnak nevezte.

A testek sajátságos kigőzölgése okozza az anti- vagy sympathiat (rokon- és ellenszenvet). Ezen kigözölgések vagy olyanok melyeket érzékeink észrevesznek, vagy pedig olyanok, melyek külső érzékeink elött eltitkolvák s csupán effectumainak lehetünk tanui.

Maga az emberi test is két részre van osztva, az agyvelön kezdve talpunkig ellenkező két hatással birunk; jobboldalunk minden tagjai inkább negativ, azaz nyugtató hatást gyakorolnak, holott bal részeink positive, azaz élesztő hatással bírnak, tehát a bal rész a jobbnak ellenkezője.

Innen van az, hogy megnyugtató kezelés alkalmával nem bal- hanem jobbkézzel s jobboldalunk közelitésével kell enyhet nyujtani.

A napnak, holdnak, fixcsillagoknak és planétáknak hatásai is, mit eddig mesének tartottak, hasonlólag különbözők. A nap és fixcsillagok negativ, a hold és planéták positiv hatással birnak.

Levelemet ezuttal csakugyan befejezem. Isten Önökkel.

I-ső Tábla.

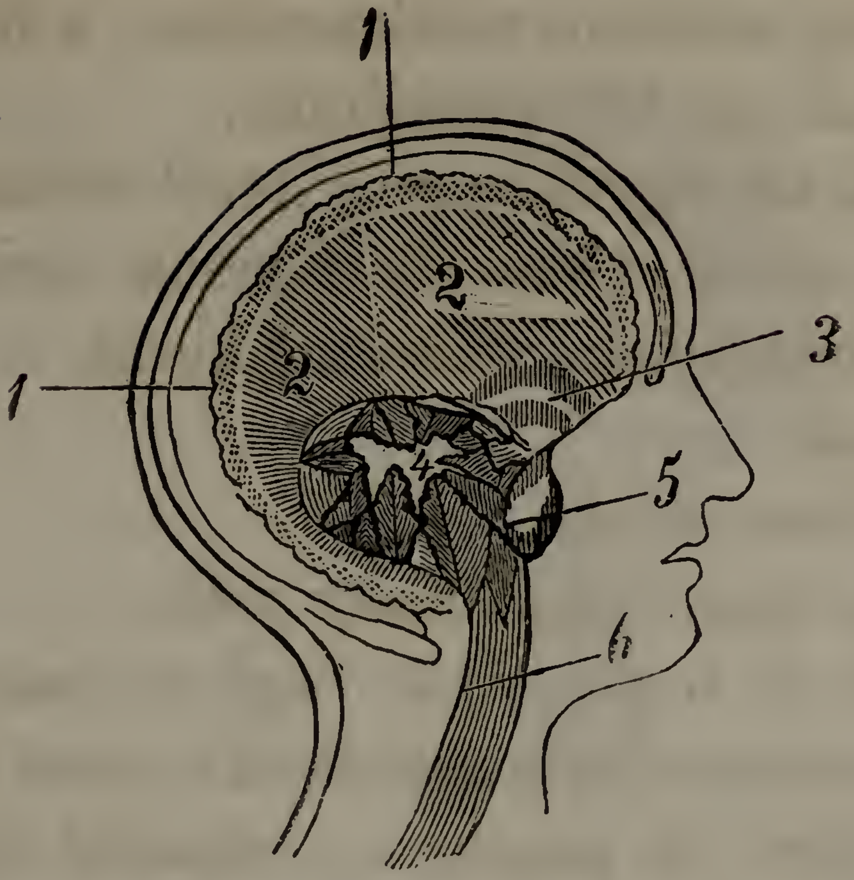

1. 1. A nagy- és kis-agyvelöt körülvevő apró hólyagocskák sensorium commune psyche-animus, vagyis a belsö léleknek külsö kifejlödése, vagy is a lélek teste, vagy testi (állati) lélek. Ezen lélekkel birnak az állatok is.

2. 2. Sugár alaku, apró fehér szálacskák, melyek a nagy-agyvelötöl a hátgerincz velöjéig lenyúlnak, és felfelé e sensoriumig hatnak: fibrae efferentes et afferentes. Ezen szálacskák két osztályba sorozvák; — egyik rész vezeti a testhez az akaratnak vagy léleknek parancsit, a másik rész pedig vezeti

a test érzékeit a sensorium communehoz, az érzékiség átalános rendszeréhez, a lélekhez.

3. Az agy két ganglionja.

4. A kis agyvelő, mely levél idomu alkotásáért arbor vitae, életfájának neveztetik, ebbe a hátgerincz velőjéből fibrák — szálak — járnak.

5. Pons varolii.

6. A meghosszabbitott velő.

NB. A benső lélek vagy az isteni rész neve pneuma németül Seele; ezzel csak az ember bir. A psyche — németül Geist — ez az állatokkal is közös.

Mikor a halál a lélek és test közötti öszeköttetést feloldozza, akkor a halhatatlan embernek külsője a psyche, s e veszi át a tudva levő perceptiokat és sensatiokat, azért mivel a természetes test elválasztása által, a pysche vagy is a külső lélek lett a belsőnek (a pneumának) testévé. Ez a mit Szt.-Pál I. Korinth 15. 44. v. lelki testnek nevez 46. v. A lelki test nem az első, hanem a természeti test, s azután jön a lelki test. Szt.-Pál ezen állitásával, a legmélyebb philosophiára nyomta apostoli pecsétjét. —

II-ik Tábla.

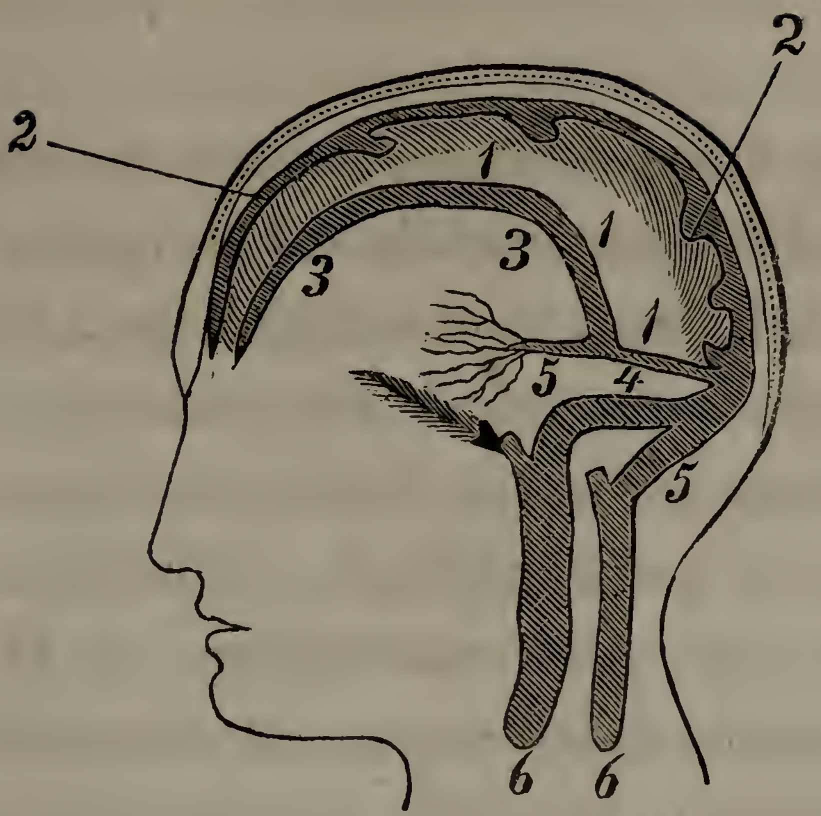

1. 1. 1. Az agyhártya lefüggő rétege, mely a nagy agyat két hemisphaerára osztja.

2. 2. A felső hosszabb vércsatornája kemény agybőrnek.

3. 3. Az alsó vércsatorna.

4. A negyedik vagy egyenes vércsatorna, mely a halánték alatti csonton ágazik el.

5. 5. A két oldaloni vércsatorna.

6. 6. A belső nyak- mell- erek (Drosseladern).

Még a hajón értesittetvén az iránt, hogy a marseillei vendéglők, sokat igérö külsejük ellenére, kitünő tisztasággal nem bírnak, az egyptomi csapásokat kikerülendő, s ennen egyéniségemnek, az üres mérlegben magát billegető poczegérkint, bizonyos sulyt adandó, az első szállodába, a Hotel de l'orient-be szállottam. A vendéglö udvara szemétdomb helyett virágos kertet képezett. Ablakaimból jobbra a praefecti (föispáni) lakot, balra pedig egy sétatér lombos fáit, szökökutjait, s egy örházat szemlélhettem. Tágas szobámat szönyeg boritotta. Kárpitos, másfél mètre (egy mètre 3 láb) szélességü ágyamba rugonyos szalmazsáki helyettesen két nagy mátrácz terült el; a felsö egymás mellé tett párnák alatt pedig lábnyi általmérőjü hosszu henger nyult el, ágyam egyik oldalától a másikig. A mátráczok, s az alsó vánkos helyettese a henger, juh-gyapjuval telvék, mint Törökországban. A piquet-, vagy finom flanel-takarónak végei és szélei, lábnál kezdve testközepig a matráczok mellett gyöngédeden leszoritvák, mely czélszerüség által mind az éjenkinti kitakarózásnak s meghülésnek eleje vétetik, mind az alvó ide amodai hengergőzései s fordulatai legkevésbbé sem korlátoztatnak; végre pedig az ágyban lévő nem kénytelen mint katona az örház pritcsén, csupán kinyujtózva feküdni. Egy szó mint száz, a mi keskeny ágyunk ugy hasonlit a francziáéhoz mint a Meszestető a Davalághirihoz, ez is hegy, az is hegy.

Bágyadtságomat az apologizált ágyon egy pár órai pihenés által elüzvén, arczom erdejének levágása, mosdás, öltözködés után, hallottam vígan kongni alulról egy harangot, a fürge pinczér nemsokára meg is fejté a hangot.

Még a prikolicsnak is (szakállas farkas) becsületére váló étvágygyal, a bájdús külsejü vendég-asztalhoz ültem. Fellázadt éhgyomraink rakonczátlanságának megzablására főzőkanál uram konyhatelepének tartalék-ütegét is a csatába rendelte, s a kis pokol üregeit à la mayonnaissel, fricandeau-val, sol à la normandais-sal, sat. sat. ugy eltöltötte, hogy a viszonti felkelésre, legalább huzamos időre, még a legkisebb jel is eltiportatott. Az apiciusi ebéd egy itczés palaczk veres borral, nem többre hanem csupán három frankra számittatott. (1 fr. 12 kr. pp.)

A Dunsfords hotelben Máltában bezzeg más birójárása volt. Hét hét alatt, vendégasztal nem lévén, szobámban kénytelenittetvén enni, előre kialkudott ebédem állott egy nap beefsteakból, másnap rostbeefből. Az első oly nagy volt, mint egy napernyő, a második pedig hat egerbegyi kaszás éhgyomrának is daczolhatott volna. Ezen hústömeghez egy nap zöldfuszujkát, másnap borsót adtak; a munduros burgonya pedig egyszer sem maradott el. A zöld paszuly és borsó csupán sós vízben voltak megfőzve, s lé nélkül szárazon tétettek az asztalra. Ezért fizettem kenyér és ital nélkül naponkint három schillinget (1 fr. 30 kr. p. p.)

Az eredeti angol konyha valósággal kanásznak vagy juhásznak való; frank étkek csupán nagy asztalok alkalmával jönnek napfényre, különben elöl-hátul rostboeuf s beefstaek, jobbról-balról (patatocs) burgonya s olykor-olykor egy-egy szilvaizzel töltött hitvány plumpuding. Az isten adta angolja, a jó kerti veteményt és zöldséget csupa vízben főzi meg s levét leszürve ugy teszi elönkbe. Csak ugy van az, és ha neki van puffadt erszénye, nekünk is van ám jó töltöttkáposztánk.

Ebéd alatt meghallván hogy az ugynevezett Virágkastélyban, (egy mulatókert neve) tüzijáték és tánczvigalom leend, nemsokára kikocsiztam, s midön a kertben ideamoda ballagnék, s egyedüliségemben a sok nép között merengenék, a Máltából engemet ide hozott hajóskapitányra bökkenek. Találkozásunknak kölcsönösen örvendettünk, a virágkastélybani mulatásunk idejére egymásnak Piladesei lettünk. Az angol postagőzösek itteni ügynöke nemsokára hozzánk csatlakozott, s mint régi lakója Marseillenek, leve mindkettőnk Palinurusa. A kert kéjhölgyektől hemzsegett, ezen bemeszelt sírboltok, hálójaikat ez vagy amaz idegennek megfogására eröltetett illedelemmel beburkolván, kárhozatos terveik elérésére mindent elkövettek. Nemsokára bealkonyodván, a tüzijáték elkezdődött, ennek végével a tánczvigalom beállott. Ily valamit soha sem láttam.

December második a frank könnyelmüségnek orrára némileg pipát még nem vetvén, a quadrillban a tánczos lába minden pillanatban hölgye orra körül hadarászott. A lorettek (így nevezik a kéjhölgyeket) szoknyája hol a páva kiterjesztett farkához, hol az összeeresztett legyezőhez hasonlitott, vagy pedig viselöje által legyezönek használtatott; fordulások alkalmával néha-néha egy-egy vásott a gyufáknak egész tömegét szórta el a nyilt oldalu tánczteremben, s ilyenkor voltak felfosztolkodások mint vizözönkor. A botrányig illetlen táncznak neve cancan. December 2-ka óta nyilvános helyeken tilalmas. Az is megtörtént, hogy a tánczoló hölgynek fersingje hátulsó korczai kiszakadoztak, de a rendetlenség akadálylyá épen nem lett, ruhája alját félkezére gyurta s tánczolt széltibe.

Éjfél elötti 11 órakor a kertet a kapitánynyal oda hagytuk, én mentem a hotelbe, ő pedig a Mervinre.

Másnap reggeli 9 órakor Barègesbe szóló utilevelem két frank fizetés mellett kezembe adatott.

S jóllehet abban a magyar menekült (refugié hongroise) kitünő nagy betükkel belé volt irva, mindazonáltal örvendettem, mert törvényes hatóság útilevelével birtam. Az útilevélben meg volt az is jegyezve, hogy az a belügyminister parancsára szolgáltatott ki. Mint többé már nem üldözött vad, szabadabban lélekzeltem s a börze és kikötő megtekintésére mentem. A bíztos és tágas kikötőt, mely lópatkóhoz hasonlit s 900 hajót is befogadhat egyszerre, magas szírtek környezik, s a torkolatnál a vízben létező köszálak miatti nem veszélytelen bejárást kétfelöl Szt.-János, és Szt.-Miklós nevü erösségek védik. A kikötőnek legkisebb kifolyása sem lévén, a benne lévő tenger vize, a város kloákai kifolyása s mindennemü rondaságnak felvétele miatt, undorodásig fekete, szennyes; ennélfogva meleg évszakokban kigőzölgésével a közelben lévő házak légét befertőztetvén, az ottlakást egészségtelenné teszi. In ultima analysi, mindezen dancsságnak és piszoknak az oka mi? A franczia kormánynak még undoritóbb szennyes önzése. Mert attól fél, hogy a tiszta öböl vizéből kipárolgatás által a szegénység sót nyerend, s azáltal sómonopoliuma tetemes kárt szenvedend. Hogy pedig a képzelt kár meg ne történhessék, tehát ezreknek egészsége és élete könnyelmüleg koczkáztatik. A tenger partjai oly szigorral őriztetnek, hogy Marseilleben ha az ember fejére áll, mégsem képes tenger vizéből egy meleg fürdőt kapni. De azért a rőfös betük sok helyen ily czimmel : „Meleg tengervíz fürdők“ nem szünnek meg a könnyenhívők zsebeiből a pénzt kicsalni. Mert a meleg tengerviz-fürdő nem egyéb mint büszhödt kutviz, melyben egynehány marék só felolvasztatott. Probatum est.

A börze egy nagy négyszögü épület, melynek közepén ha megállunk, az első emelet alsó párkányára szegzett hosszu fekete táblákon ily felirásokat „spanyol, angol, holland, muszka, török, persa, sat. sat. pénznek beváltása“ olvasunk, s ha akarjuk, ha nem, csak be kell biz azt vallanunk, hogy itt nagyobb közlekedésnek s világkereskedésnek kell lenni mint talán magában Debreczenben is! Ha pedig a különbnél különbözőbb nyelvek zsibajait figyelemmel kisérjük, világtörténetbeni járatlanságunk daczára is a Bél (assyr vagy cháld nyelven nap) tornyának épitésére kell emlékeznünk. Ad vocem chaldaeai, röviden megjegyzem: chalimas tesz mérget, daiö tudom, ismerem s ebből lett chaldöus vagy méregismerö. De hagyjuk az aosh-magim vagy tüzes vizzel bajlódókat, — — — kik adeptjeik beavatásakor Lucius Apuleus szerint igy imádkoztak:

„Te superi colunt; observant inferi; tu rotas orbem; regis mundum; caleas Tartarum; tibi respondent sidera; gaudent lumina; redeunt tempora, serviunt elementa“ etc. etc. etc.

Marseille két részre oszlik, ó és uj városra; az ó ronda, szük utczákkal, az új széles utczákkal és szép épületekkel bír. Sétaterei, melyek hajdan erősitési árkok- s töltésekül szolgáltak, számosok. Piaczai (vagyis köztérei) között a Castellane, Király és St.-Ferreol szebbek.

Székesegyháza hajdan az Endymion kedvesének s az Acteon gyilkosának temploma volt. Számos tudományos s jótékony épületei vannak. Könyvtára tömérdek kézirattal bir. Az idegen éghajlati növények meghonositására szolgáló növénykertje megemlitést érdemel. A város utczáin lévő számtalan, frisitő itallal kinálkozó boltjaiban, a limonade akószámra van, a matróz, a teherhordó, az utczaseprő, a házaló beáll, s egy sou-ra (bankó-garasra) nagyot iszik. A boltbeli szolgák és szolgálók külsőjükre csinosak. Egyszer én is, csakugyan inkább kandiságból, neki duráltam magamat s beállván egy tiszta pohárban csaknem egy meszelynyi levet kaptam. Szomjas lévén, jót kortyintottam, de csakhamar ezen axiomról kelle elmélkednem : „olcsó húsnak hig a leve“ mert a rothadt, penészes czitrom savanyu nedve torkomat ugyancsak gürözdölte, s alkalmasint oly képpel mint az eczetbe nyalintott macskáé szokott lenni, tettem le öt centimes pénzemet (sou-mat) a márvány-asztalra. Mint Horácz a foghagymát, ugy én is az akószámra készült marseillei limonadét megátkoztam, s azzal odábbállottam.

Ajkaim redői azonban nemsokára kisimultak, halló műszereimet ezer meg ezer különbféle hang érintvén, nem mint Shakespeare embere, szagló műszere után, hanem fülem után menvén, a lég tollas lakóinak özönére bukkantam. Audoubon ugyan nem vagyok, de midőn a kolibritől a kondorig, az egész lánczolatot, a papagájok hetvenkét nemével, testi szemeimmel, egy helyütt láttam, s a világ drágaköveit háttérbe szoritó tollcsillámlást, s a szineknek utánozhatatlan mesteri összeillesztését s egymásbafolyását bámultam, ihletéssel eltelt keblemnek feszültségin csupán magasztos sohajjal könyebbithettem! Hát ha még bölcs Salamon lettem volna, kiről azt állitották, hogy a madárnyelvet is értette.

Benső épületességre czélzó kitérésemért bocsánat. Marseilleben látott tollas hugáink seregével a Meszes minden erdeit bőven be lehetne colonizálni.

Az isten kegyelme maradjon mindnyájukkal.

Oravicza, novemb. 11. 1853.

(Utazás folytatása.)

A marseillei madárvásárról menjünk környékére. Számos nyárilak diszlik szőlő- és olajfás kertjeiben, s a tehetősebbek hetenkint egy pár napot szoktak eltölteni villájokban. A városnak Frankhon déli termesztményeivel roppant kereskedése van. Odessából, Oláhországból, Siciliából, Algirból a sok gabnát ide szokták Francziaország déli megyéi számára hozni s lerakni. Szép időben a raktár-bérnek kikerülésére a tengerparton nagy halmokban hever az élet.

A marseillei nép általánosan véve Francziaországban az a mi Magyarországon a debreczeni, azaz goromba, s paraszt göggel bir.

Julius hó 16-án 1851-ben délutáni 3 órakor a Montpelliérebe menö gözkocsik egyikében helyet foglaltam. Utitársaim egyike egy tengeri, másika pedig egy gyalog-sergi tiszt valának, az elsö Déli Amerikát, a második Algirt bekószálta, s sebjeik miatt mentek a pyreneusi fürdökbe. A kocsiban csak hárman lévén, s egymást nem ismervén, a dohányzás kedvéért egymásra farkas szemeket hánytunk. Végre én felkelek, s a fejem feletti nyomtatott figyelmeztetést elolvasom, s a dohányzónak 50 frankkali megbüntetését élöszóval elmondom, melyre a tengerész igy szól: „nekem nem kellene mondanom, de a büntetésnek épen azért ne higyj, mert nagy; egyébiránt szoktál-e dohányozni?“ s azzal szivartartójával megkinál.

Nemsokára mindhárman hátunkat egy egy szögletnek vetvén, (omnis enim nebulo angulum quaerit) kényelmesen füstölgettünk. Igen, mert e dohányzás vala reám nézve a bokros füstöknek hattyudala.

Nincsen ország naprendszerünk alatt,

hol gyalázatosabb dohány létezne mint Francziaországban. Méregdrága szivarai izetlen-büzetlen megszáraztott káposztalapuhoz hasonlitanak, pipa-tápja pedig oly disznó erös, hogy az ember képe egy pár pipa után főtt rákhoz hasonlit. Csupán egynemü vágott dohányjának neve Caporal, de nemhogy becsületes káplárnak megjárna, hanem még a czigány gefreiternek is igen rosz. Nyelvemnek nemcsak börét több izben lehuzta, de még husát is felette. A francziák egyenes nyaku pipácskája szabó-gyüszünél nem nagyobb; két vagy három ily pipa-parodiával a franczia ember egész napon be éri. De nem ugy ám mi, kiket a néhai Szuhai még Mikes Benedek korában igy énekelt: „Jaj neked, nagy pipáju s kevés dohányu, édes magyar nemzetem!“ —

Naponta tornyadozó keserüségeimet nyakamról lerázandó, a füstölgetéssel örökre felhagytam, s pipáimat elajándékoztam. A boritallal is hasonlólag felhagytam. Huszonnégy órában eszem egyszer, reggelimet ide nem értve, gyomrom pedig oly jó, hogy a buzogányt is megemésztené.

Marseille kertjeitől megválván, utunk kopár, köves vidéket hasitott; egy tőlünk nem nagyon távol eső tengeröbölben gyönyörü tüneményt láttunk : ugy tetszett mintha a viz tetején egy rubin- és smaragdból alkotott várat láttunk volna libegni, a tengerész állitása szerint, e tájon minden időben láthatni a szép délibábot, franczia nyelven : „mirages“.

Kopár vidékünk kedvezőbb alakot váltott. A legelső franczia falu figyelmemet nagyon igénybe vette. A kis ablaku, hegyes tetejü cseréppel fedett köházak nincsenek rendben mint szász vagy magyar falvainkban, csakhogy kinézésök jobb, de elszórtságukra nézve mezőségi falvainkhoz nagyon szitnak. Két hold földet egymás mellett ugyanazon maggal bevetettnek látni ritkaság, már az egy holdnyin különbféle gabnanemek mutatkoznak. Több holdból álló uri birtokot egy tagban itten hiában keresünk. Egész déli Francziaországban csupán egy helyen láttam olyas valamit, Toulousenál a marchal Soultét, s ez is alig állott 25—30 holdnál többől. A franczia gazdag földbirtokosok

Normandiában és a Vendéeben vannak. -- A hires provencei faolaj hazáját Aix-et jobbra hagyván Arlesbe értünk. A gőzkocsiállomás vendéglöjének asztalán mindennemü bornemek, sonkák s hires arlesi kolbászok magukat kedveltető tisztasággal valának rendezve. Egy ily franczia büffét-nek látványa valóságos gyönyör.

Arlesböl mentünk Nismesnek; e negyven ezer lakossal biró város csaknem fele protestans, számos gyára van, s piaczán egy pompás szökökut. Innen bájdus vidéken, a franczia aszuszölő hazáján Lunel- és Frontignan-on keresztül Montpellierbe jutottam. E gyönyörü vidéket szép szölőhegyek környezik jobbfelől, balra pedig a kies tér olaj-, mondola- s más gyümölcsfákkal diszlik. Frankhonnak ez legszebb vidéke.

Itten a Hotel Névé-be beszállottam. Ablakaim alatt egy szép sétatér terült el lombos fáival s szökökutjaival (egész Frankhonban nincs oly kicsiny városocska, melynek sétaterene lenne). A nagyobb városok közepében csaknem egész erdei léteznek a százados terepély fáknak.

A Hotel Névét egész utamban a legtisztább- és olcsóbbnak találtam, tulajdonosnéja egy capitalis angol asszony marasztására itten három napig mulattam. Az asszony férje szobámba jön, s mondja hogy itten egy más magyar birtokos is van (az én utilevelemben ezen rubrica alatt: profession, ez áll : Propriétär (birtokos) s nemsokára egy bukaresti ismerősömmel Argyropulóval találkozom. Az oláhországi s havasalföldi boérok külföldön magukat magyaroknak nevezgetik. Párisban Bibescot a középrend magyar herczegnek tartja. Az efféle ügyetlenségnek oka nem egyéb, mint az, hogy a francziánál a világon roszabb geographus nincsen, az oláh pedig szégyenli nemzetiségét külföldön bevallani. Montpellierből Bezieres-, Carcassone-on át Touloubeba jutottam. A város szép, egészséges, nyilt fekvésü, melynek közepében egy nagy ovalis tért hat gyönyörü kinézésü vendéglő környezett ugyanannyi pompás kávéházzal, a téren szép fák állottak, ezeket kőpadok környezték, a padokat pedig kereken álló bérkocsik. Második emeletben lévő ablakomból nem győztem e csinos és nagyszerü ovalis piaczon eleget bámulni s elhatároztam magamban az egy pár napi itt mulatást. —

Az ur kegyelme önökkel!

Oravicza, novemb. 31-én 1853.
délutáni 3 órakor.

Folyó hó 22-kén kelt, skeptissel telt igen becses levele, nekem nagy örömöt okozott; mind a Barabás példájára, mind pedig más ellenvetéseire készülve el valék.

Jókedvem bebizonyitására legyen elég annyi, hogy tegnap vett levelére ma már válaszolok, s csekély soraim holnap reggeli 6 órakor már Erdély felé fognak ügetni. Mielött a tárgy velejére mennénk, lássuk csak, mit mond Szt. Pál Corinth. 1-sö levél 1-sö rész 19. és 20. verseiben? „A bölcsek bölcseségét összezuzom, és megsemmisitem az okosnak tudományát. Hol a bölcs? hol az irástudó? hol vannak a világi okoskodók?

Nemde nem változtatta-e isten a világi bölcseséget bolondsággá?“

Tömérdek példávali bebizonyitása annak, hogy az apostolnak emlitett szavai épen nem paradoxonok, nekem igen is könnyü lenne. Más egyebet elhallgatván, csupán egy csekélységet hozok elö, melynek én és Tamásnál is Tamásabb Bertám valánk tanui. 1852-ik év novemb. hó 7-én estvére bárègesi ismerősöm Scudamore urhoz valánk meghiva, barátságos körünkben valának még: herczegnö Butturlin és Montbason marquisnö; mindkét nö kitünö müveltséggel birt.

Szóból szó kerekedett, s beszédközben Scudamore pyrhonismusának még tartalékütegét is a csatába vitte s gyözedelmét tökéletesnek tartotta. Azonban nője unszolására megegyezik abban, hogy velem a delejes álombani látásairól oly ismeretes Alexishez elmenjen. Másnap d. e. 10 órakor Scudamore és ladyje, Berta és én a Marcillet lakába megyünk; kevés idö vártatva Alexis megérkezik. A velem levők Alexist soha sem látták azelött, s én sem szólottam semmit. Marcillet, Alexis rendes elaltatója, felszólitásomra a szobából kimegy, én jobbkezemet az Alexis balkarjára teszem, két percz mulva Alexis megrázkódik, s azt mondja nekem : elég! (assez!) kezem róla leveszem, s jobbjába a Scudamore jobbját beléteszem, — rapportba (viszonyba) hozom őket. A még mindig scepticus angol szánakodó mosolylyal Alexishez igy szól : „akarsz-e velem utazni?“ Igen, de merre? Délfelé! Nem bánom. Scud. Hol vagyok most? Alex. Egy városban melyen egy viz foly keresztül s egy kastélylyal bir. Scud. Kié a kastély? Alex. Királyé. (A Scudamore ajkairól a gunymosoly elenyészik, szemei kerekedni kezdenek, s bámuló figyelme nőttön nő). Scud. A városhoz közel vannak-e hegyek? Al. Nincsenek nagy hegyek, de a távolban látszanak a Pyréneusok, s a várost Pau-nak hivják. Scud. Menj velem a nagyutczába egy házba. Alex. mentem. Scud. Benn mit látsz? Alex. Két pár embert, egy pár öreget és egy pár ifjat. Scud. Az ifju nőszemély milyen? Alex. Magas, szőke, a hasában van valami baja — igen, terhes. Scud. Elég, s azzal fejét csóválva féremegy, de megint előjő s azt kérdi:

Testemnek van-e valami hibája? Alex. Van, mert ez előtt 25 évvel vadászaton egy faág jobb szemedbe csapott, s jóllehet szemeden külsőleg semmit sem lehet észre venni, de azért azon semmit sem látsz. (Az eseményről Scud. megfeledkezett volt, a következményt a nő nem tudta e perczig.) Még más bajod is van, mert két év előtt jobb lábad szára kettétörött, de szerencsésen begyógyult. Scudamore félrevonult, dörmögvén ángolul: ez az ördög maga! — Az után lady Scudamorral hoztam érintkezésbe. Lady. April 19-én hol voltam? Alex. Egy társasággal az előbb emlitett városból egy nagy barlang megnézésére mentetek. Lady. Utunkban mi történt? Alex. A lovak elkaptak, de a veszedelmet egy ifju, ki nektek később nagy bút okoz, elháritotta. Lady. Hát nekem a kedvem milyen volt? Alex. Oly szomoru voltál, mintha valakit eltemettél volna. Lady. A barlangban én mit csináltam? Alex. Mint látom kalapodat, ruhádat le kezded tenni: levetkezél, mert az eső megáztatott. Lady. A levetkezésben ki segitett? Alex. Azon szőke személy, a kit a városban láttunk volt. Ez leányod, s férjhez ment az emlitett ifjuhoz; de nem ugy eskették meg mint rendesen szokás a keresztyéneknél. Leányotok hibázott elleneték. Én. Hibáját szülői megbocsátották-é? Alex. Az egyik már meg, a másik is nem sokára meg fog bocsátni a hibásnak lebetegedése után. (E szavakra a lady sirásra fakadott, mit Bertám is követett — Scudamore pedig az ablakhoz fordulva könyüit törülgette.) Az alvót delejes álmából felébresztettem. Scudamore a 10 frankot letette a beszólitott Marceilletnek, s azzal elmentünk. Utközben az angol pár a hallottakat szórul szóra igaznak vallotta, s a bámuló, eddig kétkedö angol magát csatavesztettnek nyilvánitotta, Bertámmal együtt. A Scudamore leányának rövid története ez : Atyja nagyon gazdag lévén, egyetlen örökösét, Laurát valami lordnak szánta volt, de a leány Pauban egy Drake nevü irlandi ifjuval megismerkedik, ez a leányt meg is kéri, tagadó választ nyer, s Laurát a gazdag örököst elszökteti s vele Bayonban az angol consul által összeesketteti magát. Parlamentaris acta következtében valóságos angol consuloknak szabad a hozzájok folyamodókat egybeesketni. A non putarem meg esvén, Scudamore örökös haragot esküdött leányának, az anyai sziv pedig megengedett. Folyó év márcziusban azonban az atya is megengedett, s unokája keresztelésére a meghivást elfogadta. Az elösoroltakat sem én sem pedig Alexis nem tudhattuk. Ez utóbbi soha arra felé sem járt. Tehát a delejesség némely betegség gyógyitásánál valamicskével többecske is, ugy-e bizony? Q. E. D. — Az effélét Tamás uraméknak látni kell, mert az olvasás nem elég.

Az Emma megfogásunk fölötti visioit, mint oly dolgot melynek bebizonyitása jelen pályánkon lehetetlen, ámennek nem tartom ugyan, de azért az alaptalanság bélyegét vakmerö elhittséggel reásütni épen nem bátorkodom. Nem, mert a roppant egyetemben rejlö erönek azon csekély ismerete is, melylyel birok, annyira vitt, hogy természetfelettinek felette keveset, csodának semmit, csudálatosnak pedig nagyon sokat kénytelenittettem még tartani, mindaddig, mig ismereteim öregbedvén a csodálatos száma is leapadand.

Az egyiknek az imádsággali, kézrátétteli sat. sat. gyógyitás csoda. A másik a physiologiai, a természeti rendes uttól eltérő jelenetet, vagy pedig egy egyénnek kitünő tulajdonát, mely által az valami rendkivülit beszél, avagy tesz, csodának nevezi. Jelen korunkban csodának tartatik az, hogy a delejes álomba merültek behunyt (mesterségesen békötött) szemmel látnak, olvasnak, irnak, kártyáznak s a mások kezében lévő kártyákat egyenként megnevezik sat. sat. Az hogy a del. álomban lévő beszél s álmában titkokat fedez fel, egy felsőbb lény befolyásának tulajdonittatik, hasonlólag az is, hogy az ember csupa akaratja által a távolba hat, természetfelettinek tartatik vagy pedig tagadtatik az ahoz nem értők által. Holott mindezen tünemények, melyek a mult korban s még jelenleg is sokaknak csudáknak tetszenek, nem egyebek mint a természeti törvényeknek természetes következményei.

A Corinth 1-ső levél 12. rész 4-től 11. verséig a nagy apostol igy szól „Különböző adományok vannak, de a lélek egy“ stb. Azért tehát az asztallali kisérletek ugy Angliában mint Francziaországban s egyebütt is nem egészen megvetendők, s vigyáznunk kell, hogy azon kisérleteknek se igen sokat, se pedig igen keveset ne tulajdonitsunk. Itélettételeinkben felette óvatosoknak kell lennünk mert az avatottabbak méltán ezt mondhatják : Procul esto profani! Héj sok van a természetben a minek okát nem vagyunk képesek kifürkészni, de azért a tényeket tagadnunk nem lehet.

Az efféléről többet majd élő szóval, az ember ugy is szemének többet hisz, mint fülének.

Huzamoson kimaradott levelemnek hála istennek, oka semmi baj nem volt, — mert a restséget — mikor csak olvasok, s gondolkodok, és egy betüt sem irok — nyavalyának nem mondhatom, — azonban szégyenemre meg kell vallanom hogy olykor-olykor iró-tollam s jobbkezem három első ujja között huzamos időre halálos ellenszenv szokta felütni átkozott fejét.

Telünk kemény, havunk elég s csak amugy hallom csikorgani az ablakom alatt járók talpai alatt.

A szeretetnek és kegyelemnek istene önökkel mindnyájokkal!

Oravicza, novemb. 2-án 1853.

Mult hó 24-én hozzám intézett felette becses levelét legtisztább örömmel vettem. Igen, mert feledhetetlen soraiból mind csekély személyem iránti öszinte vonzalmukat, mind pedig igénytelen közléseimmeli megelégedésöket gyönyörrel értettem. Ezer hála érette az egyetem nagy urának hogy az örökös lekötelezettséggel tartozó tanitvány, jó nevelőjének, bátyjának és barátjának, némileg bár, örömöt okozhatott! s hogy isten értelmem tisztaságát ez élet örvényeibeni elmerüléstől különös kegyelme által megóván, a gyakori tüzpróbát kiállott keblet ily hasonlithatatlan gyönyör élvezésére képessé tette. Mert a tisztátalan edényben, még az ég harmatja is megbüszhödik. S ime ezennel legkisebb merészség nélkül biztosan állithatom, hogy sokat küzdött keblemből az irigység, belnyugalmunknak ezen átkozott ellensége, az önzés, mely a hiuságnak szülője, örökre számüzöttek. —

Megváltónknak Szt.-Máté VI-ik r. 33-ik versében mondott szavai igazsága felől lelkem mélyéből meg vagyok győződve, — s bel megelégedéssel mondhatom: Inveni jam portum, spes et fortuna valete, nihil mihi vobiscum, ludite nunc alios! Magyarul: Bármily alakban jelentse jöttét a vándor szerencse, sem nem rosz az sem nem jó, mind csak hiábavaló. Az isteni gondviselésbe vetett tántorithatatlan hit csupán a szilárd alap, melyen az isten országa nyugszik. — Házi körömben meg vagyok elégedve. — Kárunkat a pénzügyminiszterium még ez óráig sem téritette meg. April olta kétszer sürgettem az előlegezést vagy az általános megtéritést, a feleletet minden pillanatban várom, — még ugyan várom. A köszén még nem jövedelmez, mert sem a vasut nem kész, sem pedig az idegen tőkék behozatala nem karikacsapás; nem, mert kivált az angolok betolakodását bizonyos helyen nem jó szemmel nézik.

Sebaj, a vasut a jövö évben megnyilik, s a kormány mely a vaspályára már eddigelö is több milliót elköltött s jelenleg is költ, a pálya bevégzésekor, minthogy azt (bányái kevés száma miatt, jelesen pedig az okból, hogy már is száz — száznegyven ölnyi mélységben dolgoztat nagy költséggel) elegendő köszénnel, nyolcz kimeritett bányájából ha fejére álland is, el nem láthatja : kénytelen leend huszonnégy bányánkba ha akar, ha nem, beléharapni. Érczbányáink hasonlólag pihennek — a többitöl az itteni bányakormány jó olcsón megvette — de mi nem akarván magunkat rászedetni, gazdag részeinket oda nem adtuk oly potom áron; nálunk nélkül pedig sem nem arondirozhat, sem pedig birtokbeli tulsúlyunk miatt kénye szerint nem mozoghat, ennélfogva elébb-hátrább illöbb árral kell fellépnie.

Jelenleg köztünk a legnyomasztóbb pénzhiány uralkodik, annyira, hogy még a több száz ezerrel biró pupillans cassában sincsen tiz forint kiadnivaló. Kiásott köszenünk százezer mázsánál több hever a bányáknál, a nagy szekérbér miatt a Dunához szállitani nem lehet. Minden szekeret lefoglalt a bányakormány, minthogy a resiczai vashámorral, hol a vaspálya-alapok (vails) öntetnek, és a dunai gözhajótársasággal szigoru kötlevelei vannak, melyeknek megtartása jelenleg roppant áldozatába kerül, p. o. eddig a köszénnek mázsáját a Dunáig tiz ezüst krért vitték, mostan pedig 28-an alul senki sem motszan. Hatszázezer mázsánál a különbség meglehetös mennyiségre rug, ugy-e bizony? Szerencsénkre társaságunknak idejében jó orra volt, s a sáfrányillatot megérezvén, eddigi kötelezéseivel felhagyott.

Nemrégiben érkezett ide egy miniszteriális, Schmidt nevü titkár, kinek feladata volt végire járni annak, hogy mi okból vannak az idevaló bányakormánynak oly tetemes hiányai? holott ezelött az itteni érczbányák böven jövedelmeztek s a köszénbányák kevesebb költséggel miveltettek. A vizsgálódás következésében kisült, hogy az itteni kormány ráncorból, szolgálati készség ürügye alatt, a magánzók érczbányamivelése elibe mindennemü akadályokat görditvén, azt elölte, s a megszeppent szegényebb egyének kezéből potom áron a részeket kicsikarta. A kőszénbányák drága mivelését illetőleg pedig napfényre jött, hogy a mélység — sok drága hivatalnok s többnemü administrationalis hibák miatt, egy mázsa kőszénnek napfényrejuttatása 5, olvasd öt pengő forintba kerül, melyet ő aztán nagy haszonnal (mint Bertók a csíkot) e szerint ád el : a nagynak vagy kőnek mázsáját 20, az aprónak vagy pornak mázsáját 15 pengő kron, szállitási költségen kivül. A mi bányáinkban pedig a miveltetési költség 4 és 2 krba kerül mázsánkint. Az eladási ár nálunk is hasonló.

Titkár Schmidt azt is nyilvánitotta, hogy a kamrai bányák a miénkek nélkül még fenn sem állhatnak, vagy is bányáinkat nem nélkülözhetik, s a mienkekre okvetetlen szert kell tenniök. E szerint a legkedvezőbb jövendőnek nézünk szeme közé, laposgutta-ütött erszénynyel a jelenben.

Isten áldása önökkel mindnyájokkal!

Mivel télküszöbén állunk, elmélkedjünk egy kevéssé a csúz- és náthalázról:

Mindakettő ugyanazon egy nemhez tartozik; közös ok a börkigőzölgésnek fennakadása, azzal a különbséggel, hogy a csuznál az ideg- és inkiterjedések a náthánál pedig a lélegző utak nyálkahártyái szenvednek. — A lázsymptomában a hideg a meleget váltja fel s ezen cserebere gyakran több napig tart, s a náthának hüséges társai a takár, tüsszenés s többnyire a köhögés is — ez utóbbi olykor-olykor később szokott beköszönteni. A csuznál (rheuma) a tagoknak fájdalmas összehuzásai jelentkeznek, helybeli szenvedésekkel, gyakori daganattal párulva, nem mozdithatást s fattyunedvességet szülvén. A csúz gyakran a belrészekre is bekandikál s okoz tüdő- és agyvelő-, börgyuladást sat. sat. A fájdalom sátorosczigányként sátorfáját egy helyen felszedi s másutt üti fel. Az ütés a csúzban kemény és sebes, a náthánál kevésbbé; — a szomj nem oly epesztő mint a forrólázban, a náthánál a szomj gyakran egészen hiányzik; mindkettőt a bőr szárazsága s ki nem gőzölgés jellemzi.

A gyógyitás áll a kigőzölgés helyreállitásában, a takár és vizellet elősegéllésében.

Mérséklett meleg szoba, s meleg öltözet fő kellék.

Nincsen talán kór (betegség) melyben a mesmerismus oly hamar és oly nyomosan jóltevőleg hasson, mint a kinos csúzban, s mi több, mákony, belény, salétrom és hánytató borkő nélkül, csupán tetőtől talpigi huzásokkal s m. vizzel. A vonások eleinte érintésnélküliek, később érintések. A derék- és csipő-fájdalmat (a tagokban levő kinos, fúró érzelmeket) többnyire már az első kezelésben enyhitik söt még el is oszlatják végképen.

A fájdalom mentül kinosabb, a láz mentül égetőbb annál inkább kell a távolbóli hatásra ügyelni, s ha a fájdalom localis, kezünket több perczig irányában kell tartanunk s azután tenyérháttal negative mintegy letörölnünk s lassu vonallal érintkezés nélkül a fájdalmat a végtagokra utasitnunk, s onnét végkép kiküszöbölnünk. Az ily kezelés közben kezeinket m. vizzel meg kell nedvesitnünk s a betegnek óránként egy-egy pohár meleg vizet adnunk. — A helybeli fájdalmat az ember meleg párájával megfúvja, vagy magnetizált vizbe mártott ruhadarabokkal béborongatja : a kezelés közötti időben pedig magnetizált gyapjuval avagy pamukkal vagy pedig flaneldarabocskával befedi.

Ha a csúz régi, egyszerre ritkán lehet ő kemét elebrudolni. A chronisch vagy idült csúznál az electrika machinávali egyszer-kétszeri felizgatás nem árt, s a közvetlen kezelés és gyönge dörzsölés szükségesek, a dörzsöléseknél az összevisszát kerülni kell s csak egy módon, vagy jobbrúl balra, vagy errül amarra kell karikába dörzsölni, vagy pedig előbbeni levelem tartalma szerint letörülni, — s ezen crisist magnetismus utján könnyebb elérni mint bárminő más uton, avagy más móddal.

Mikor a csúz a fejet vagy a mellhártyát

lepte meg, oly esetben a fájdalmak csaknem kiállhatatlanok; eret vágni épen nem kell, hanem kezdetben távolból egy pár általános huzást kell tenni, azután tedd mindkét kezedet a fejre, oly móddal, hogy tenyered egyike a homlokon nyugodjék gyöngédeden, másika pedig a fej hátulján feküdjék; ezen állásban kell hagyni egy pár perczig. Ha pedig a fájdalom kiváltképen az előfejben van, tedd tenyeredet a homlokra, ugy hogy ujjaid a halántékon és füleiden pihenjenek, vagy pedig tégy huzásokat a halantékokrúl a nyakcsigolyára; vagy pedig tedd kezeidet gyöngédeden a szemek végeire s pofacsontokra, ujjaiddal a füleket beboritván. Kezelésid hatályát igen növeszted, ha a homlokot és nyakszirtet meleg páráddal megfuvod, melyet mindenkor távolbani általános huzásoknak kell követni.

Makacs főfájásnál magnétizált meleg lábviz nagyon helyén van, mint szintén a chronicus localis fájdalmaknál p. o. csipő- vagy hát-bajoknál hideg m. vizzeli borongatás, persze ruhadarabokkal.

Az igen nagy, mély fájdalmaknál, tartsd

sugárkép kinyitott ujjakkal mindkét kezedet egy pár zollnyi távolságban két vagy három perczig a szenvedő mell elibe, azután vond kezeidet gyöngédeden a vállak felé, azokat kevés ideig a vállakon igen-igen csinján megnyugtatván, végre huzd le kezedet a szenvedőnek karjain s ujjain végig, a fájdalmat kiküszöbölvén. Miután ezt háromszor vagy ötször megtetted, mindkét kezedet a fájdalom tanyája felibe tartod, s azt a test két oldalán s lábakon végighuzod, s a bajt elüzöd.

A mellre tégy egy darabocska magnetizált vattát, vagy egy kevés magnetizált gyapjut, s ha a fájdalom mégis nyalakodnék, rendelj egy mosdótálban (mely ólom vagy réz ne legyen) m. meleg vizből kézfürdőt.

A náthát kezeld fejtől talpalattigi hosszu huzásokkal, kezeidet felváltva a fejre tedd, takár alkalmával egyik kezed ujjait tartsd az orr tövére — ez a két szemöldök között van — a másik kezed tenyerét fektesd a fej hátulsó részire; azután tedd mindkét tenyeredet az orra tövére s a többi ujjaidat a fül fölött a fej hátulsó részire, két hüvelykedet huzd az orr két oldalán végig az arcz felett a vállakra s onnan a karok felett az ujjak hegyén végig.

Nyakfájdalomnál tedd az egyik tenyeredet gyengén a nyak- a másikat pedig a nyakszirtre (nuclea), vidd ki a fájdalmat a karokon és lábakoni végighuzással a testből. A náthánál a hozzáérés inkább feltételeztetik, mint más forró betegségeknél, s ha a nátha nincsen nagy lázzal párulva, az electrizálás a kurát tetemesen elősegélli. M. viz izzadást és sok vizelletet okoz. Köhögés alkalmával m. gyapjut vagy pedig vékony guttapercha-papirt kell a mellre tenni.

A fogfájás többnyire csúzzal jár, de sokszor complicált romlott nedvekkel s a nyálkás szervek gyuladásával, gastria, tisztátalansággal, foghussorvval, fogrothadással (caries) és arczorbánczczal. S ez az oka annak, hogy a specificumok oly ritkán segélnek. Egyébiránt a m. kezelés minden más módot háttérbe szorit.

Ha a fogfájás csúzos s meghülésből eredett, igen gyakran elmulik, ha ujjaimat hüvelyknyi távolságban két három perczig a fájdalmas hely felébe tartom, s azután a nyakon és kezeken kiviszem; — ha ő keme nyakaskodik, akkor meleg tenyeremet gyöngén a fájdalomra teszem, s azt lefelé huzom a meleg párával : megfuvás felette hathatós segéd. Fogd meg a szenvedőnek azon kezét, mely fájdalmas oldalán van — másik kezedet pedig tedd gyöngédeden a fejére, huzd azt le a fájdalom helyéig, állapodj meg egy kevéssé s hajtsd ki a bajt az ujjak végin. Ezen kezelés ha a fájdalmat egyszerre el nem mulasztaná is, azt bizonyosan enyhitendi.

Ha catarhalis vagy gastricus nedvekkel, vagy pedig cariessel vegyülnek a fogfájdalmak, azon esetben a localis kezelést általánossal kell összekötni, m. vizet kell inni és szájában tartani, s az alsó részekre nyomosan kell hatni.

Arcz-orbáncz alkalmával azt lehuzólag kell kezelni lassacskán, mintha azt tenyerünkkel az érintésig közel le akarnók törölni, (de hozzáérni épen nem kell) ujjainkkal a helyre hatunk (mint felül mondám). A meleg vagy hideg megfuvás a bőr tüzességit eloltják s a forróság s daganat enyésztével a fogfájdalomnak is vége.

A fogfájásnak gyógymódját láttuk — lássuk már azt is, mivel lehet ezen átkozott kinnak elejét venni:

Mikor az ember megmosdik, megtörléskor nem kell — mint szokás, először az arczot megszikkasztani, hanem előbb a kezeket azután az arczot, ilyesmiben a hogy- s mintet? puhatolni nem kell, tudvágyunknak a sikerrel meg kell elégednie; — nekem két nagyon odvas fogam van, tisztán és szag nélkül tarthatás kedvéért naponkint ki kell piszkálnom s takaritanom; hála istennek! legkevésbbé sem fájnak. Locke egy helyen igy szól: „A szentirás nem adatott az embereknek azért, hogy abból philosophiát tanuljanak“; ezen szavakat én a magnetismus némely jelenetére is tökéletesen alkalmazhatóknak tartom.

Magnetizált apróbb segédszerekről. Ezen segédszerek közé tartoznak: némely gyógyfüvek és virágok, ezeket zacskócskába tevén s megmagnetizálván, kell a fájdalmas részeken hordozni manu medica, Phoebique potentibus herbis. (Virgil.) Ekkép használhatók még a gyapju, gyapott vászon, — ezek által igen sokat lehet elérni. A magnetizált harisnyák a semmiféle uton meg nem melegíthető lábakat megmelegitik. Nem ugyan egyszerre, de 4—5 nap alatt bizonyosan.

Ha pedig gyomrodon magnetizált kendőcskét hordozol, a magnetizálás közti időben azt melegen tartja. Idegingerültségeknek s görcsök kitöréseinek eleit veszi, a kitörötteket pedig enyhiti.

Ha pedig éjszakán át fejedet egy magnetizált kötelékkel bekötöd (ez lehet kendő vagy vászon-szelet) fejed egyoldalu fájdalmát (migraine) sokszor elenyészteti.

Felette nagy orbánczczal és tüzességgel párult fájdalmak alkalmával magnetizált tiszta vászon-darabocskák csodálatosan segéllenek.

Mily könnyü ily esetekben a segedelem! Egy zsebkendőt avagy egy kelmedarabot mindenütt könnyü kapni (ügyelni kell, hogy az selyem ne legyen, avagy festett, mert a festéknek miralis része, ha az nem volt kimosva, a gyönge idegüekre kellemetlen hatást gyakorol) az efféle vászon- vagy kelme darabocskát az ember kezeiben jól összedörzsöli, s meleg párájával (hit és felebarátodoni segéllés vágyával támogatva) jól — jól megfúvja s a betegnek hátrahagyja s egy ily darabocska az unalmas álomtalan éjeket nagyon meg szokta röviditeni.

A fülfájásról. Ez a testnek minden fájdalma közt a legélénkebb. A náthás gyuladást könnyü elmulasztani, de a csupán fülgyuladást (mely hála istennek felette ritka eset) nem oly könnyü. Mindazáltal a magnetismus itt is a legbiztosabb segéd. A náthás fülgyuladásnál tartsd tenyeredet, eleinte bizonyos távolságban a fülek eleibe, azután ihless reájok gyöngédeden s hagyd rajtok egy pár perczig : azután tégy 7—14 huzást a füleken, nyakon, karokon és hátan le, fudd meg gyöngédeden meleg paráddal a füleket, s mi legkülönösebb, ha a beteg tenyerébe fuvsz, jobban mondva lehellesz, meleg paráddal, ez a fülekre felette nagy hatást gyakorol. Még a süketségben is ez gyakran jobban hall, ha tenyerébe beszélsz.

A csupa fülgyuladáskor bizonyos távolságban a fültől a nyakra pióczákat kell tenni, azután lefelé huzásokat kezelni; magnetizált vizzel borongatni s magnetizált kézfürdőket használni. De épen nem közvetlen positiv befolyást gyakorolni.

Még egyszer megemlitem, miszerint a m. viz, szem- és fül-fájdalmaknál csodát tesz s a betegek tőle valami különös érzékenységet vesznek észre.

A bel és kül betegségekre, de különösön a külsőkre, a m. viz csodálatos hatást gyakorol.

Tegnapelőtt 76 éves öreg napám egy indigestio következésében elájult; Bertám szobámba szalad s engemet segédül hí; napámat felucsitom, s egy pohár magnetizált vizet adok; két kanálnyit alig ivott, két percz mulva ápolóitól azt kérdi: mi volt a vizben? mintha legjobb tokaji aszubort ittam volna, ugy átmelegitette hideg gyomromat, nemsokára elaludt s másnap gyomra terhétől s bajától megmenekült.

1829-ben kellemetlen házi körülményeim miatt Erdélytől megválván, s akkor még az oroszokat nem ismervén, minden igyekezetem a volt, hogy orosz szolgálatba lépvén, kontyos szomszédaink ellen küzdhessek. Czélomat lenditendő Ó-Orsovára mentem s az ottani parancsnoktól, őrnagy báró Jovichtól a határszélnek megtekintésére szabadságot nyervén egy veszteglőintézeti szolga kiséretében az Alion-hegyre s onnan a voditzi malomhoz mentünk, az ocserovai török táborral szemben.

A császári tisztiőrhelytől balra az erdő közti ösvényen jól előhaladván, kisérőmtől hallom, hogy a bokáig érő patakon túl levő hegytetőn egy orosz táborocska létezik.

Leültünk pihenni, s falatozni. Ó-Orsován vásárolt két palaczk jó rózsolis levén kisérőm tarisznyájában, nogatásomra a sógor mindakettőt kiüritette. Az ital erejét a nagy hőség pótenczirozván, kisérőm nemsokára mély álomba merült. Erre én a sátorfát felszedem, a határszélt kijelölő patakocskán átugrom s az erdőbe az orosz tábor felé tartok. De egy pár puskalövésnyire alig haladtam, midőn egynehány török szolgálatban levő oláh pandur körülvett, s fejemet, mint kémnek el akarta vágni, érette az ujorsovai pasától egy pár aranyat nyerendő. Szerencsémre oláhul tudván, zsebemből az udvari-kanczellár lópatkó nagyságu pecsétjével ellátott utilevelemet kiveszem, s nekik megmutatván parancsoló hangon azt mondom „épen jó hogy reátok akadtam, vigyetek haladék nélkül a pasához mert fontos közlenivalóim vannak.“

Mi a Duna jobb partjára átevezvén Omer pasa elébe mentünk. Nemrég Bécsből jövén le, csinos fekete ruhám külsömet meglehetősen emelte, s a pasára kedvező benyomást okoztam.

Az összecsődült nép miután eloszlott, egy németül szóló egyén jön hozzám. Fején egy zsiros, szinét vesztett vörös sapkácska, hátán egy legdurvább vitorlavászonból varrt bő ujju ing, egy kis összeszakadozott veres mellénynyel; térdigérő bugyogója hasonlag durva fejér vászon volt. Napégette mezitelen lábát egy pár foltos durva papucs fedezte. Ezen egyénnek legnagyobb szegénységet tanusitó külsője engem szánakozásra gerjesztett, annyival is inkább, hogy töle megtudtam, hogy csupán élelemért egy Hüszein nevü rendörnél szolgál mint pipatöltő és kávéfőző.

Azonban látván hogy a törökök engem kitüntetnek, neki is hamar segélyt igértem. Felszólitásomra a pasa nemsokára három ujságot és egy jó Steinféle atlást rendeltete meg. Az ujságokat én oláhul egy Molla Halil nevü irnoknak magyarázgatván, az a kivonatot törökre forditotta s elolvasás végett Omer pasának adta, ki azután bátyjának, a viddini három lófarkas pasának Ibrahimnak küldötte. — Nemsokára Ibrahim Omernak azt irja: „Öcsém! nagyon szeretném, ha magát az ujságmagyarázót küldenéd nekem a lapokkal, mert a török és europai (frenk) neveit a tartományoknak s egyebeknek, nem tudjuk itt megegyeztetni.“

Omer pasa bátyjának e kivánságán, — minthogy engemet mint fiát szeretett, s tölem megválni nem akart, nem kevéssé ütődött meg. Irántami szivességét tapasztalván én sem akartam jóltevömtől egy könnyen megválni, s Viddinbe küldés végett ajánlottam a németül tudó szegény kávéfőzőt. Kit midőn a pasa előhivatott s meglátott : maga elől kiküldött s a bátyjáhozi küldhetésre alkalmatlannak declárált. De én a pasa ellenvetéseit az által, hogy neki igy szóltam „Uram! az csak tőled függ, hogy ezen egyént a piszokból és szegénységből kiemeld, parancsolj csak számára változót és tisztességes ruhát s meg fogod látni, hogy egészen máskép fog kinézni s a Viddinbe küldhetésre alkalmas leend.“ Mi megtörténvén, a mi kávéfőzőpipatöltőnk örömtől elragadtatva hozzám siet s jóságomat megköszönvén s szobámban magát körültekintvén, ily szavakra fakad örömittasan. „Jetzt sehe ich aus, wie eine Nonne“, most ugy nézek ki, mint egy apácza! másnap Ömer (igy hivták egyénünket), Viddinbe ment, s megérkeztével a pasa csibukcsiji (pipatöltői) közé felvétetett.

Én az ujságokat ezentul is mint azelőtt Molla Halilnak magyarázgattam s a magyarázattal a lapokat is Viddinbe küldöttem. Ez igy folyt mintegy öt hónapig.

A viddini pasa Ibrahim bosniai pasának

neveztetett ki. Bosnia fellázadt állapotban lévén, azt az uj pasának meg kellett hóditani. Ibrahim az akkori szokás szerint serget kezdett gyüjteni s nagy pompával utnak indult, minket is magával vivén.

Csigamódra elvégre Scopiáig elvergődtünk; több havi itteni henyélés után Pristinébe mentünk, hol hasonlólag a legnagyobb tétlenségben kilencz egész hónapot töltöttünk el.

Bosniai pasának azonban Ibrahimnál életrevalóbb neveztetett ki, s az egykori hatalmas Ibrahim alig tudá a szerezi helytartóságot magának kieszközölni. Pristinében az igaz hogy nem sokat tettünk, de nyugalmunk nem volt, mert a körülbelől levő arnautok az Ibrahim félénkségét és kincstárát hasznokra forditván, minket szüntelen alármiroztak, ugy annyira, hogy lovaink éjjel-nappal nyergelve s magunk mindig fegyverben, még le sem vetkezhettünk.

Én nemsokára Konstantinapolyba menvén, az akkori időben mindenható császári kedvencznek Müssir Ahmed pasának segédtisztje s barátja levék. Ezer nyolczszáz harminczkettőnek a vége felé Ömer nékem egy levelet ir, melyben kér, hogy eszközölném ki, hogy őt Ibrahim bocsátná el; a pipatöltéssel már dosztig van, szeretne ő is Konstantinápolyba jönni.

Az Ahmed pasa parancsára Ibrahimnak Ömert utiköltséggel el kellett látni s utnak inditani. Ki is a fővárosba érvén, egyenesen hozzám tartott, s mindaddig, mig neki helyet szereztem, vendégem volt.

Az öreg Szérászkér Höszref pasa kérésemre magához vette, s leve nála peskirdzsi basi árkádási (az asztalkendőkre fő felügyelőnek segédje).

Ezer nyolczszáz harminczháromban, midőn a tizenöt ezer muszka Hünkiár Iszkelénél táborozott, Konstántinápolynál mint segéd Mehmed Ali ellen, az orosz sereg mellett egy pár ezer török katona is tanyázott.

A török sereg parancsnoka egy Avni bey nevü ezredes volt, kivel igen barátságos viszonyban állottam.

Egykor, hivatalos látogatásom alkalmával nekem panaszolá, hogy a muszkákkal beszélni nem tud, melyre én azt mondom „menj Höszref pasához, kérd el tőle Ömer agát, ez mint horvát születés, a muszkákkal magát könnyen megértetheti."

Másnap Ömer a táborban egy sátort kapott lakásul. A hünkiár-iszkelei tractatus után az oroszok elvonultak s kérelmemre az öreg Hösref, Ömert fáradságaiért megjutalmazandó, egy gyalog sorezredbe őrnagynak nevezte ki.

Kineveztetése után csakhamar Ömer aga hozzám jött, barátságomat megköszönendő.

Szt. Pétervárról visszatérvén, Ömért csupán egyszer láttam, minthogy ide-amoda küldöztettem.

Ömer aga a kurdokat, a druzokat, az albanusokat és bosnyákokat meghóditotta; Olteniczánál és Csetátyénél az oroszoknak jól befütyölt s lön szerdár (teljhatalmu alterego in militaribus).

Az Ömer atyja egy Lattás nevü cassirozott Verpflegsbeamter volt a likai végörezredben, ő maga pedig épen azon ezredben cadet-káplár s mint ilyen, egy Knezics nevü mérnökszázados irodájába rendelve. Knezics a Zárából Horvátországba vivő nevezetes velebiti utat készitette; egy kissé böv sáfárkodás következtében a mi cadet-káplárunk, mondjuk örmesterünk, a határon átment Bosniába s itten nehézségekről nehézségekre bökkenvén, egy az Al-Dunára menö hajóra mint evező szegődvén, ily terhes állásban Uj-Orsováig vergödött, s ottan a hajótól végképen bucsut vett.

A Lattás-család eredetére nézve spanyol s mint Ömer mondá, Harmadik Ferdinánd idejében jött Ausztriába.

Ime a derék Ömernek a legnagyobb hüséggel és igazsággal párult életirása.

S igazán elmondhatjuk: nagy isten! mily megfoghatatlanok a te utaid! az egykoron fillérrel sem birónak jelenleg havi fizetése öt hat ezer pengő forintot jóval meghalad.

Hogy pedig azon drámának, melynek eljátszására a sors Ömert kijelelte, elöjátékát vagy prologusát én készitettem, nagy örömömre szolgál.

Azonban azt is meg kell vallanom, hogy minden fris ujságlapot nem kis rebegéssel veszek kezeim közé, félvén nehogy vak istenasszonyunk, kedvenczének, kevés időre bár, hátat forditson.

Meddő közlésemért, ha untatni fog, bocsánatot kérek.

A kegyelem istene önökkel mindnyájokkal!

Oravicza, novemb. 16-án 1853.

Touluse fekszik a Garonne jobbpartján, s a külvárosok némelyikével egy gyönyörü hid köti össze; a hid az európai hidak legszebbjeinek egyike, — e mellett a város déli részét egy jól tartott sétahelylyel ellátott gyönyörü canalis mossa, melyet kis gőzösök s számos más hajó borit. — A városháza és szinház nagyon szépek. Számos gyárai vannak, az iparmükiállitásban én is vettem tizenhat frankon egy remek bicskot. A lakosság száma 65 ezeret meghalad; nyájas, barátságos s nem oly haszonhajhászó mint a marseillei. Marechal Soult, ki az 1814-ki békekötés után april hóban az egyesült angol-spanyol sereggel legutolsó megvivott, itt lakott. Kiesebb s jobb légü helyet bajosan is választhatott volna. A csatatért megjártam, Soultot láttam — s sátorfámat felszedvén, egy nagy mennykö három részre osztott kocsin, legelöl az ugynevezett coupéban két nö között helyet foglaltam. Sem az anya sem pedig férjhez ment leánya nem akarták a jobb- vagy baloldalt általengedni. Mit volt tennem — a coupé szélsö helyei már tiz nappal elöbb le valának foglalva — kénytelenittettem a rosz játéknak jó képet csinálni s utamat folytatni. Egy ily kocsin a conducteur a coupé felett ül s ha lejtönek megy a szekér vagy pedig a lovak kelleténél sebesebben vágtatnak, jobbfelöl egy vasat forgat s az által mindakét hátulsó kerék egyszerre ugy bezáródik, hogy legkisebbet sem fordul — s a felborulásnak s elragadtatásnak eleje vétetik. A 16 utast magában záró s felül temérdek podgyászszal megrakodott kocsi nagysága egy hatlói pinczével versenyezhet; s mégis öt erös, többnyire szürke ló, jó uton villamsebességgel szalad vele. Épen nem kényelmesen töltött éjjelem után, ékségem (cuneus) daczára mindkét szomszédnömmel megismerkedtem, s sorsommal kibékültem, s minthogy sem nem dohányzottam, sem pedig nem tubákoltam, mindkét nötöl dicséretet arattam. Tárbesen keresztül Luz-ba érvén, utitársnöim a saint-sauveuri fürdöbe menendök, midön kiszállának, irántoki figyelmemet kézszoritásokkal köszönték meg. Egymásnak istenhozzádot mondván, Luz-tól Baréges-ig egy egész német mértföldet az az 7 kilometert felfelé, nagy mogoli kényelemmel utaztam.

Ideérvén a Hotel de France-ba beszállottam; szobát ugyan nem kaphattam, de másfél óra alatt a fürdök és sétatér szomszédságában 120 franknyi havi fizetés mellett egy meglehetös csinosságu szobát kibérelvén, beléköltöztem s magamat annak rendje és módja szerint kipihentem.

Másnap a kormány részirül ide rendelt polgári orvoshoz Pagét-hez mentem, betegségem diagnosisát vele közölvén; — idövártatva hozzám igy szól „kénytelen vagyok Önnek öszintén megmondani, miszerint az itteni viz a pyreneusi fürdök között a legerősebb és legizgatóbb lévén, az Ön betegségével homlokegyenest áll — s minthogy Önnek veszedelmes vértolulásokat (congestiókat) okozhat, tehát nem ajánlhatom“.

Melyre én : „Legyen orvos ur nyugodt e részben : a viznek testem irányábani heterogenitásán segélünk, s azt mesmerismus által homogenné változtatván, minden káros befolyásától megfoszszuk“ Ő : „Abban az esetben ellenvetésemmel felhagyok. Hát Ön a reggeli vagy délutáni órakat szereti?“ Én : „A feljövő napon a szabadban szeretek gyönyörködni!“ Ő : „A 3-ik szám alatti fürdő reggeli 6 órától hét óráig az Öné leend. Hat fürdöt egymásután fog venni. A hetedik nap szünet.“ S ezzel egymástól elváltunk. Megérkeztemkor a barégesi fürdöben 3000 egyénnél több volt, ezeknek nagyobb része algiri csatákban sebesült vitézekből állott, kik többnyire a kőfallal és födéllel körülvett piscinában fürdöttek, kisebb-nagyobb csapatokban. A fürdés a nagy szám miatt éjjelnappal tartott, — s engemet a reggeli hat órámért igen szerencsésnek tartottak.

Fürdöm rendben lévén, reggelim és ebédemről gondoskodtam. Reggelim, mely a székely délebéd helyét is kipótolta, állott két hig tojás, egy kevés friss irósvaj, egy meszely tej, és másfél meszely theából. A vajat, tejet és tojást egy hegyi lakónő hozta naponként, a theát pedig a magaméból vettem. Ebédem a table d'hote vagy közasztalnál volt $2^1/_2$ frank fizetés mellett, fél palaczk veres borral. Délután 5 órakori ebédünk jó és elég olcsó volt.

Már az első ebédnél megismerkedtem egy igen becsületes kinézésü egyénnel, ki nem más, mint a cáhorsi lovas gendarmériának Pélago nevü ezredese volt. Harmad nap egy angol család csatlakozott hozzánk, kik a felső végét az asztalnak e szerint foglalták el: — az asztal végét jobbról épen tőszomszédomban miss Laura Scudamore, az asztalfenéken Lady Scudamore és miss Trotter, leányával szemben a baloldalon Mr. Scudamore of Herfordshiere, mellette pedig velem szemben Pélago. A helyeknek ily lelkiismeretes leirásával csak azért untatom, mivel fürdőkben, kivált az asztali mindennapi társaság öt-hat hétig a valóságos comfortok közé tartozik. Ebéd után együtt jártunk sétálni, vagy pisztolylyal czélba lőni s esténként egy-egy parthie whistet hasonlag együtt játszodtunk, egyszer sem tovább mint fél 10-ig, mert mind én mind Pélago pitymalláskor fel szoktunk kelni. Parthiem rendesen vagy Laura vagy pedig a zsandárezredes vala s mindamellett hogy alant játszodtunk, még többnyire öt-hat franknyi nyereséggel mentem el.

Scudamore roppant gazdag, de fösvény volt. Tudománya mindamellett hogy kiskoruságában tutora a bedfordi herczeg volt, semmi kitünöséggel nem birt; fő figyelme a marhatenyésztés- és hizlalásra volt irányozva, de a vadászatnak, melyben ezelőtt több évvel lábát eltörte — sem volt ellensége.

A lady ellenben, kinek atyja egy időben teheráni követ volt, kitünő miveltséggel és erénynyel birt. Leánya is nemcsak szépen rajzolt és lovagolt, de még az olasz, német, és franczia nyelvet is jól tudta. Nápolyban, Rómában, Párisban, szóval Európa kiesb helyein több évig laktak. Laura egyedüli lévén a székely szó teljes értelmében fiulány volt. — Szállásomat, fürdési órámat, reggelimet, ebédemet s társalgási igényeimet rendbe hozván, s többszöri fürdéseim után meggyőződvén a felöl, hogy a viz mérges fogait is képes vagyok kiszedni, hálateljes kebellel, belnyugalom-okozta megelégedéssel, kezdettem a Végetlen nagyszerü remekmüveiben, a pyreneusi hegylánczolatokban gyönyörködni. Baréges maga a tenger tükrénél 3,000 lábbal magasabban fekszik; északról, délről kétezer ötszáz s háromezer lábbal magasabban álló hegyek környezik. A másfél száz lábnyi völgyecskét a nagy kötömegek közt kigyózó, több cataractát képező, kristályszinü haragot jelentő páratlan moraju Bastan vize hasitja. Az ötezer lábnyi magasban mutatkozó térségeken itt-amott egy-egy chalet (hegyi lak) mutatkozik, rozs-, árpaföldektől, vagy pedig smaragdszinü élénk zöld kaszálóktól körülvéve. A szemet gyönyörködtető zöldség közepette itt-amott vizesések látszanak, melyeket sebességök miatt a távolban kivenni nem lehet, s az ember azt képzeli, hogy egy hoszszan nyuló tükört lát, melybe nézni, kivált ha a nap oda süt, fegyvertelen szemmel nem is lehet.

Szállásomról jobbra, keletnek esöleg a 6000 láb magas Pic du Midi látszott. Nyugatra pedig a St. Sauveur feletti szakadozott, s örökös hóval fedett magas hegyek nyultak el, melyeknek bájdus tekinteteken, kivált napfeljöttekor, ikertávcsövemmel nem győztem eleget gyönyörködni.

A Pyreneusok kiességei az Alpesek, s más hegyeket jóval felülmulják. S erre a természettől vannak jogositva. Spanyolhon felől kopár, meredek, rombolt szirteket képeznek s az egész lánczolatnak három hitvány ásványosfürdőjénél többje nincsen; rendes vize is felette szük. Frankhon felől nem ugy áll ám a dolog, itten amphitheatrumok emelkednek kies rónákra, egymást felváltólag mindaddig, hol az örökös jéghegyek kemény homlokaikat julius és augusztusban szégyelletök miatt a felhők szoknyái alá dugják. — Az innensö oldalon vándor hantunknak emlői megszámithatlanok, s a jól irányzott öntözgetések fenn, alatt és mindenütt ott, hol vegetatió még létezhet, hó hulltáig tartó folytonos zöldséget varázsolnak elő. Melyhez hasonló szép és élénk szint soha sem láttam.

A Pyreneusoknak meglátogatást igénylő helyei számosak. A kirándulások koronája a Roland kapuja (Breche du Roland). Nagyszerü excursiokat többek társaságában tenni nem szeretem. A magasztos iránti hódolatban s merengéseimben mások által félbeszakasztatni nem kedvellem. Az apróbb kirándulásoknál a társaságnak ellensége épen nem vagyok. Időt nyervén, napot határoztam s két bérbe vett lóval s egy legénynyel az öt órányi távol Gavarni-nak indultam. Utam magas bérczek, számos vizesés között vezetett mindaddig, mig a Chaoshoz értem. — Rettenetes látvány! egy kétezer lábnyi magas granit-hegyoldal $^{3}/_{4}$ óra hosszában összezúzva, ház meg ház nagyságu gránit-szirteket össze-vissza egymásra halmozva (mintha a Titánok csatatere lenne), romban hever előttünk. Tiz millió fontot meghaladó szirtek alig-alig látszatnak szögleteiken nyugodni; s a legbátrabb ember is kénytelen a mélységbeni lezuhanást perczenkint rettegni.

A többféle alakban mutatkozó halál rémjeivel daczolni tudó ember, előrehaladási ösztönétől sarkantyuztatva, rémülten ugyan de mégis magasztos érzelmektől áthatottan folytatja útját innepélyes csenddel, mintha attól félne, hogy hangjának legkisebb nesze a léget megrázkódtatja s a romtömeget enyészet halmaivá változtatja. A páratlan feszültségnek nemsokára vége lesz, s a chaosból kibonyolodott kutár megáll, visszafordul, felsohajt s eszébe jutnak Szt. Dávid és Judith ezen szavai : „Előtted Uram! a hegyeknek reszketni kell, s a kőszirtek egybeolvadnak, mint a viasz!“ (sz. irási forditásaim ha hibásak, azért bocsánatot kérek — hű utitársam, szt. bibliám, angol oxfordi kiadás).

E rettenetes romokat mi okozta? Egy a mult század végén történt földindulás, mely Lissabonnak egy részét elnyelte volt.

A Chaostól Gavarni csak félórányira esik, esti 6 órakor oda érvén, a helység templomának, melynek ablakában 6 templarius koponyáját mutatják, nézésére siettem.

A templomból jövén, egy órányi távolban a Marborée jégtorlatain megtörödött lemenö nap sugáriban gyönyörködtem. Szállásomra érvén ottan másnapi hajnalhasadtára két vezetöt rendeltem. Egy metszett ürüczombot megsüttettem, kenyeret és két palaczk jó bordeauxit parancsoltam, s azzal lefeküdtem.

Szürkületkor lovaslegényem felköltött, lóra ültem, $^3/_4$ órai lovaglás után éltemnek legóriásibb nagyszerü látványa elött állottam. Egy több százezreket befogadható térségnek közepéröl jobbra-balra és szemben 3000 métret meghaladó, hóval-jéggel boritott váridomu meredek köszirteket szemléltem. A magasban létezö szirtdarabok, hol tollas hadi siskakhoz, hol pedig lelkes állatokhoz hasonlitottak; s egynehány lépéssel elöbb, balra, földünk ismeretes cataractáinak egyik legmagasabbját bámultam. 1,400 métre magasságból a tourmalini örökös jég-boritotta tóból eredett vizesés a földtöl mintegy hetven métrenyire legfinomabb fátyolgözzé válik, s csak alant válnak ismét folyó anyaggá a légi atomok.

A vizesésen túl egy örökös hóhid létezik, melynek belseje a fergetegekben magasból lesodrott zergék s más állatok csontvázaival, s jégcsapokból alkotott élőfákkal s mindennemü más alakokkal tele.

Lovaink gondviselését egy ottani egyénre bizván, jobb felől a hegynek neki fogtunk. 1,500 métrenyi távolságban nehézségre ugyan temérdekre találtunk, de életkoczkáztatás még nem mutatkozott, s egyet pihentünk.

Vezetőim talpamra vasmacskákat, derekamra köteleket kötöttek s mászkálni kezdettünk, különös figyelemmel keresett lábam alapja olykor-olykor egy-két zollnyi kiévődött szikla-részecskéből állott, erre előbb reá kellett jól nyomni, mintegy megkérdezendő, hogy vajon a nehézség alatt nem lenne-e kedve kitörni? E veszélyteljes ut tartott jó $^3/_4$ órát, az alattam tátongó mélység 5—6 ezer lábnál kevesebb egyszer sem volt. S ha igaz az, mit a Nagyszebeni Királybiró szerzője mond: „Csak az ismeri a szédület hatalmát, ki merevélyek szélén állott“: valami olyast én is éreztem. Gyomrom émelyegni s fejem szédülni kezdett, de szerencsémre akkor, midőn a mélység tátongó torkából kivergődve, szerencsésen az előttünk emelkedő jéghegy (Glaciers, Gletscher) tövébe jutottunk. — A tisztán ragyogó nap segédével egynehány kézvonallal műszerem egyensúlyát helyrehoztam. Toulousi remek bicskámat kivettem, az ürüczombból egyet jót kanyarintottam, s egész nyugalommal, mint mikor a zsibói vadászaton a róka rózsáját együtt néztük, eddegéltem. Vezetőimet sem feledém el ám, ivóedény bőrbőli vadász-poharamon kivül egyéb semmi sem levén társaságunkban, némi aggályt okozott. De a spanyol csutora e bajon is segitett. E bőredény olyan mint egy körtve, nyakában egy dugasz van, melynek közepén egy vastag árpaszalmányi nyilás létezik; a hozzászokott vezető a csutorát másfél arasz távolságban kinyitott szája felibe tartja s abba beléfecskendez; — ők azt mondják, hogy az italnak ezen módja a felhevült tüdőnek soha sem szokott ártani; hiszem. Boromat én az olvadó jég kristálynedvével vegyitettem s lassan-lassan szürcsölgettem.

Izletes jó reggelink lankadt tagjainkat uj rugékonysággal ellátván, felfelé kezdettem ballagni. Kézi baltával ellátott vezetőim a jéghegybe lábnyomokat vágtak s én őket követtem még pedig glacimetrice nyomból-nyomba tévén haladó lábaimat. Másfélórai fontolvahaladás után végre a 9,000 lábnyi Roland-nyiláshoz jutottunk.

Itt már hó nem volt. A 70 métre magasságu két csucsos szirt már Spanyolországban van. Egész Arragon lábaim alatt terült el. Vezetőimet elhagyván egyik csucs tövében térdre estem s az egyetem megfoghatlan urának hálát adtam azért, hogy én, ki a mult nyáron Kutájában mumiaként begöngyölve kifáradás nélkül egyenes helyen 100 lépést tenni képes nem valék, jelenleg ennyi veszélylyel párult óriási fáradozásnak daczolhattam s forró imámat 9000 lábat meghaladó magasságról küldhettem kegyesen jóltévő teremtőm szent széke elébe.

A rege azt tartja, hogy az Ariosto hőse egy kardcsapással okozta az emlitett nyilást, mely valóban egy óriási kapuhoz hasonlit. Finom ikertávcsőim rendeltetésöknek miután derekasan megfeleltek, s mind a távolban mind pedig a közelben esö természeti remekmüveken eléggé merengettem, térítőt fuvattam s a már emlitett hadicsellel vissza kezdettem vonulni. A hegy aljánál most kezdődött ám a haddelhadd. — Ha a felmászás bajos volt, bezzeg a leereszkedés még százszorta bajosabb volt. Leérkeztemkor kimerülten nyultam el a földön, levertségemből azonban számos ló dobogása nemsokára felriasztott. A kirándultak társasága állhatott mintegy 20 egyénből, közöttük 10—12 nő volt. A vizesésig közeledtek, azt, melyre épen most a nap sütött s milliárd rubin s smaragd szineket játszott, bámulták s továbbügettek. E vidék a pyreneusi fürdők látogatóinak valóságos Mekkája, s lord Butte, ki egykor a hegy aljáig jövén, e szavakra fakadott : „Ha jelenleg ismét Kelet-India mélyében volnék, s e hely nagyszerüségét tudnám, semmi sem lenne képes engemet attól eltartóztatni, hogy ide ne jöjek s e páratlan vidéket ne bámuljam“: semmi hitelfelettit nem mondott.

A Roland-kapujához menők, vagy mászóknak száma épen nem legió; többen hozzá fognak, de két-három száz métrenyi ut után visszakivánkoznak. Mások, mint vezetőim mondották, formaliter sirásra s rivásra fakadnak.

Gavarnira érvén egy jó adag theát a magaméból megittam, lóra ültem s esti 10 órakor Baréges-be értem. Éjjelem a nagy fáradság miatt nyugtalan volt. Másnapon vett magnetizált fürdőm testem bágyadtságán segitett ugyan, de még is három-négy napig olyan voltam, mintha egy cséplőgép alól huztak volna elő. Orvosom pedig fürdés után s szünetnapon tett excursiomat meghallván, kezeit összecsapta.

Én pedig levelemet, visszaemlékezésem által kifárasztva, ezennel végzem.

Az Atyának szerelme, a Fiunak kegyelme s a Szt. léleknek malasztja legyen önökkel. Amen!

Oravicza, novemb. 12-én 1853.

A Pyreneusoknak is megvan a maga Ischlje, azzal a különbséggel, hogy az oda menők nem koronás fők, hanem a születési vagy pénzes aristocratia közé tartoznak.

A mulatási gyülpontnak neve Bagneres de Bigorre a Campan kies völgyében, Barégestől három órányira. A kis fürdőhely vendégei közt a különbség felette nagy. Baréges mankók városához hasonlit, hol a fürdés mulhatatlan szükségessége kinek-kinek homlokára van nyomva. Bigorban pedig alig lehet beteges képet látni, s a nagyobb szám csupán időtöltés-hajhászásból válik meg városa tisztátalan légétől. Barégesben férfiakhoz illő öszinte társalgási viszony létezik; Bigorban a felsőbb rétegek közti hunyászkodó tettetés, a legsemmibb semminek nagy feneket keritő rágalom és szószatyárság emlőin csüggő jellemtelenség uralkodik. Bigorre szóval a legkitünőbb erénynek is sirboltja; Frank és Angolhon szerencsevadászival csordultig tele.

St. Sauveure ellenben a papoknak és clienseknek fürdöje. Az oda gyültek nagyobb része idejét fürdéssel, templombajárással és gyónással tölti.

St. Sauveure és Baréges között esik Lutz, hol az asszonyi nem elött annyira ismeretes báréges kelmét gyártják. Ezen selyemmel vegyitett szunyoghálónak is beillő kelmék szépek ugyan, de drágák is. Lady Scudamorral választottunk Bertám számára egyet, a legszebbet, s gyári áron 89 frankot kellett érette fizetnem. Királynék, herczegasszonyok e gyárakból láttatjak el magukat barégesekkel.

Nemcsak a kelmék, de még azon ok is, hogy a gavárnii ut csupán csak Lutzon viszen át, tömérdek látogatót húznak ide. A nagy vendéglöben kivált szép napon a minden nemzetből állók száma legio.

A nőnem és férfiak többnyire lóháton vagy öszvéren és szamáron érnek ide. A lovagló nők lovagló costumejökben épen nem szemet sértő látványok. — A mostani franczia császárnét mint hajadont bászk öltözetben itt láttam elöször; a szép Montijo kisasszony finom, huzott arczával, szép szájával, egy kevéssé rőt hajával s bájoló szemeivel és a spanyol némberrel született negédességével ámbár a jövendőt senki sem gyanitotta, mindenki figyelmét igénybe vette.

Louis öcsém (nálam 3 évvel kisebb) izlése előtt lobogómat leeresztem.

A pyréneusi félsziget lakónőji számosan szokták a fürdőket meglátogatni s kitüntető bánásmódnak örvendenek.

A Montperdue, Maladetta sat. sat. nevü magas szirtek nevezetes tetők ugyan, de a Márboréval s a Rolland nyilásával se kinézésre se nagyszerüségre nem mérközhetnek, s ki ez utolsót látta, a többit könnyen nélkülözheti.

A Pyreneusok tövében lévő franczia helységek többnyire a templariusoké voltak, vár- és templomromok számosan vannak most is.

Barégebeni mulatásom ideje alatt, julius 31-én s augusztusnak is ugyanazon napján böv havunk volt a tetőkön s kénytelenek valánk egy pár napig füteni.

Egy ily fürdőben ha az ember egyszer

a kerékvágásba beléjön, egész ottléte alatt abban marad. Egy nap olyan, mint a másik.

Hat hét után a ministernek Leon Fauchernak irtam, hogy fürdőimet végezvén szivességiből Párisba menendek gyógyittatásomat bevégzendő, s e végre szept. 14. utnak indultam. Tarbesből Pauba (olv. Pó) érkeztem. A Negyedik Henrik születésehelyét, a kastélyt meglátogattam; a romlásnak indultat Lajos Filep nagy költséggel helyreállitotta. Egy 2$^1/_2$ láb széles 3$^1/_2$ láb hosszu gyöngyház-csigahéjat mutogatnak, mely a jó királynak bölcsőül szolgált. Malachitból, porphyrból több nagy urnát láttam; egy pár gobelint, (ezen szőnyegek a legszebb festéshez hasonlitnak) s 14. Lajosnak egy kék selyemágyát, melyet Mme Maintenon varratott volt ki, titokban tartott férje számára. A kastély egy kies dombon fekszik s alatta egy folyóhasitotta csinos város terül el.

A pyreneusi hegylánczolatok egész pompájokban látszanak: tömérdek szőlőhegyek köritik a kies tájt. A város egy részében a királynak egy érczszobra létezik, melyre bearn nyelven csak ennyi van irva: „Il nueste Enrico“ (a mi Henrikünk). Egyszerü, de nagy horderejü, őszinte kifejezése egy nép szeretetének! Pau jó légü, egészséges, felette olcsó hely, tömérdek angol lakja, — iskolájok, templomok van. Ez a nép az európai kiesb és élhetőbb városokat méhrajként ellepi s mindent megdrágit; birtokosa gazdálkodásból utazik, többnyire azért, hogy ne kelljen honában rangjához illő számu cselédet s nyitott házat tartania. Pauból Orthe St. Severen keresztül Mont de Marsanon tul jó darabig Bordeaux felé fekete homokpusztákon hajtattunk.

A föld olyan, mint a kilugolt sötét-veres hamu, itt-amott egy-egy hitvány fenyőerdő van belévetve. Az egész táj homokpusztáinknál sokkal nyomasztóbb kinézéssel bir. Esős időben feneketlen sárvidékein egy széles kövezet visz, melyet a spanyol háboru alkalmával rakatott az uj csatázási rendszer alakitója. E kopár vidéket, departamentumostól Landes-nek nevezik.

Bordeaux felé közeledvén a kellemtelen tájt kies váltotta fel, a gyönyörü szőlők, házak s majorok, mindenfelől vagyonosságot és jó izlést árulnak el.

A város legjobb vendéglőinek egyikébe a Hotel de Franceba beszállván, legelső dolgom a Garonne feletti hidnak megtekintése vala. Ezen 1,400 métre hosszu hid az európai remekmüvek egyike, másfél láb hosszu, egy láb széles ércz keménységü téglaivei granit-lábakon és alapokon nyugszanak. A karzat kétfelől hasonlókép faragott granit, s a kocsiut felett lábnyira felemelkedett kettős azaz bal és jobb oldaloni gyalogösvény asphálttal van bevonva, mint szintén a nedvesség átszivárgásának meggátlására az ívek is; csakhogy ez nem látszik, minthogy lábnyi réteg által fedeztetik. A hid oly tisztán tartatik, hogy az ember nem képes rajta egy szalmaszálnyi szemetet felfedezni.

A Garonne vize az Atlanti nagy tenger dagálya miatt minden 24 órában 18 lábat nő; e dagály holdtöltén legnagyobb szokott lenni; ebből kivehető, hogy egy állóhidnak építése nagy feladat vala. Napoleon 1808-ban a hidépitést czélúl tüzvén s mérnökeivel aziránt tanácskozván mindenfelöl nem lehet-et nyert feleletül. A nem lehet szót nem ismervén végre egy (ha jól emlékszem) Gérand nevü mérnököt hivat, ez kevés várakozás után a nyugtalan császárnak igy válaszol. „Sire! a hid épitése lehetséges, csakhogy roppantba fog kerülni“. Sebaj! kerüljön a mibe kerül, csak épüljön fel hamar! volt a császári parancs. S lett Europában a legszebb hid, mely 18 millió frankba került.

Ezen remek hid, mely Bordeaux-t egy szép külvárossal köti egybe, Dodogni-hidnak neveztetik.

Második utam egy torony síri-raktárának megtekintése vala. A számos év óta elhalt egyének elrothadva épen nincsenek, még arczvonásaik is kivehetök. Egy párviadalban megölt generalis, kinek képén a harag és dühösség látható s egy terehordó, kinek erölködés közben belei kiomlottak s belsörészei az akkori állapotot híven tanusitják, nevezetesebbek.

Onnan visszatérvén, az ujonan épitendö dook-nak (hajókiüritö helynek) megszemlélésére mentem s minthogy buvárharanggal dolgoztak, a mocsárléhez hasonló zavaros viz fenekén ebéd idejéig tátongtam.

Jó ebédemmel megelégedetten, a szinház felé ballagtam. Ide érvén egyszerre több rács-sikátort vettem észre, melyben az emberek kettecskén mint oskolás-gyermek temetés vagy más ünnepélyes alkalommal, igen-igen lassan haladtak a cassák felé, hol mindenütt egy rendőr állott, a pénz-kezelésre felügyelendő.

Mindaz, ki beléptijegyet előre nem vált, kénytelen a rácspróbát kiállani; tehát csekélységem is, oldalbordáimnak legkisebb panasza nélkül jegyet váltottam s az orchester szomszédjában egy kényelmes, kitöltött karosszékre öt frankért jól beléilleszkedtem. Francziaországban alatt, se zártszékben, sem pedig egyebütt, a földszinti páholyokat kivéve, némbert látni nem lehet.

Ikertávcsöveimet látóműszereimre illesztvén, a szinháznak különös épitési rendjén s szépségén nem kevéssé bámultam. Jó szomszédom francziához illő készséggel nekem megmagyarázta, hogy a nézőket tűz vagy más baj alkalmával semmi veszély nem érheti. Minden emelethez külön széles garádicsok visznek, melyeken 5 percz alatt a szinházat tökéletesen ki lehet üriteni. Azonban a játéktért (Bühne) minden festvényével együtt, egyszerre viz alá lehet ereszteni, a nézőhelytől egészen el lévén válva. Mindenik páholy két oszlopon látszik nyugodni s erkélyhez hasonlit.

Beszélgetés közben jel adatik, s az orchester el kezdi a Proféta ouverturjét — s a legkisebb motszanásnak is vége lön. A csáklyázás, koronázás s vég-vendégség, szóval a diszitmények remekek valának, s az énekesek jobbak voltak mint a párisi nagy operában (minthogy Albonit meghallgatandó ugyane darabot ott is láttam, tehát itélhetek). A párisi orchester Europában az első, mivel a tagok többnyire virtuózok s a conservatorium tagjai.

A szinház egy nagy piacz közepén álló egyedüli épület, balról a fő vendéglők felől kávéházai állnak, s ezek előtt narancs- és czitromerdők, virág-gulák és vizesések vannak; a nap hösége elől vászon árnyéktartókkal beboritott kies kertben lévö asztalkák felett a világ minden hirlapja kapható, ittmulatásom alatt én is e berekben szoktam reggelizni.

A tenger ide hajón 6 óra, vaspályán pedig a városnak Cette nevü tengerparti telepéig 1$^1/_2$ óra. A Garonne Blaye helységnél már több német mértföldnyi széles; a közepében lévö szigeteken nagy mérőjü ágyukkal ellátott kemény erősségek vannak, a tengeri nagy hajók ezenfelül nem mennek, csupán a kisebbek horgonyoznak Bordeauxnál. Blaye-n túl a torkolatig a folyó roppant széles, bal partján vannak a hires bordeauxi boroknak termő helyei, mint Chateau Lafitte — St. Julienne et Chateau Margau.

A Chateau Lafitte magában Bordeauxban is — értem a valóságost, — felette drága; egy itczés palaczkot kisérlettételből 10 frankon fizettem, melylyel persze a Párisban, Bécsben s egyébütt 3 ezüst forinttal fizetett Lafitte nevet csak bitorló piros bor nem mérközhetik.

A jobb Bordeaux-borok termései már

elöre eladvák; nagy része Angliába, hol Clarét név alatt árultatik, vándorol, Amerika és Pétersburg is jóformán osztozik benne. Párisban magában ritkaság, s minthogy mindenki szeretne bordeauxit inni, tehát a franczia csinál fehér borból pseudo-Bordeauxot eleget.

A Bordeaux-bornak az a különössége van, hogy vértolulást (congestiot) nem okoz; de a mi jó visontai, egri és budai borainkkal erejére nézve nem mérközhetik, azokat azonban kedves izével s magát-itatásával felülmulja. Ha az ember egy meszely jó egrit vagy visontait megiszik, arcza töle piros lesz, mint a főtt rák héjja. Alsóbbrendü bordeauxt pedig egész itczés palaczkkal még a franczia asszony is megiszik minden legkisebb következés nélkül· Annyit egyébiránt mondhatok, hogy magyar boraink jól s lelkiismeretesen kezelve, a föld minden borával versenyezhetnek, nemcsak, hanem azokat, a Madeirát és Xerest kivéve, felül is mulhatják. Az igaz somlainak (de nem a meszes szilágy-somlyainak) a világ fehér borai közt párja nincs.

Hát ha még elgondoljuk, hogy a külföld borszeszszel kénytelen szőlőlevét potentirozni s nálunk erre nemhogy szükség nincs, de azt még szeliditni kénytelenittetünk — igy méltán reménylhetünk jobban kezelt borainknak világpiaczot.

Bordeaux jóllehet kereskedő város, de azért szelleme és jelleme aristocraticus; széles utczái szép equipage-okkal tele; házai, villái felette csinosak, s a nép udvariasságával a marseillieket több percenttel felülmulja. Bordeaux minden forradalomnak ellensége, Marseille pedig hü felkarolója. Az első hely legitimista, a másik pedig maga sem tudja mi, minthogy a soc. democratia agyrémnél nem egyéb.

A szép Bordeauxból gőzhajón egy newyorki Torosend nevü, igen mivelt polgárnak társaságában, ki minden másod évben több havat szokott az európai jelesb városokban tölteni, Nantesnek mentünk. Gőzösünk a Loire-ba bekelepelvén podgyászunkat Torosenddel egy ott álló, ló nélküli ugy nevezett gyalog-kocsira adtuk, s midőn a szekér-tulajdonost arra kérnök, hogy podgyászunkat a tőlünk nem messze lévő vendéglőbe vitetné, goromba hangon azt felelte, hogy „várnánk mindaddig, mig minden utasnak podgyászát felrakodja.“ Erre mi podgyászunkat visszakértük, de sikertelen, s kénytelenek valánk egy óránál tovább várakozni, míg a tiz terehhordó által tolatott szekér megindult. Ezzel azonban az erőszaknak vége nem szakadt s gyötrelmünk még most kezdődött : az utazók nagyobb része szegényebb sorsuak közé tartozván s a külvárosok olcsóbb csapszékeibe szállván, egyik külvárosból a másikba kénytelenittettünk búcsut járni mindaddig, mig a sok holmi, mely a szekér fenekén levő podgyászunk fölibe volt rakva, lassankint leapadott, s végre harmadfél órai kinos hurczoltatás után a kikötö szomszédjában levő vendéglőbe értünk. A vitelbért midőn öt frankkal ki akarók elégiteni, a terehhordók (faquinok) egész serege reánk támadott, bennünket aristocratáknak nevezgetvén, össze-vissza gazolt s rajtunk egyenkint 15 frankot zsarolt. A nép szemtelenségén elbámulván s mindketten el levén a nagy meleg miatt alélva, minden további hurczoltatást s kellemetlenséget ki akarván kerülni, a követelt mennyiséget összesen harmincz frankot letettük s szobáinkba vonultunk.

Az ily erőszakoskodás Nantesben, mint azt a párisi lapokban későbben olvastuk, hol egy angollal hasonlólag bántak s ki az egész bánásmódot az olvasó közönség elébe bocsátotta — nagyon is otthonias volt. Be jól esett, hogy az ily féketlen csürhének kapoczánt vetettek az orrára! Életemben soha sem boszankodtam annyira, mint akkor arra a nehány zsebvágóra.

A franczia pórnak kihívó, sértegető, arrogans bánásmódjáról még fogalma sem lehet becsületes magyar embernek. A december 2-ka előtt történt események a déli részekben, a ráczok és móczok kegyetlenségeinek igen keveset engednek. Pór a pór, mindenütt! Az infima plebs Rómában is Athenaeben is csak plebsnek maradott. A magyar pórnép, ezekhez hasonlitva, az utóbbi idők tüzpróbáját még a legvérmesebb óhajtást is jóval túlhaladólag kiállván s rendszeretetét meglepőleg tanusitván, a historiában tüneménykép fog bámultatni. — Oly roppant zavarban más nemzetek pórnépe mily undoritó kihágásokkal fertőztette volna be tennen faja jellemét!

Utitársammal a gyönyörü székesegyházat meglátogattuk s másnap a tisztátalan vendéglőkkel biró, Debreczen civiséhez hasonló goromba jellemü várostól megváltunk. Augers-en, Tours-on, Blois-on, Orleans-on Penthiviers-en és Etampes-on át Parisba értünk, hol mindketten a Richelieu utczában a Hôtel des Princes-be szállottunk.

Szobám birásáig vergödhetvén, minthogy a vendégek száma 300-t meghaladott, egy kis kentefitélés után a Palais Royal megpillantására siettem. E kunyhócska, melyben ns. D** városának népesége meg se kotytyanna a legélénkebb képzeletet is felülmúlja. Az alsó ívezetek alatt köröskörül boltok vannak. A míg ezeket nézegettem, szépen beesteledett. Egy ablakban diónyi epreket, hüvelyk átmérőjü spárgát látván — felül olvasom : Véri. Ezen gastronomok által imádott név engem is bevonza. Étlapot (ez itt könyv) kérek, s szemem káprázani kezd, olvasván : egy kappan 12 frank sat. sat. Kérek egy meszely piros bort, egy adag barna muroklevest (potage à la St. Julienne), egy bifteket és egy adag borjufejet csiperkegombával (téte de veau, á la tortue), melyen még rák is volt — s egy zsemlét. A szerény ebédecske az igaz jó volt; gyümölcsnek, désertnek vagy kávénak hire sem levén fizettem 8 frankot s a pinczérnek 4 soust.

Isten önökkel!

Több évi haszontalan fáradozás után, végre Párisban a császári nagy könyvtárban Böhm Jakabnak „De signatura rerum“ nevű munkáját nagy nehezen megtalálván, a mély elméjü philosophnak és theosophnak 1627-ben kijött remek müve keblemnek nagy éldeletet nyujtott. A felette ritka mű ezen megczáfolhatatlanul igaz szavakkal végződik:

„Tehát oh ember! értsd meg azt, a mi kötelességed, tekints tennen belsődbe, és járj annak végire, hogy vajon anyádnak (melyből kezdetben kiemeltettél, vagy teremtettél) nyugodtságával birsz-e vagy nem? ha nem, ugy tudd meg, hogy te egy elpártolt és engedetlen gyermek vagy, s tennen magadat tetted ellenségévé magadnak, minthogy tennen vágyaidnak és akaratodnak hódolván, tennen magadat tulajdonná tetted s ennélfogva első anyádban nem lakhatván, tennen magadban lakozol.

Tennen akaratod egész tulajdonodat elnyelte, s mindaz a mi tégedet szomorit, boszant és ijeszt az tennen tulajdonod vagy egyéniséged; magad lettél magadnak ellenségévé s tennen romlásodra sietsz.

Ha halálodból életre akarsz felderülni, akkor szükséges, hogy tennen vágyaidat, melyek az idegen tárgyak kivánásában alapszanak, egészen elfojtod. Egyéniséged s tennenvágyad legyen egy semmi, azaz, hogy magadnak semmit se ne akarj, se ne kivánj, hanem vágyaid ismét az örök nyugodtságba vagy isteni akaratba olvadjanak fel, hogy az ő kivánsága és akaratja legyen egyszersmind a te akaratod és kivánságod is. Ezenkivül minden egyéb igyekezet, hiu nyomor és halál!!!

A ki pedig vágyait az első anya akaratjával azonositja, az olyat az első anya viszont gyermekének választja, s azt a örökkévalóság egyedüli akaratjával egygyé teszi. A ki pedig tulajdonságában (Selbstheit) megmarad, az, az örökhalálban marad, mint valami örökös tennen-ellenségeskedésben. Ime egyedül ez neveztetik bünnek, mert az isten elleni ellenségeskedés, midőn a teremtmény tennenmaga akarja magát kormányozni!

Az elementisch és siderisch, elemi és magnesi ember csak eszköz legyen, hogy a lelki ember nyugodt akarattal müködhessék, mert isten öt csupán e végre teremtette!!!“

Egy bostoni igen okos és felette becsületes Haddvek nevü angol orvos Somnolism and Psycheism nevü munkájában a többek között egy Emma nevü 23 éves fehércselédjéről tesz emlitést. A betegség miatt mesmerizált hölgy nemcsak hogy ritka luciditást fejtett ki, de később minden kezelés nélkül, több hónappal előre figyelmeztetett extasisokba (elragadtatás) merülvén, bámulást gerjesztő leirásokat tesz. A nevezett személynek müveltsége semmi, még olvasni is most tanul. A közlés hoszszacska, mindazonáltal gondolom az olvasást, kivált zordon téli időben, a kályha mellett, megérdemli.

Ezer nyolczszáz negyvennyolczban julius hó egyik szombat-estvéjén mesmerizáltatván Emma, nékem igy szólt : hogy hétfőre virradóra hozzá egy asszonyság jövend (ezen elhalt asszony Emmának gyermekkori jóltevőnője vala) és neki egy könyvet mutatand, melyet én önnek fogok átadni olvasás végett, továbbá igy szólott : az asszonyság holnapután, egy fertály tízre dél előtt, viszont hozzám jövend, s akkor tőle többet fogok megtudni. Felébredtekor mint rendesen, a történtekről mitsem tudott, s én sem mondottam semmit. Egy-két barátomat azonban megkértem, hogy sziveskednének hétfőn reggeli kilencz órára hozzám jönni. Az Emma szavaiból azon következést huztam, hogy ha a mondottakból valami leend, a könyvek alatt bizonyosan vallásos könyvek értetődnek. Ezek ketteje a háznál volt, harmadika pedig egy kis zsebbiblia, nem volt itthonn s azt Emma tudta nélkül titokban haza hozván, a regálon lévő sok könyv közé tettem. Éjjel Emma felkelt s alvajárói állapotban a sötétben könyvtáromhoz ment; onnan a kis bibliát kikeresvén hozzám jött. Az ajtó megnyilásakor felébredvén, tetteit szemmel kisértem, ő pedig előttem megállván, igy szólott : elhoztam önnek a könyvet, hogy ön nekem abból az asszonyság kivánsága szerint valamit olvasson. A könyvet kinyitva, irással lefelé a fejére tette, ennyit a sötétben is láthattam, minthogy azonban a sötétben nem olvashattam, tehát gyertyát gyujtandó felkeltem, mely alkalommal a könyvet vigyázatlanságból keze közül kitaszitottam, ő azt felemelte s fejére tevén leveleit addig forgatta, mig ugyanazon helyet megtalálta, s olvasás végett nekem átadta. A választott szavak valának Josua 1-ső könyv 8. és 9. versei, melyek ekként végződnek : „Ne szomorkodj és semmitől se félj; mert az Ur a te istened, mindenekben a miket teendesz, véled vagyon,“ midőn ezt fennszóval elolvastam, Emma igy szólott: „lásd az asszonyság is ezt olvasta fel előttem“, s midőn a 10-dik verset olvasnám, félbeszakasztott, mondván: „a dáma azt nem olvasta nekem“. Az elolvasott sorok hallásánál nagy örömöt tanusitott, s nemsokára felébredt. Másnap reggel emlékezett arra, hogy ágyából felkelt, s hogy én a garádicson szobájába vezettem, de hogy miért kelt fel, azt nem tudta. Hétfőn reggel barátom fél kilenczre hozzám jövén, Emma a megnevezett időben elragadtatásba esett, s a történteket előbeszélte; elragadtatásában olykor enni látszott.

Julius 14-én, pénteknap, 1848-ban mesmerizált állapotban lévén azt mondja: hogy a dáma azt kivánja, miszerint ő nekem még egy más fejezetet is mutatna meg, és e végre az asszonyság maga eljövend. Ő pedig (Emma) a jövő szombaton esteli 10 órakor el fog menni: az az, extaticává lesz. Szombaton reggeli 4 órakor a zsebbibliát félig elragadtatott állapotban hozzám hozá, egy helyet nekem kijelelt s én az Apost. Cselekedetek 10-ik részében előadott látását Péternek elolvasám. Melyre ő igy szólt: „helyesen, a dáma is ezt mutatta“ s ezután még többet fog neki mondani. Felébredésekor a történtekről csak homályosan tudott valamit. Estvéli tiz óra beálltával elragadtatásba esett. Nemsokára egy nagy valamit látott az égből leereszkedni, mely mindenféle állatokkal meg vala rakva, még kigyók és oroszlánok is voltak rajta. Az állatoktól eleinte Emma félt ugyan, de a dáma biztatására nekibátorodott; egy körülálló egy madarat nyujtott neki megevés végett, mit ő meg is tett, s ugy látszott, hogy a madár a megevés által semmit sem szenvedett. Midőn tőle kérdeném, mint jutott ezen visióhoz? e felette különös feleletet adta: Ezen látványt azóta hogy az az ember látta (a Péter nevét nem tudta megnevezni), senki más nem látta rajta kivül, s minthogy az emberek hitetlenek, s a régi látványnak megtörténtét kétségbevonják, tehát ő most ugyanazon látványt csupán azért látta, hogy annak igazsága felől az emberek meggyőződjenek. E látvány előtt ő a dáma kezét meg nem foghatta, de a látvány után meg, s neki a dáma egy fehér köntöst (ruházatot) adott, de ez nem oly szép, mint a dáma köntöse. Szeptember 28-án 1848-ban egy csütörtöki nap Emma viszont extasisba esett, mint azt két hónappal elöbb megmondotta volt. Ez mindeniknél kitünöbb volt s tartott 4 egész óráig, holott az elöbbiek $^1/_2$ óránál tovább egyszer sem tartottak.

Az extasis ideje alatt számos egyén vala jelen. A jelenlévők kivánságára a tapasztaltakat s mondottakat minden változás nélkül leirtam. Délutáni 1 óra volt az Emma által megnevezett idő. Egy negyedórával elöbb, nagy belrendetlenség miatt panaszkodott, s tekintete egyszerre különössé lett. Pontban egy órakor, egy kevés eltávozás után visszatérvén, Emmát egy széken ülve találtam, merevedten (kataleptisch); szemei egy helyre valának szegezve s nagyon kinyitva. Hozzá szólottam, de eleinte nem hallott. Láttam hogy szemei fel s befelé fordultak (mint mesmerizált állapotban szokás) s szempillái bezáródtak. — Kért hogy öt mostan ne vegyem el, az az elragadtatásában ne háborgatnám, mit én meg is igértem s Emmát egy kényelmesebb helyre vittem, hol a hátát megvethette. Nemsokára tökéletes lethargiába esett, olykor-olykor az állát mozgatta, mintha valamit enne, máskor mintha láthatatlan személyekkel beszélene, mintha kérdezősködnék, ismét mintha a nyert feleletet fontolgatva ismétlené. Ezen foglalatosságát végezvén, ugy tetszett, mintha jelenlétünkröl tudomást venne, s nekünk leirta azt, a miket látott és hallott. Midőn tőle kérdenők, miként látsz minket? ugy-e mint mikor mesmerizált vagy? azt felelte: hogy nem, mert ti most ugy néztek ki, mint az árnyékok vagy felhők, azonban én tudom hogy ti vagytok. Hát miért nem láthatsz minket mint ezelőtt? Mivel ti természetes állapotban vagytok, és én magasságban. Láthatod-e most az én tüdőmet, vagy valamelyik házi butort? Nem. Hát a téged körülvévőket lelked tisztán látja-e? Igen, — annyira mennyire ember embert láthat, s látok mindent, a mi valósággal itt van és mindenhez hozzányulhatok (s holmit mint ti testileg is érezhetek) de csak azóta, hogy az állatokkal leereszkedett abroszt láttam, jutottam ennyire, azelőtt a tárgyakat csak láthattam, de nem érezhettem vagy tapogathattam.

Azt mondta továbbá : „hogy magát annyira jól érzi, hogy nem is vágyik többé visszatérni“, jóllehet tudja, hogy vissza kell jönnie s ez őt nagyon szomoritja.

A következők tulajdon szavai Emmának. „A mint a széken ülnék, ugy tetszett nekem, mintha valami felém szaladna, és én egy tömkelegbe jutottam, azonban az ajtó megnyilott és én magamat egy más helyen találtam, holott jól tudtam, hogy a szobában vagyok, szemeim ki valának nyitva s nem birtam őket befogni, azután bezáródtak, de én velek ugy láttam mintha nyitva lennének. Több lény közelitett hozzám, s nekem ugy tetszett, mintha hozzájok tartoznám én is; ez akkor történt, mikor a másik székre vitettem, egy nagy garádicson felvezettek, s ugy tetszett, mintha a lényektől elhuztak volna. A lények között én magamat nagyon otthoniasnak éreztem; oly viszonyban éreztem magamat hozzájok, mint most tihozzátok. A lények sokan valának, egy részét nem ismertem, más részét igen, egynehányan gyerekkoromban játszótársim valának, s több év óta halvák, de reámismertek, s látásomon örvendettek; engem egy kies kertbe vezettek, mely paradicsomhoz hasonlitott. Az asszonyság legelső jött felém, s vele többen; a dáma egész idő alatt közelemben volt, midőn kezét megfogtam, megnézett, mosolygott és örvendeni látszott. Nekem ugy tetszett, mintha az idő mindig ugyanaz maradna ezen a helyen.

Midőn ezen lélekvilágba jutottam, mindjárt láttam, hogy jobbra felfelé egy ut vezet a jók középlakába, egy más ut pedig balra lefelé a roszak középlakába; még egy mélyebbre vivő más út is létezett, de ezt nem láthattam.

A jók középlakába vivő uton kétfelől fák valának s mindenféle gyönyörű virágok, sok helyen felirások léteztek különböző színű és alaku betűkkel, a mit én fájdalmamra el nem olvashattam, azt mondották, nekem, hogy azok tanitások és szabályok lennének, s nekem olvasni kell megtanulnom, hogy azok értelmét megtudhassam.

A jók középtere nagyon nagynak látszott lenni, és felette sok lény létezett benne. Azok, kik itt tartózkodtak, nagyobbára mind egyszerü fehér ruhát viseltek, melyek bövek voltak, és testöket egészen elfedezték.

Egy dombtetö felé néztem, melyre nekem azt mondották, hogy ott az angyalok laknak. Azon hely felé nem egyenes uton mentem, hanem egy más uton, mely valami keveset félrecsapott; a velem szembe jövö angyalok egy közelebb s egyenesebb uton jártak mint az, melyen én mentem.

Miután jobbra s felfelé egy darabot mentem volna, egy csodálatraméltó felette gyönyörü forráshoz vagy tóhoz jutottam, melynek vize a tiszta ezüsthöz hasonlitott. A hegytetöröl egy szép patak csergedezett le ezen tóba. Én még soha sem láttam és sehol oly szép kristály-tisztaságu fénylö vizet. A forrás-tó körül, valamint a folyónak mindkét partján a legszebb fák és virágok nöttek, melyekhez hasonlót soha sem láttam. Azok a levelek, melyek azon fákról lehullottak, arany és ezüstként csillámlottak, mikor a földön hevertek. Ha egy fáról egy levél lehullott, azonnal egy uj levél nött helyébe, s a fák soha lombatlanokká nem lettek, mint nálunk. Ha pedig az ember egy virágot leszakasztott, helyébe épen ugy más virág nött azonnal.

A hegyre (dombocskára) senki sem mehet, míg ezen tóban meg nem fürdik (felmenetel elött nekem is meg kellett fürdeni és vizet inni), azután fel lehet menni a folyónak jobb vagy bal partján. Ezen tóban vala azon szép hal is, a melyből ennem kellett. A gyümölcsfák pedig, melyek gyümölcséből ettem, a folyó két partján léteztek. E gyümölcsöt itt kenyérként eszik, de az nem kenyér, hanem a legbecsesebb gyümölcs, a narancshoz hasonlit, s magva sok (talán fügét vagy granátalmát értett). Miután megfürdöttem, a hegyecskére mentünk, s onnan visszatérve, a forrás mellé leültünk, gyümölcsöt ettünk, és sokfélét hallottam.

Ugylátszik, hogy az angyalok azt, a mit tölök kérdezni akarunk, már elöre tudják, s mindent szivesen előadnak, a mit szeretnénk megtudni. A mint az angyalokkal járkáltam, olyannak tartottam magamat, mint azon utas, a ki utját befejezvén haza ért; de nem tudtam megmondani, mikép utaztam; barátim között találtam magamat igen megelégedetten.

A mint a forrásnál ülnék, azt kérdem: „az emberek hogy jönnek ide?“ azalatt azt értvén, hogy hagyják el a világot halálukkor, feleletül ezt nyertem : az emberek nincsenek mindenkor meghalva, midőn barátjaik azt hiszik, mert a test müködései lassan-lassan szoktak elenyészni; némelykor két, három söt több napba is belékerül, míg azon állapot áll be, melyet halálnak neveznek, mikor a lélek a testet végképen elhagyja és a lélekvilágba öntudatra ébred (az nem egyformán szokott megtörténni), némelynek kevesebb, másnak több időre van szüksége. Ez alatt az idő alatt a személy álomba van merülve, s oly állapotban, mely a tul és innen között létezik. A haldoklót az angyalok előbb látják, mint ő az angyalokat. Ezek amazt körül szokták venni.

Az angyalok páronként, kettő-kettő, szoktak a földre szállani; azt azonban nem tudom, hogy két him, vagy két nőből állott-e a pár? arra egyébiránt tisztán emlékszem, hogy több párt láttam. A nemet könnyű megismerni, mert a némber-angyaloknak hosszu hajok van, mely nyakokon lecsüng, s vállaikon egy gallér-formát viselnek; amint láttam, mindkét nem hosszu bő fehér ruhát visel.

Mihelyt uj lelkek lépnek a lélekvilágba, azok az angyaloktól azonnal megszólittatnak, kik a jötteknek megmondják, hogy hol vannak, s igyekeznek őket felfelé vezetni.

Ha pedig a jöttek bünösök, azok itt is épen oly hitetlenek, mint a földön valának s a mellett megátalkodottak és daczolók.

Minden lelkek az emlitett közép sphärában ébrednek először öntudatra. Az angyalok ezen helyet nyugvásnak nevezik. Ezen sphära a földi világhoz nagyon hasonlit, a közép sphärának legjobb helye annak közepe; házakat vagy más épületeket sehol sem láttam, hanem csak fákat és virágokat.

Meg akartam tudni, mi történik az oly emberekkel, kik magukat megölték? Erre nekem igy feleltek : hogy ha az öngyilkosok oly egyének voltak, kik magukat különben jól viselték s csupán elmeháborodás következtében lettek öngyilkosokká, az olyanokat huzamos időkig a közép sphära alsóbb osztályaiban szokták tartani, hol nagy büntetéseket kénytelenek kiállani, végre az angyalok velök imádkoznak, s nékik lelki segélyt nyujtanak s ha valóban jókká váltak, utoljára azon helyből kiszabadulnak, és egy felsőbb fokozatra jutnak; egyébiránt mindenkor huzamosan kell szenvedniek és a büntetés helyén maradniok, s csak azután nyernek feloldoztatást.

Ha pedig az öngyilkosok rosz emberek valának, ugy azok a büntetés helyéből ki nem szabadulnak és lejebb-lejebb sülyednek. Senki sem jöhet addig ki, mig meg nem változott az ily nemü rosz egyének pedig többé meg nem változhatnak. Előbb mindig azt gondoltam, hogy a csecsemők vagy gyerekek ha meghalnak az égbe jutnak és mindig gyermekek maradnak; de itt hallottam, hogy az nem ugy van. Mikor a kis gyermekek meghalnak, a más világba mint gyerek-lelkek mennek át, de nem maradnak gyerekek, hanem nőnek, a mi felfogásunk szerint mint egy husz évesig, éltesebbeké nem lesznek. Az oly egyének pedig, kik földi pályájoktól öreg korban váltak meg, ugy néznek itt ki, mint a 40 évesek, vagy valami igen kevéssel idősebbek.

Mikor a sirontuli világba kis gyermekek mennek, azok némber-angyalok gondviselése alá adatnak, ezek reájok ügyelnek és őket nevelik. Ily alkalommal a némber-angyalok épen nem békétlenkednek, hanem foglalatosságaikat gyönyörrel teljesitik.

A hegyecske tetejéhez közel több ily iskolákat láttam. A kis gyerekek merőben meztelenek valának, kereken ültek, a középben a nevelőnő foglalt helyet. A gyerekeknek könyvök volt. Gyerekeket láttam itt, kik a mi számitásunk szerint két hónaposok alig lehettek, futkározni is az angyalok tanitják. A gyermekek itt mindent hamarább tanulnak mint minálunk. Ha nagyobbak, ha nőnek, akkor ruhát kapnak és tanitókhoz járnak iskolába. Ily férfi-nevelő iskolát még nem láttam, de a közelebbi alkalommal, ha ismét ide jövendek, fogok látni. A kertben ugyan több ily oskolát láttam messziről, de bemennem nem volt szabad.

Egy nevelőnőtől egyszer azt hallottam volt, hogy a keresztelés nélkül elhalt gyerekek bujdosni kénytelenek, — sem a mennyországba, sem pedig a pokolba be nem bocsáttatnak. Itt azonban megtudtam hogy az nem igaz, mert kis gyerekek akár keresztelvék, akár nem, mennyországba mennek. Ha a földön kereszteletlenek valának, itten a forrásnál megkereszteltetnek. Ezen keresztelés czélirányos és üdvös, mert a gyermekekre a Krisztus nevét nyomja reá. Minden keresztelésnek Krisztus nevében kellene megtörténnie. Itt van egy fehér, kőnek tetsző öblös edény, melybe a forrásból viz omlik, ezen edényben szoktak a kis gyerekek megkereszteltetni.

A kert jobb oldalán láttam egy sirnak az ábrázolatát, de itt nem hivták sirnak, hanem kriptának (angolul: grave and sepulchre). Ennek fenekén tiszta viz csergedezett keresztül. A kripta előtt volt egy kő, mely elvétetett vagy eltünt onnan, ez miként történt azt nem láthattam. A kripta fenekére néztem s láttam a vizet keresztülfolyni. Nekem azt mondották, hogy Krisztus elöbb János által, késöbb pedig e kriptában kereszteltetett meg. A Krisztus testét ugyan nem láttam, de hallottam, hogy itt feküdött és e vizzel kereszteltetett meg. Egyszersmind azt is hallottam hogy a gyermekek megkeresztelése nálunk hasonlit a Krisztusnak János általi megkereszteltetéséhez. A gyerekeknek az itteni forrásnáli megkereszteltetésök pedig hasonlit a Krisztusnak a kriptábani megkereszteltetéséhez.

November 7-én volt Emmának egy hat óráig tartó hosszu elragadtatása, melyet ő hasonlólag elöre megmondott volt. Kezdetben mindjárt Emma valami gyermeki énekhez hasonló valamit énekelt, melynek mikor okát kérdezném igy felelt: csupán a kis gyermekekkel éneklek a fák alatt. Legelöször négy bárányt láttam, melyek párosan egy kocsi formában valának befogva, s elöttem sebesen elnyargaltak jobbra, mielött a dáma és többen felkeresésemre jöttek volna. Mi a forráshoz mentünk s onnan a kertbe. Itt egy nagy lakot láttam, mely egy kastélyhoz hasonlitott, a kapuba mentem s leültem minthogy a nagy ut miatt el valék fáradva, előbb ily fáradságot nem éreztem, az igaz ily messze nem is mentem egyszer sem. Mig az ut miatt elfáradva itt ülnék, valaki hozzám jött, megérintett, mondván : nyugodj! s fáradságom azonnal elenyészett.

Erre én felkeltem s mindanégy kertet megjártam, melyek mindnyájan felette szépek. Az utak közül némelyik olyan, mintha fövénynyel volna behintve, némelyik pedig mintha ezüst garádicsokból állana, pedig sem fövény, sem pedig ezüst nem volt. A szép gyümölcscsel megrakott fák között több repkedő galambot láttam. A gyümölcsből adtak nekem is hogy ennén; izök felette kellemetes volt, maggal és lével telvék. A kertekben sokáig sétálván, több iskolát láttam, hol a tanitók férfiak valának. A gyerekek itten már mindnyájan fel voltak öltözve, a leánykáknak ruhájok bővebb volt, mint a fiuké, az öltözet mindkét nemnél fehér volt, mindeniknek könyve volt, s abból látszott olvasni s tanulni, sokkal hamarább tanultak mint nálunk a földön.

A mint a kastély közelébe jutottam, láttam egy narancsszinü kocsi formát a tetőről befelé a térre sietni. Egy szép angyal ült a kocsiban egyedül, öltözete olyan volt, mint a többié. A kocsiban ülö és kiszálló angyal csak egynek látszott, jóllehet azután kettőt láttam, s ugy tetszett, mintha a nő-angyal a him-angyalból állott volna elö. Midőn a kettőt észrevettem, hozzájok közelebb állottam, mint mikor csak egyet láttam, de egészen közel ezen angyalokhoz egyszer sem mehettem. Tudni kivántam, hogy micsoda szekér az, a mit láttam, s mit jelent? Feleletül azt nyertem „az az Egy kocsija“. Már azt is tudni akartam, mit értenek ők ezen szó alatt: Egy? Azt mondták hogy azt akkint kell érteni, hogy ha a férfi- és némberangyalnak ugyanazon egy akaratja és ugyanazon egy érzelme van, a Krisztus belölök egy lényt csinál, s azt szokták Egynek nevezni. Az olyat egyesültnek nevezték, de házasodottaknak vagy nösülteknek soha sem hallottam neveztetni.

Az Egygyé létel igy történik meg : az Egygyé leendők ujját a lények vagy angyalok összekötik, s őket fátyollal beboritják, s mindazok kik Egygyé lesznek, azon narancsszin kocsiba kell hogy beléüljenek s kocsizzanak.

A kriptát (most Cetemerynek, halottak szántóföldének nevezte) ismét láttam: olyan volt mint máskor, de még sem egészen olyan; fejérbe öltözött angyalok vették körül s János is jelen volt; ennek öltözete gazdagabb volt mint az angyaloké. János magas, halovány s szelid tekintettel birt.

De én hallottam, hogy azon öltözet, melyben én az angyalokat láttam, nem az ő valóságos öltözetöket képezi, hanem csak azon ruházat, melyet ők magukra vesznek akkor, mikor a sirnál megjelennek. Az égben ki-ki rangjához képest van öltözve. Itt nem szokás a ruhát felölteni s levetni mint nálunk, hanem ugylátszik hogy azok lényegesen az angyalok személyéhez tartoznak, s csak akkor változnak, midőn az angyalok látszólag eltünnek.

János a kripta-fedelét megérintvén, az azonnal megnyilott; ugy tetszett, mintha a fedél márvány lett volna, pedig nem volt az. Láttam most is, hogy viz csergedezett a siron keresztül, a sir fenekére ruhák voltak nagy renddel összefogva, letéve. Különböző fénycsíkok ragyogtak rajtok; s belőlök csillagok jöttek ki, melyek felemelkedvén, nem nagy távolságban egy fehér márvány-tárgyra látszottak ragadni, sugáros csillagok voltak, melyek brilliántkint ragyogtak. Mindezen csillagok egy nagy csillagban látszottak egyszerre egyesülni, mire a márvány-valami felpattant, s a közép (central) csillagból más csillagok ugrottak ki, mindenfelé tartván, s az egeket s minden helyet megvilágositottak.

Mindez mit jelent? azt kérdeztem. Melyre nekem azt mondották: „Ne beszélj!“ Meghunyászkodtam, félvén hogy valamit hibáztam, de János megérintett, s hozzám igy szólott: „Ne aggódj!“ s félelmem elmult azonnal.

Miután mindennek vége volt, nekem azt mondották: Ezen jelenés a Krisztus feltámadására vonatkozik, és jele vagy jegye az angyalok elött annak, hogy ő valósággal feltámadott. Ezen kifejezést: „angyal“, azért használtam, mivel ők is éltek vele, de nyilvános, hogy ők azalatt csupán a jó és boldogult lelkeket értik. Az angyal szó az ő nyelvökön hasonértelmü egy jó embernek tökéletessé lett lelkével.

Hosszu s talán untató közlésemnek Emmát illetőleg, vége — és a béke kegyelmes ura önökkel mindnyájokkal!

U. I. E levél nem hamar követi-e a másikat?

Mult hó 28-án kelt s földi éltünk izletes savával füszerezett felette becses levelét nagy bel gyönyörrel olvastam, s ha istennek is ugy tetszik, merem hinni, hogy keblünk kölcsönös érzelmei sirköveinket is túl fogják élni; még azt is bátor vagyok reméleni, hogy az egyetem nagy ura! engemet egykoron oly helyzetbe hozand melyben képes leendek feledhetlen nevelőm s barátom iránti hálámat öcséim irányában páratlan gyönyör érzetével nyilvánithatni.

Szives meghivásának, édes bátyám! ezer örömmel eleget tennék, de jelen körülményeim ellenkezőt zsarolnak.

De azért a mi halasztatik nem mulasztatik! s ime ezennel nyilvánitom, hogy nincsen nap, melyben lelkileg önök társaságában nem lennék; mert daczára azon isteni parancsnak: „Szeressed felebarátodat mint tennen magadat“ haj be kevesen vannak, kik duzzadozó keblünk árjainak kárnélküli felfoghatására képesek! — — E nélkül pedig földi pályánk oasisok nélküli Saharánál nem egyéb, melynek kellemetlen sivatagát főleg napunk hanyatlásakor nyomasztólag kénytelenittetünk érezni.

Vegyük a dolgot akárhogy, vannak még is barátságos viszonyban álló kebleknek oly rétegei is, hová legtisztább érzelmü nőink sem birnak behatni; nem, mert a tények megbirálására mulhatatlanul föltételezett ismeretekkel nem birhatván, itéletök nyilvánitásában elfogultság nélküliek nem lehetnek. — — „A ki nem tud imádkozni, menjen a tengerre hajókázni“ ezen régi mondás áll is nem is. Nem, mert én nemcsak szélvészeket állottam ki, de még hajótörést is szenvedtem, de azért álbölcselkedőkbül meritett ferde fogalmakkal elárasztott agyacskám, szivem józan sugallásit elfojtván, imádkozásra épen nem buzditott, pedig már akkor ismertem a Bibliát; — igen, de azt, mint többen, nem érthetvén, elég hiu valék alaptalannak nyilvánitani, s legtermészetesebb tényeit egy kificzamodott elme szánakodásraméltó bárgyu ábrándjainak bélyegezni. —

Tehát nem a tengernek, hanem a magnetismus nagyszerü jeleneteinek tartozom örök hálával azért, hogy mind lelki, mind pedig testi szemeimről a lepel, némileg bár, felbillent. A magasztos látványok tanitottak meg arra, hogy a nyilvánitások nagy könyve a Biblia, nemcsak az isten és ember közötti viszonyokat, nemcsak a hit és erkölcs örök törvényeit : hanem azokon kivül a lélek szenvedési, törekvési tulajdonságainak és tehetségeinek tökéletes történeti leirását is magában foglalja! —

Az evangelium tanai, a szt. Pál és Jakab levelei nemde nem tiszta napjai-e a világ minden tudománya rendszerének theologia metaphisica, psychologia, moral, philosophia, nem mint planéták forognak e körülettök? Minde tudományok ugy függenek az ott nyilvánitott elvektől, mint a méhgyümölcs az anyától; — az azokban rejlő örök igazság azon köldöksinor, melyen lényünk tápot, erőt és gyarapodást nyer, avagy sziv be. — —

Imre bátyám özvegyének elvégre nyomába akadtam; az utolsó események nekiek is derekasan befizettek. Öt egész hónapig 2—3 száz oláh tanyázott, oltalom ürügye alatt udvarokon, kiket étellel, itallal és dohányra való pénzzel kelletett tartani, a tömérdek oláh felkelő között ők bántatlan maradtak ugyan alsó-veréczei lakokban, de az oltalom elég borsos vala. Hat tehenet, 32 sertést, 60 libát, 40 pulykát, 6 negyvenes bogácsi finom ó-bort, 200 veder gabnapálinkát, 30 veder szilvóriumot, 15 veder aszuszölö bort, 300 pfrtnyi kávét, czukrot, tömérdek zsirt, szalonnát, hüvelyes gyümölcsöt, zabot, szénát, szóval minden élelmiszert felemésztett az oláhok barátsága. Az oláh praefectek, tribunok, popák s később a muszkák sáskakint minden található felemésztettek. Ez utolsók köszönetből guttaütött bátyámat fogva Sárkányba vitték az orosz generálishoz, honnan vele ment ángyom által hamar megszabadult, de a méltatlan vele való bánás következtében csakhamar elhunyt. Ángyom Erdélyt odahagyván Bécs egyik külvárosába ment lakni. alsó-veréczei házát gazdasági épületjeivel s mintegy negyven hold szántóföldjével, két rétet is ide számitva, haszonbérbe adta, de két év óta egy fillért sem kapott érettök, mint e napokban leveléből értettem.

E havi hanyagságomat novemberi szorgalmam némileg talán kipótolta? ha nem: ugy a jövő évben megjobbitom magamat.

Üdvös és boldog uj évet kiván mindnyájokat ölelő s isten oltalmába ajánló

atyafi öcscsök.

Midőn utolsó levelemet irtam, már kornyadozó valék, a kór mirigyje magát balvesémre vetvén, kinos vesegyuladást okozott, mely szerencsémre supporatióba menvén, ez uttal a Hadestől megmenekültem.

A vesegyuladás tréfát épen nem ért, hét — legfelebb kilencz nap alatt a vese vagy megkél, vagy pedig brandba (fenébe) megy át, s menthetlen halált okoz; ha megkél, akkor a hólyagon át kitakarodik a tömérdek genyedtség.

Fájdalmam helyét mihelyt kipuhatoltam, belsőleg magnetizált vizet, külsőleg pedig mag. compresseket használtam, s kezelés által a gyuladáson könnyitettem, s egyszersmind kinos fájdalmimat is enyhitettem. S istené a dicsőség! minden idegen orvosi segéd nélkül egészségemet annyira nyélbe ütöttem, hogy most széken ülve ezen sorocskákat irhatom.

Több napig csupán jobboldalomon heverhettem, ülni avagy állani egy pár percznél tovább képes nem valék.

A mi engemet illet, ügyemet már jókora idő óta az isteni gondviselés védő és vezető karjaira biztam. Jőjön a mi jön, semmi engemet véletlenül meg nem lepend. Már Senecától tudtam : vivere, est militare, — tehát mint jó katona, az utra vagy csatára mindig készen állok.

A „nemesember“ *) volt kegyura Reinbold itten cs. k. pénztárnok a bányaigazgatóságnál; nekem jó barátom, sokszor vagyunk együtt, különösen az asszony nem győzi a György feleségét életrevalósága miatt eléggé dicsérni, őkeméről pedig azt mondják hogy a nagy kortynak nem lenne ellensége; e már szerencsétlen szenvedély, akarom hinni, hogy a csak kárt szülő vonzalommal örökre felhagyott.

A kegyelemnek s szeretetnek istene mindnyájukkal!

---

*) Szöllőssy egykori mendicansa.

Oravicza, márzcius 13-án, 1854.

Utóbbi levelem irásakor a mustármagról szóló könyvem másnál lévén, körnvülményesen nem irhattam, a hiányt kipótlandó, magának Pliniusnak szavait idézem : „Sinapis, cujus in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his quorum sublime vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aecto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarisatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorum manditur. Ad uvam (nyeldeklő csap) gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Execreationes faciles facit. Datur et suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum (a csupa vizben bevett magnak épen az a sükere). Sensus, atque sternuramentis caput purgat; alvum mollit, monstrua et urinam ciet. Hydropicis imponitur, cum fico et cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, et vulvarum conversione suffocatus excitat odore,

aceto mixto; item lethargicos. Adjicetur tordilion; est autem id semen ex seseli.

Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico et aceto. Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humororum, et in quacunque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, postulas faciendo. (A bevett magnak is, csakhogy lassabban, épen ez a hatása mert a nyavalyát vagy a roszat a testből kiküszöböli, külsebet azonban ritkán okoz.)

Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur, in fictili, calescitque in eo in sole modice.

Exit et e cauliculi succus lacteus, qui ita cum indaruit, dentium dolori medetur. Semen ac radiae, immaduere musto conteruntur, manusque plenae mensura sorbentur, adfirmandas fames, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes; mulierum etiam lassitudines,

saluberrimo genere medicinae. Calculos quoque discutit (probatum est). Erit et oleum ex semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque et coxendicum perfrictiones."

Ennyit Plinius, az ujabb idők tapasztalási azonban bebizonyitották, hogy a köszvény ellen hathatós gyógyszer, a mely állitás valósága felől könnyen meggyőződhetünk, ha a köszvényt bonczkés alá veszszük. A köszvény az aranyérnek közel rokona, főtanyája a végbél-rendszerben létezik, hol phosphor és hugy-savany (némelykor pedig ezen savany téj- és rózsaszin savanyból áll) kóranyagokat formál; a természet ezen felesleges kóranyagtól menekülni akarván, azt két uton küszöböli a testből, vagy az arteriák, vagy pedig a venák által. Az első esetben, ha a kiüzés az arteriák által történik, lesz chiragra, gonagra és podagra, s az ugynevezett köszvény-csomók a tagok hajlásain, mely csomók phosphor savany-mészszel telvék, s égető fájdalmat okoznak, melyhez rendesen hidegláz szokott járulni. A második esetben pedig, midőn az anyagkór kiküszöbölése a testből a venák utján történik, akkor az aranyérnek proteusi alakkal biró számtalan sergei szoktak elö állitani, quorum historia difficile enarranda. A belrészek (s még maga az agyvelő is sokszor szenved) vannak a kóranyagnak tanyájául kitüzve.

Nálam hogy ezen veszedelmes kóranyagtól szabadulhassak, azt csupán a magn. vizben bevett fehér mustármagnak s olykori kezelésemnek köszönhetem. A megdugulás hólyaggyuladást s fájdalmas halált okozna. Napjában kilencz kávés-kanál mustármagot szoktam bevenni, ez májamra, vesémre, lépemre és hólyagomra jó hatást gyakorol s különösen az epe secretióját rendezvén, a már létező kóranyagot kihajtja, ujnak formálását pedig megelözi, s hatályát megsemmisiti.

Azonban minthogy a kitakaritandó kóranyag a felsöbb részektöl megválni kénytelenittetett, közép testemre oly kellemetlenül hat, hogy egy két pillanatig is alig ülhetek egy helyt, ezen sorokat is fennállva irtam.

Ebből megmagyarázható közléseimmeli egyszerrei felhagyásom is, s ennek és nem hanyagságomnak kérem azt tulajdonitani.

A fehér mustármagot márcziusban föveny-földbe kell vetni, s az igazat megvallva a családapák nagyon hibáznak, hogy ezen felette jóltevő veteményt nem termesztik. A mióta itt egynehány szenvedőt e maggal megismertettem, Pestről 2 mázsánál többet lehozattak. Ignoti nulla cupido, ha isten segél, a fehér mustármag hatályárul szóló kicsi könyvecskét leforditva közrebocsátandom, s meggyőződésem, hogy felebaráti szeretet-szülte fáradságaimért sok szenvedőnek őszinte köszönetét fogom aratni.

Nőmmel együtt mindnyájokat üdvözölvén s ölelvén maradok

Önnek

tisztelő atyafi öcscse

Sz. F.

0022262